779. SUURTÜKIVÄE POLK LAHINGUTES EESTI NSV VABASTAMISEL

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

779. SUURTÜKIVÄE POLK LAHINGUTES EESTI NSV VABASTAMISEL

(juuli-november 1944.a.)

Diplomitöö

H. M a n n e r m a a

Ajaloo-keeleteaduskonna,
ajaloo osakonna mitte-
statsionaarne üliõpilane

Juhendaja: ajalookandidaat
P. Larin

Vabariiklikul võistlusel saanud
II preemia 1bl. 35.- Komitee käskkiri N: 333
2. XI 1965.a. T. Kraavmann
Õkii teaduslikku teenistuse
NSV Liidu ajal. kat.
inv. nr. 1883

Tallinn, 1965

PÜHENDAN NÕUKOGUDE RAHVA

SUURE VÕIDU 20.AASTAPÄEVALE

H.Mannermaa

SISSEJUHATUS

Käesoleval aastal tähistab Nõukogude rahvas Suure Isamaasõja võiduka lõpu 20. aastapäeva. Selles grandioosses heitluses inimkonna kõige kurjema vaenlasega - saksa fašismiga - näitasid nõukogude sõjamehed rindel, tööolised, kolhoosnikud ja intelligents tagalas, et nad on tõeline vägilasrahvas.

Suure Isamaasõja ajalugu on kustumatu epopõa, millest harda austusega kõnelevad kõik tulevased põlved. Suure Isamaasõja ajalugu on miljonite verega kirjutatud ajalugu. Sellest inimkonda vapustanud suurest sõjast jutustavad veel aastakümned need inimesed, kes relvaga käes võitlesid salakavala ja õela vaenlase - hitlerliku pruuni katku vastu.

Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast võtsid osa kõigi meie maa rahvaste pojad ja tütred. Sõja võitlustandril andsid oma panuse võidu nimel ka 8. Eesti Laskurkorpuse sõjamehed. Teiste eesti väeosade kõrval näitasid üles suurt mehisust ja sangarlikkust ka 779. suurtükiväe polgu sõdurid, seersandid ja ohvitserid, kelle võitlustee ühe etapi - Nõukogude Eesti vabastamise uurimisele ongi pühendatud käesolev töö.

Diplomitöö koostamisel on seatud järgmised kolm põhieesmärki:

Esiteks - anda üksikasjalik ülevaade 779. suurtükiväe polgu lahingutegevusest laskurüksuste toetamisel Nõukogude Eesti vabastamislahingutes juulist kuni novembrini 1944.

Teiseks: tuua võimalikult palju lahingutes silmapaistnud sõdurite, seersantide ja ohvitseride nimesid, ilma kelleta väeosa ei oleks olnud see, mis ta tegelikult oli. Näidata nende inimeste isiklikku vaprust, mehisust, sõdimisoskust ja võidutahet. See on diplomitöö keskseks küsimuseks.

Kolmandaks: näidata suurtükiväe kui Punaarmee peamise löögijõu suurt tuleefektiivsust, üldjoontes suurtükiväe kasutamise viise ja taktikat vastase tugevate kaitsejoonte läbimurdmisel, ning 779. suurtükiväe polgu kui ühe lahingüksuse osa selles.

Diplomitöö, mis on ainult üheks etapiks 779. suurtükiväe polgu lahinguteest, on põhiliselt üles ehitatud senikasutamata arhiivimaterjalide alusel. Eestimaa Kommunistliku Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiivi allikatest on kasutatud 779. suurtükiväe polgu fondi, milles on polgukomandöri asetäitja poliitilisel alal ettekandeid 249. eesti laskurdiviisi poliitosakonna ülemale, polgu agitaatori päevikuid, partei ja komsomoli organisatsioonide protokolle, seina- ja lahingulehtede artikleid, vahetult pärast lahinguid kirjutatud võitlejate ja komandöride isiklikke mälestusi, ajalehe "Tasuja" lugejatele korraldatud ankeete, võitlejate tasuarveid okupantide kuritegude eest, diviisi ajalehe "Tasuja" kaustu, sama ajalehe eriväljaandeid ja informbüroo teateid.

Arhiivi materjalidest on kõige väärtuslikumad polgukomandöri asetäitja poliitilisel alal ettekanded diviisi poliitosakonna ülemale. Väeosa lahingutegevuse ajal koostati neid iga päev. Poliitettekanded sisaldavad ülevaateid võitlejate poliitilisest ja moraalsest olukorrast, väeosa

lahinguülesande täitmisest, kangelastegudest, kaotustest, läbiviidud partei ja komsomoli üritustest, varustatusest laskemoona, bensiini, toidu ja rõivastega. Vähema intensiivsusega lahingutegevuse perioodidel tehti poliitettekandeid iga 5 päeva järel. Poliitettekanded on usaldatavad allikad, sest need on kirjutatud otse sündmuste arengu ajal.

Hinnatava töö polgu elus tähtsamate sündmuste fikseerimisel on teinud polgu agitaator oma päevikutes. Nendes on märkmeid ja ülestähendusi nii õppeperioodist kui ka lahingutest, poliitõppustest, poliitinformatsioonidest, raadiosaadete kuulamisest, kunstilisest isetegevusest; nimetatakse eesrindlikke võitlejaid õppustel ja lahingutes. Kahjuks on päevikud säilinud katkendlikult. Partei ja komsomoli organisatsiooni koosolekute protokollid on kõik Eesti NSV vabastuslahingutele eelnevast ajast. Parteikoosolekute pidamisest lahingute vaheaegadel saame teada kaudsetest allikatest.

Diplomitöö koostamisel andis autorile väärtuslikku nõu Eesti Korpuse suurtükiväe staabiülem erupolkovnik F.PAULMAN, kes hiljuti lõpetas oma sõjamälestuste kirjutamise. Tema 400 leheküljeline käsikiri, mis kannab pealkirja "Огонь и маневр", käsitleb Eesti Korpuse suurtükiväelaste lahinguteed Velikije-Lukist Kurmaani. F.Paulman on toetunud oma mälestuste kirjutamisel arhiivimaterjalidele NSV Liidu Riigikaitse Ministeeriumi Arhiivist ja Eestimaa Kommunistliku Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiivist. Seetõttu tuleb seda tööd kõrgelt hinnata. Selles näidatakse suurtükiväe kasutamist ja taktikat erisugustes lahingutes, antakse hinnanguid suurtükiväe üksustele, allüksustele ja komandöride-

le. F.PAULMANI töös võime tutvuda Eesti Korpuse sõdurite, seersantide ja ohvitseride kangelastegudega.

Suurt huvi 779. suurtükiväe polgu ajaloo uurimisel pakuvad mõningad käsikirjad polgukomandör reservpolkovnik A.POOLUSE isiklikust arhiivist. Seal on käsikiri " Действие групп и подгрупп при поддержке стрелкового полка и батальона в наступлении с форсированием рек и проливов и построение б/порядков артиллерии при преследовании", mis on kirjutatud 1945.aasta oktoobris. Selles 23 leheküljelises käsikirjas on keskne tähelepanu pööratud koostööle jalaväega ning vesitõkete - Narva jõe, Emajõe, Suure väina ja Väikse väina forseerimisele.

1946.aastal koostati 484. Kaardiväe Eesti Kutuzovi Ordeniga autasustatud Kahuripolgu lahingutee. (Selle numbri ja nimetuse sai 779. suurtükiväe polk pärast sõda 1945.aastal). Esimene eksemplar "Боевой путь 484. кв. ЭПАОКП 1941-1945" saadeti NSV Liidu Riigikaitse Ministeeriumi Arhiivi, kuna teine eksemplar jäi ühe selle koostaja P. TEDRE valdusse, kes andis selle käesoleva diplomitöö koostajale kasutada. Nimetatud töö on kirjutatud masinakirjas 37 leheküljel. Eriti väärtuslikud ja huvitavad on seal lahingukordade, märkide ja tulede skeemid, mis elustavad ettekujutuse lahingupäevadest. Siinjuures peab märkima, et nii tekst kui ka skeemid ei ole vabad puudustest. Võrdluses arhiivimaterjalidega ning vestlustes lahingu juhtijatega - patarei komandöride ja saabiülematega - sai võimalikuks nii mõnigi täpsustamine. Diplomitöö kirjutamisel oli nimetatud allikmaterjalil oluline osa, mis võimaldas välja selgitada

polgule antud lahinguülesandeid ja uurida nende täitmise käiku.

249. eesti laskurdiviisi ajaleht "Tasuja" allikmaterjalina on hinnatav. Ajaleht ilmus 6 korda nädalas. Selles trükiti sõnumeid väeosa sõjameeste elust. Keskse koha võtavad enda alla lahingutes sooritatud kangelasteod ja vaprate sõjameeste autasustamine. Sõjakirjasaatjad kirjutavad veel õppustest, töödest, rännakutest, tehnika ja hobuste eest hooldamisest. Partei- ja komsomoli aktivistid kirjutavad oma ajalehele allüksustes tehtavast poliitilisest kasvatustööst ja eesrindlikest sõjameestest, keda võetakse vastu partei ja komsomoli ridadesse. Diplomitöö koostajal õnnestus välja selgitada tervelt 25 suurtükiväelast sõjakirjasaatjat, kes tegid "Tasujale" kaastööd 1944.aasta sündmusterohketel päevadel. Need olid Natan ASNOVITŠ, Alfred ANTI, Aadu AAS, Alfred JUHALA, Harald JÜRNA, Kuzma BAUMANN, Kalju KÄÄRI, Aleksander KIVISTIK, Elmar KESKÜLA, Arnold LUKS, Arni LUKS, Albert MELK, Kullo MUST, Aleksander OTU, Olaf RANDMER, Niglas RAJA, Solom ŠPUNGEN, Bernhard SAAGEN, Nikolai TILK, Eduard TOONELA, Eduard URB, Ellard VÕHMA, Richard VÕHMA, Aleksander VELTBACH ja käesoleva diplomitöö autor.

1944.aastal avaldas ajaleht "Tasuja" 282-st numbrist 92-es kirjutisi ja sõnumeid 779. suurtükiväe polgust, ühtekokku üle 200 kaastöö. Sõnumite avaldamisel peeti silmas sõjalist valvsust. Kunagi ei avaldatud lahingu täpset asukohta, küla, rajooni ega rännakumaršruuti. Seepärast on ajalehte kasutatud diplomitöös abimaterjalina.

Diplomitöö koostamisel andsid lahkesti kasutada isiklikes arhiivides säilinud materjale - päevikuid, konspekte,

fotosid, skeeme, isikkoosseisu nimekirju jne. seltsimehed A. POOLUS, P. TEDER, R. JUHE, P. KÜNNAPUU, Ed. URB, Aleksander REBANE, A. RÄTSEP, K. KÄÄRI, N. ASNOVITŠ, J. TALTS. Isiklike mälestustega aitasid diplomitööle kaasa sm-d M. KAPLAN, A. VIIDAS, A.PROHHOROV, Asta REBANE, J. RAMJALG, H. LIPP, B. BULGAKOV, K. PIHLAMÄGI, K.BAUMAN, F. LURICH, A. KUKK, V. REINSOO, Ed. TINNO, M. POLIKARPUS, V. KIVISTIK, R. MEISTER, M. TELLIS, A. KAREMAA, M. TAMM, O. ANDERMAN, L. METUSALEM, E. TERAS, E. BERG jpt.

Diplomitööle asumisel leidsid läbitöötamist ajalookandidaat P.Larini raamat "Eesti Laskurkorpus Suures Isamaasõjas" ja ajalookandidaat B.Tamme "Eesti rahva võitlusteest Suures Isamaasõjas". P.Larini raamat kujutab endast käesoleva ajani kõige tüsedamat panust eesti rahva osavõtu näitamisel Suures Isamaasõjas. Perioodikas ja arutlustel on küll tehtud kriitilisi märkusi selle teose aadressil, kuid tervikuna võttes on P.Larini raamat juba kolm aastat leidnud elavat kasutamist tänu rikkalikule faktilisele materjalile.

B.Tamme raamat "Eesti rahva võitlusteest Suures Isamaasõjas", annab kujuka ja objektiivse pildi eesti rahva võitlusest sõja kõigil etappidel rindel ja tagalas. Umbes kaks kolmandikku raamatu mahust on pühendatud Eesti Laskurkorpusele.

Juba Suure Isamaasõja ajal - 1945.aastal ilmus Tallinnas Riikliku Kirjastuse "Poliitiline kirjandus" väljaandel brošüür "Eesti Tallinna Laskurkorpuse võitlustee..Lehekülgi Punaarmee Eesti Rahvuskorpuse ajaloost". Kohe pärast sõda jõudis lugejateni polkovnik V.KÜLAOTSA koostatud "Eesti

Tallinna Kaardiväe Laskurkorpuse võitlustee". 1945.aastal ilmus veel kirjanik Ivan KURTŠAVOVI "Nõukogude Eesti vabastamine" ja järgmisel aastal samalt autorilt brošüür "Eesti Kaardivägi". 60.aastatel sai hoogu mälestuste kogumike avaldamine. *N.*VANASELJA koostas kogumiku "Võitluse radadel" (1960), ilmus "Rahvatasujad" (1962), milles on mälestusi ja jutustusi partisanivõitlusest ja "Karastustules" (1963). Kaks viimast anti välja EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi poolt. 1964.aastal jõudsid lugemislauale A.FELDMANI memuaarid "Koduteel", A.PUSTA ja P.IZMESTJEVI "Lahingutes Nõukogude kodumaa eest" ja A.PÄHKLIMÄE koostatud "Suure pealetungi päevilt".

Suure Isamaasõja teema paelub lugejat ja uurijat, sest see näitab rahva enneolematut patriotismi, üllaid kangelastegusid ja võrratut heroismi, mis sai võimalikuks oma vabadust tunnetanud Nõukogude rahva juures.

Kahjuks on ikka veel vähe uuritud ja näidatud väikese lahingukollektiivi - jao, suurtüki- või tankimeeskonna ja üksikvõitleja kujunemist kangelaseks. Õieti öelda ei saagi seda tööd teha ainult arhiividokumentide põhjal, selleks on vaja elavaid inimesi, lahinguveteranide küsitlemist ja küsitlusmaterjalide läbitöötamist.

Käesolevasse diplomitöösse on püütud võimalikult palju koguda silmapaistnud sõdurite, seersantide ja ohvitseride nimesid. Uurimuses on rohkesti korduvaid situatsioone, kangelastegudes analoogiat, kuid need on jäetud sisse sihilikult, sest tegemist on hulgaliselt esineva nähtusega - sõjamehe kangelaslikkusega. Võib täiesti eksimatult öelda,

et näit. iga kaabliside mees - telefonist, kes läks lahingutega Narva alt Sõrve poolsaareni, sooritas korduvalt kangelastegusid. Kui me ütleksime, et tema läbikäidud lahingutee pikkus on 500 km, siis me oleksime ebaobjektiivsed. Elu ja surma ei saa mõõta kilomeetritega. Telefonist vedas kaabli maha, keris üles, kuid vahepeal hoidis seda korras, et suurtükid saaksid tulistada. Telefonist tõusis oma kaevikust siis, kui tulemöll oli kõige ägedam, kui lõhkesid miinid, mürsud, pommid, kui vaenlase kuulipildujad ja automaadid niitsid horisontaaltulega. Või näit. otsesihtimise suurtükk, mille meeskond pidas duelli elu ja surma peale, või luuraja, kes tungis vaenlase lahingukordadesse - need olid tõelised kangelased. Kuigi polkkandis kaotusi langenute ja haavatute näol, ei olnud kunagi puudust julgetest meestest. Komandöridel tuli korduvalt mehi tagasi hoida. Polgus ei esinenud ühtki juhust, kus argus oleks võitu saanud kohusetundest. Polk oli monoliitne, üksmeelne karastatud lahingutervik. Monoliitne oli ta sellepärast, et väikseim võitlusrakuke - jagu, meeskond oli üksmeelne, hästi välja õpetatud ja treenitud. Mitte juhuslikult ei sattunud jakku või suurtüki meeskonda 7-8 meest. Iga meeskonna koostamine oli keerukas probleem. Eelkõige oli tarvis inimesi ja nende võimeid tunda, paigutada võitlejaid nii, et nad saaksid anda maksimaalset kasu. Ohvitserid ja poliittöölised hoolitsesid väsimatult selle eest, et igal mehel polgus oleks vastav koht ja töö, millest ta on üle, siis on ta lahingus üle ka vaenlasest. Kangelaste sündimisele aitasid kaasa partei ja komsomoli organisatsioon, päev-päeva kõrval tehtav selgitus- ja agitatsioonitöö.

Selleks et saada ettekujutust väeosast kui lahinguüksuse kujunemisest, tuleks heita põgus pilk tagasi polgu formeerimise ja väljaõppeperioodile ning läbikäidud lahinguteele enne jõudmist Narva alla.

779. suurtükiväe polgu formeerimine algas märtsi kuus 1942. Polk loodi koos teiste 249. eesti laskurdiviisi väeosadega Uurali sõjaväeringkonnas Tšerbakuli sõjaväelaagris. Üheaegselt väeosa loomisega pandi alus ka partei ja komsomoli organisatsioonidele. Esimene parteikoosolek polgus peeti 29. märtsil, millest võttis osa 7 partei liiget ja 3 liikmekandidaati. Diviisi poliitosakonna esindajana viibis kohal sm. KOSTABI.[1] Polgu partei algorganisatsiooni sekretäriks valiti Jaan PALGINÕMM, endine kaevandustööline ja Esimese Eesti Põlevkivitööstuse abidirektor. Polgu esimene parteikoosolek kuulas polgu komissari ajutise asetäitja sm. V. MILLERI ettekande kommunistide ülesannetest polgus.[2]

779. suurtükiväe polgu komsomoli organisatsiooni loomist tuleb dateerida 5.aprilliga 1942, mil II ÜLKNÜ liiget kogunesid koosolekule ja valisid eneste keskelt kolmeliikmelise büroo, kuhu kuulusid Anatoli KESKÜLA, Arnold KERGE ja Konstantin HAVAKATS. Büroo sekretäriks sai noorempolitruk A.Kesküla.[3]

Polgu parteiorganisatsiooni loomise algperioodil kuulusid organisatsiooni ridadesse kommunistid, kes olid par-

---

1 Eestimaa Kommunistliku Partei Ajaloo Instituudi Partei, arhiiv, edaspidi - EKPA, F. 79, nim.79-1, s.-ü. 265, l.23

2 Sealsamas, l. 22-24.

3 EKPA käsikirjade fond, 779. suurtükipolgu kommunistlike noorte algorganisatsiooni ajalugu, l. 1.

teisse võetud peamiselt 1940.aastal pärast juunipööret. Suurema staažiga kommuniste oli vähe. Märkigem nende hulgas polgukomissar A. LOMBAKUT, kes kuulus parteisse 1917.aastast, rühmakomandör A. VINKELIT 1919.aastast, polgukomandöri asetäitjat rivi alal sm. TIITERIT, 5. patarei komissari TABOT, ja 3.divisjoni komissari P. KÜNNAPUUD-1930. aastast ning A. VOLGERATI 1933.aastast,[1] kes oli meremehena kokku puutunud paljude maade kommunistidega ja võtnud osa põrandaalusest tegevusest kodanlikus Eestis.

Polgu formeerimise algpäevil saabusid väeossa ka mõned partei liikmekandidaadid, kes olid läbi käinud sõja esimesest karastustulest võideldes hävituspataljonis. Nende hulgas oli 8. patarei komissar Aleksander REBANE, 4. patarei komissar Peeter KAUP ja 3. patarei vanem Aadu AAS.[2] Partei liikmekandidaatideks võeti vastu Ants KUKK, Eduard TINNO. Johannes LUUNJA, Eduard URB, Rudolf AKKERMANN, Peeter KUSMIN ja paljud teised seltsimehed, kes olid seisnud silm silma vastu fašistidega ja pidanud maha mõnegi lahingu sünnimaa kaitsmisel.[3] Nüüd tegid nad äsjaformeeritud väeosas poliitilist selgitustööd kaasvõitlejate hulgas agitaatoritena ja grupijuhtidena. Lahingutes innustasid nad võitlejaid oma isikliku eeskujuga. Mitmed neist said haavata või jätsid elu võitluses saksa röövvallutajate vastu.

Väljaõppe perioodil võeti komsomoli vastu noori sõjamehi, kes paistsid silma eeskujuliku distsipliini, hea õppe-

---

1 EKPA, F. 79, nim. 79-1, s.-ü. 270. l. 9-20.

2 Sealsamas, s.-ü. 265, l. 34

3 Sealsamas, l. 12-17.

edukuse ja aktiivse osavõtuga ühiskondlikust tööst.
6. mail võeti üksmeelselt vastu noorte leninlaste perre Kalju KÄÄRI, Karl KUKK, Arnold LUKS [1] jt. A.Luksi iseloomustati koosolekul kui meest, kes "alati ja usinasti on töös oma eriala täiendades ja abistades seltsimehi."[2]

Juba komsomoli astumise ajal paistsid paljud noored silma põhjalike poliitiliste teadmiste ja avara silmaringi poolest. Koosolekul vastasid enesekindlalt ja põhjalikult neile esitatud küsimustele seltsimehed Albert LAUS [3] ja Ernst MATROV [4], kes enne sõda õppis Leningradi Laevaehituse Instituudis.[5]

19.mail kuulas polgu parteikoosolek ära polgukomandör major Karl ARU ettekande polgu lahingulise ja poliitilise ettevalmistuse olukorrast. Koosolekul märgiti, et erilist tähelepanu tuleb pöörata nooremkomandöride lahingulise ja poliitilise ettevalmistuse taseme tõstmisele, sest nemad on meie armee kondikava ja sõdurite kõige lähemad kasvatajad.[6] Lahingud näitasid, et need polgu juhtkonna ja kommunistide poolt seatud ülesanded viidi auga ellu.

15. septembril 1942. oli polgu elus tähtis sündmus. Väeosa laaditi ešelonidesse ja algas teekond rinde poole.[7] Jõuti Kolomnasse. Seal tehti viimaseid ettevalmistusi lahinguteks. Pidulikult võeti vastu uhiuued relvad. Detsembrikuu

---

1 A.Luks on filosoofiakandidaat ja töötab Tallinna Polütehnilises Instituudis dialektilise ja ajaloolise materialismi kateedris õppejõuna.
2 EKPA, F. 79, nim.79-1, s.-ü. 275, l. 5-7.
3 A.Laus on käesoleval ajal Eesti NSV kultuuriminister.
4 E.Matrov on filosoofiakandidaat, töötab TRÜ teadusliku kommunismi aluste kateedris õppejõuna.
5 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 274, l.7
6 Sealsamas, s.-ü. 265, l.37
7 Боевой путь 484 сб. ЭПАОКП 1941-1945, стр.2.

keskel jõudis polk Kalinini rindele ja asus täitma lahinguülesannet. Velikije Luki lahingutes sündisid esimesed kangelased. Kuulsaks said suurtükikomandörid kommunistlik noor seersant POLL, luuraja REIMER ja sidemees LAMPEI. Diviisi ajaleht "Tasuja" märkis ära mehiseid suurtükiväelasi sihtur vanemseersant PARKSEPPA, juhtrühma komandör leitnant TSIUKSONIT, leitnant E. SAART, nooremleitnant SCHNEIDERIT, kapten P.KÜNNAPUUD.[1] Velikije Lukis sai kuulsaks 779. suurtükiväe polgu 1. patarei komandöri asetäitja poliitilisel alal vanemleitnant I. STEPANOV, kes vallutas granaatide abil üksinda vaenlase dzoti.[2] Suurtükiväe radist V.OSSEPI sangaritegu Neveli all "surmaorus" oli kaua aega diviisis kõneaineks. Esimesena polgus autasustati teda "Kuulsuse" III järgu ordeniga, korduvalt kirjutati temast diviisi ajalehes ja avaldati foto pärast haavadest paranemist ja väeossa tagasi jõudmist.[3] "Kuulsuse" III järgu ordeni kavaleriks sai ka 7. patarei sidejao komandör nooremseersant PALUKIVI.[4]

779. suurtükiväe polgu osavõtt lahingutest Velikije Luki vabastamiseks 1942/43.aasta talvel, Neveli ja Novosokolniki all 1943.aasta sügisel ja Nasva raudteejaama juures 1944.aasta algul, vajavad omaette uurimist. Olgu vaid tähendatud niipalju, et nendes lahingutes kujunesid välja väeosa lahingutraditsioonid, mille juurutamiseks tehti ära märkimisväärne

---

1 EKPA, F. 79, nim. 79-1, s.-ü. 263, l. 25.

2 P.Larin, Eesti Laskurkorpus Suures Isamaasõjas, Tallinn 1962, lk. 97.

3 "Tasuja" nr. 66, 1.mai 1944.

4 Sealsamas

töö polgu komandöri asetäitja major A.BORKMANNI juhtimisel. Palju tähelepanu pööras A.Borkmann polgu ajaloo koostamisele. Samal ajal kirjutasid kommunistlikud noored polgu komsomoli ajalugu.[1]

31.detsembril 1943 anti kindralmajor PÄRNA poolt väeosale kätte punane lahingulipp Bogoroditskoe külas. Sama päeva õhtul sõideti välja ettevalmistatud positsioonidele.[2] Uut aastat võttis polk vastu rindeolukorras Novosokolniki all.

Palju elevust tekitas väeosa ümberpaiknemine Leningradi rindele. 15.veebruaril 1944.aastal dislotseerus polk Leningradi oblastisse Kotlõ-Undovo-Monastõrski rajooni.[3] 28.märtsil 1944.aastal võttis polgu juhtimise polkovnik RESKOVILT, kes määrati diviisi suurtükiväe ülemaks, üle major A.POOLUS, kes viis 779. suurtükiväe polgu Nõukogude Eesti vabastuslahingutesse. Polgukomandör A.Pooluse juhtimisel sai väeosa korduvalt kõrge hinnangu oma lahingutegevuse eest. Polgule anti Kutuzovi III järgu orden.[4]

Uuteks lahinguteks ettevalmistamise ajal arenèslaialdaselt liikumine - õppida selgeks mitu sõjalist eriala, et tarbekorral lahingus asendada seltsimeest. Selle liikumise eestvedajateks olid kommunistlikud noored O.RAIK, E.KESKÜLA,

---

1 Polgu komsomoli ajaloo koostamine oli tehtud ülesandeks Kalju Käärile (praegu Eesti Kirjanike Liidu Tartu osakonna vastutav sekretär). Käsikiri valmis märtsi-aprilli kuus 1943 ja haaras endasse sündmusi kommunistlike noorte elust kuni Velikije Luki lahinguteni.

2 Боевой путь..., стр. 8.

3 Там же, стр. 10

4 Там же, стр. 12

F.LURICH, RUMMI jt. Nagu lahingud näitasid oli see äärmiselt vajalik. Juba eelmistes lahingutes asusid kõhklemata haavatud või langenud komandöri asemele vanemseersant MILK, jefreitorid VÄIDE, TALTS, PETERSON jt.[1] Pingsas õppuses kasvas radistide kvalifikatsioon. Heade tagajärgedega sooritasid 2. klassi katsed seltsimehed KUUSKOR, SARMISTE, OSSEP, KLAUS, OLANDER, PIKKUR, HELENURM; 3.klassi radistideks said KALJUNDI, MOVITŠ, KUINBERG, REINHOLD, KALBERG, LEMBERG, KAREMAA.[2] Nagu võisime veenduda hiljem, oli hoogsas pealetungilahingus radistide meisterlikkusel oluline osa suurtükitule juhtimise kindlustamisel.

Nõukogude armee aastapäeval 23.veebruaril 1944. avaldas diviisi ajaleht "Tasuja" suurtükiväelaste nimed, kes olid väejuhatuse lahinguülesannete eeskujuliku täitmise eest võitlusrindel saksa röövvallutajate vastu ilmutanud mehisust ja vaprust. Neile määrati järgmised autasud: medali "Vapruse eest" said vanem Aadu AAS, seersant Vassili VIKHROV, seersant Ilmar PERTEL, jefr. Adolf REIMER, jefr. Karl SILDOJA, v-srs. Magnus SALURAND, jefr. Arvo TIPP, pv. Ilmar VIMMASTE. Medali "Lahinguliste teenete eest" said nooremseersant Aleksander INTELMAN, v-srs. Osvald KALL, n-srs. Rein KALJUMÄGI, vanem Ruudo LEEK, jefr. Valdur LAANE, srs. Endel NÕU, n-srs. Artur RÄTSEP, jefr. Teodor VAHAR, jefr. Julius TEE, pv. Erich ELEVANT.[3]

---

1 "Tasuja" nr. 47, 5.aprill 1944.

2 "Tasuja" nr. 119, 1.juunil 1944.

3 "Tasuja" nr. 26, 23.veebruar 1944.

Ordeneid käisid kätte andmas diviisi komandör polkovnik LOMBAK ja kindral PÄRN. Andes välja ordeneid ja medaleid sm. POOLUSE väeosas ütles sm. Lombak muuhulgas: "Kõik autasustatud on valanud verd kodumaa eest. Meie autasustatute pere võib olla uhke, et tema read suurenesid. Uutel ordenikandjatel on ülesanne: anda oma lahingukogemust teistele seltsimeestele edasi. Tuleb saavutada seda, et meie suurtükiväelaste hulgas oleksid terved suurtükimeeskonnad, kelle rinda ehivad Nõukogude Liidu ordenid ja medalid. Soovin teile kõigile kiiremat võitu fašismi üle, et te jõuaksite uhkete lahingulippude all oma Kodumaale."[1]

21.juunil andis kindral PÄRN ohvitseride koosolekul üle autasud. Saajate hulgas olid ka järgmised suurtükiväelased: leitnant H.LOORBERG ja vanemleitnant A.PÄRN, keda autasustati Isamaasõja II järgu ordeniga, vanemleitnant K.SANDRILE ja kapten S.ŠPUNGENILE anti "Punase Tähe" orden.[2]

Kõikide nende ja paljude paljude teiste 779. suurtükiväe sõjameeste vaprad lahinguteod enne Eesti vabastamislahingusse astumist vajavad eraldi uurimist, kuid see ei mahu antud töö raamidesse. Autasustatute rohkuse põhjal võib aga öelda, et väeosa oli saanud tubli lahingukarastuse. Kogenud lahingumeestest ei olnud puudus, väeosa poliitiline-moraalne tase oli kõrge. Pikisilmi oodati käsku astuda lahingusse Nõukogude Eesti vabastamiseks. Rahvuslike väeosade sõjameestel ja teiste hulgas ka 779. suurtükiväe polgu sõjameestel äratas selle käsu ootamine aga erilisi tundeid, mis olid seotud kodu, perekonna, omaste ja kõigi lähedaste inimestega. See oli taaskohtumise rõõmu ootuselevus. Tugevaimad emotsioonid - armastus ja vihkamine saavutasid kõrgeima astme ja ootasid vallapääsu uutes võitlustes, uutes kangelastegudes.

1 „Tasuja" nr. 89, 29. mai 1944.
2 „Tasuja" nr. 111, 22. juuni 1944.

"Punane Lipp on sõjaväelise au, vapruse ja kuulsuse sümbol, ta on sõjaväeosa igale võitlejale ja komandörile tema püha kohustuse meeldetuletuseks - ustavalt teenida ning mehiselt ja oskuslikult kaitsta Nõukogude Kodumaad, kaitsta vaenlase ~~ist~~st iga jalatäit kallist maad, säästmata oma verd ja isegi elu."

(Punaarmee väeosade Punase Lipu põhimäärusest.)[1]

779. suurtükiväe polgule anti väejuhatuse lahinguülesannete eeskujuliku täitmise eest Nõukogude Eesti vabastamisel Kutuzovi III järgu orden, mis kinnitati Punasele lahingulipule.

---

[1] „Tasuja" nr. 2., 3. jaanuaril 1944.

779. SUURTÜKIVÄE POLGU OSAVÕTT NARVA PEALETUNGIOPERATSIOONIST

1944. aasta oli Suure Isamaasõja otsustavate võitude aasta. Sel aastal oli Nõukogude armee hitlerlikust armeest kaugelt üle nii relvastuse kui ka lahingumeisterlikkuse poolest. Juba 1943.aasta lõpul kerkis päevakorda Baltiriikide ja sealhulgas ka Nõukogude Eesti vabastamine saksa fašistlikust okupatsioonist ning Nõukogudemaa täielik vabastamine hitlerlikest anastajatest.

1944.aastal andis Nõukogude armee vaenlasele võimsa löökide seeria Leningradi ja Volhovi rinde ühise pealetungiga Leningradi ja Novgorodi all. Muuhulgas vabastati 1.veebruaril Kingissepa linn ja jõuti 2.veebruaril Narva jõele. Samal ajal purustasid Volhovi rinde väed ja piirasid Novgorodi all sisse vaenlase väerühmituse ning asusid jälitama taanduvaid hitlerlasi Pihkva suunas. Seega loodi kõik sõjalised eeldused Eesti NSV vabastamiseks.

Lahingud Eesti NSV vabastamiseks algasid 2. veebruaril Leningradi rinde vägede jõudmisega Narva jõe joonele ja lõppesid Saaremaal Sõrve poolsaarel viimaste hitlerlaste hävitamise ja vangivõtmisega Eesti pinnal 24.novembril 1944. Eesti NSV vabastati kümne kuu jooksul nelja pealetungi operatsiooni tulemusena. Kolmest operatsioonist võtsid osa 8. Eesti Laskurkorpuse väeosad ja selle koosseisus 779. Suurtükiväe polk. 24.juulist kuni 10.augustini 1944 kestis Lenin-

gradi rinde Narva pealetungioperatsioon, ajavahemikul 10. augustist kuni 6.septembrini 1944 viidi läbi 3. Balti rinde vägede Tartu pealetungioperatsioon, 17.septembrist kuni 26. septembrini 1944 viis Leningradi rinne koostöös Balti mere sõjalaevastikuga läbi Tallinna pealetungioperatsiooni ning 27.septembri ja 24.novembri vahel toimus Leningradi rinde ja Balti mere sõjalaevastiku ühine kombineeritud dessantoperatsioon Lääne-Eesti saarte vabastamiseks. Nende suuremate lahingute vaheaegadel toimusid kohaliku tähtsusega lahingud positsioonide parandamiseks. Kõige kauem püsis rinne Narva all - 2.veebruarist kuni 25.juulini 1944. Seetõttu said Narva linn ja lähem ümbrus raskete purustuste osaliseks.

Nõukogude armee pealetungi käigus Leningradi alt põgenema löödud vaenlane taandus Narva jõe joonele, kus ta võttis sisse juba aegsasti ettevalmistatud positsioonid. Narva suunas pealetungivate vägede edasiliikumine oli niivõrd hoogne, et Narva jõgi forseeriti mitmes kohas otse käigult 2. ja 3.veebruaril 1944. Suurem platsdarm loodi jõe läänekaldal Kulgu jõe, Vanamõisa, Auvere jaama, Sirgala ja Mustajõe vahel. Lüüasaamisest toibunud vaenlasel õnnestus suurte kaotuste hinnaga säilitada omakorda väike platsdarm Narva jõe idakaldal Jaanilinna ümbruses Lilenbachi mõisa ja Dolgaja Niiva joonel. Ägedad ja verised lahingud kestsid siin üle poole aasta, kusjuures mõlemad võitlevad pooled võtsid väikeste vaheaegadega ette rünnakuid, mis olid suhhitud vastaspoole platsdarmi likvideerimiseks.[1]

Vaenlase järjest suuremat ulatust võtvad rünnakud Auvere rajoonis, eriti 19. kuni 23.aprillini, nõudsid Le-

[1] P.Larin ..., lk. 127.

ningradi rinde väejuhatuselt vastavate abinõude tarvitusele võtmist ootamatuste ärahoidmiseks. 23.aprillil suunati 8. Eesti Laskurkorpuse väeosad välikindlustustöödele Luuga jõe idakaldale, Varevo-Poretšie küla joonel. Siin töötasid ka 779. suurtükiväe polgu sõjamehed.[1]

10.juunil alustasid Leningradi rinde väed pärast võimsat suurtükiväe tulerünnakut peale tungi Karjala maakitsusel. 20.juuniks vabastati Karjala maakitsus ja Viiburi linn, 29. juunil aga Karjala ANSV pealinn Petrozavodsk. Selle operatsiooni huvides viis 8. Eesti Laskurkorpus läbi suurejoonelised manöövrid kaitse sissevõtmisega Soome lahe rannikul, Sepelevski majaka-Kaporje joonel. Eesti Laskurkorpuse demonstratiivne koondumine Soome lahe rannikule, just enne meie vägede pealetungi Karjala maakitsusel, oli mõeldud nii ranniku kaitse tugevdamiseks, kui ka selleks, et vaenlase tähelepanu kõrvale juhtida, samuti lõi see vaenlase selja taha dessandi saatmise ohu.[2]

Vastavalt 249. eesti laskurdiviisi suurtükiväe staabi käskkirjale nr.10 4.juulist 1944 astus polk välja Undovost kahes kolonnis. Hobukolonn asus teele 4.juuli hommikul kell 9.oo ja mehhaniseeritud kolonn samal päeval kell 12.oo. Liiguti marsruudil : K o t l õ-V o i n õ s o l õ v õ-K r i k o v õ-K e i k i n o ja saabuti Narva jõe idakaldale Tõrvala küla rajoonis. 4. ja 5.juulil tehti tulepositsiooni rajoonides komandöriluure. Allüksustega, kes olid kaitsel Narva jõe paremal kaldal V e n e k ü l a s t kuni P o p o v k a n i loodi tihe side ühiseks tegutsemiseks.[3]

---

1 P.Larin ..., lk.129
2 Sealsamas, lk.131
3 Боевой путь ..., стр. 15.

Piiri ületamisel ja jõudmisel Eesti NSV territooriumile peeti lühikesed miitingud. 3.divisjonis võttis välkmiitingul sõna jfr. KALMUS, kes ütles: "Sõjavankri ratas on teinud järsu pöörde ja veereb nüüd otse fašistliku Saksamaa südamesse. Pärast kolmeaastast äraolekut pöördusime tagasi Eestisse. See on suur rõõm, mis valdab meid kõiki. Nüüd on meie ülesanne vaenlast mitte lasta karistamatult põgeneda." [1]

Öö1 vastu 6.juulit 1944 jõudsid patareid tulepositsioonidele ja alustasid kohe nende väljaehitamist. Tulepositsioonid tehti kinnist tüüpi, s.t. suurtükkide kaevikud kaeti ülalt ja külgedelt 25 cm jämeduste propsidega ja moondati.[2] Niiviisi oli suurtükk ja tema meeskond varjatud vaenlase võimalike mürsu- ja miinikildude eest. 6.juulil vastu 7. tehti luuret ja alustati vaatluspunktide ehitamist. Seda tuli teha eriti rasketes tingimustes. Vaenlane asus kõigest 300 meetri kaugusel. Töötada võis ainult öösel mõni tund. Päeval valmistati metsas ehitusmaterjali ning pimeduse varjus kanti see kohale. Veokeid selleks kasutada ei saanud, sest vähimgi müra oleks võinud reeta meie kavatsusi ning välja kutsuda miinipilduja- ja kuulipildujatule.

Vaenlase kaitse piki Narva jõe läänekallast oli sügavalt ešeloniseeritud, koosnedes mitmest transeejoonest. Kaitsesüsteemis oli arvukalt kuulipildujapesi, teraskupleid ja dzotte, mida omavahel ühendasid jooksukraavid. Kümned soomustatud tulepesad oli vaenlane asetanud otse veepiirile,

---

1 EKPA, F.79, nim.79-1, s.-ü. 252, l. 107

2 *Боевой путь ..., стр. 15.*

mis võimaldas jõe forseerijaid kogu veepinna ulatuses tulistada. Tranšeede ees olid aga traattõkked, spiraalid ning miiniväljad. Sakslased ehitasid seda kaitsesüsteemi alates 1941.aastast kuni selle vallutamiseni Nõukogude armee poolt. Narva kaitseehituste kohta armastasid hitlerlased ise rääkida, et see on "Mannerheimi liini jätk Põhja-Eestis".

Lahing Narva jõe forseerimiseks ja Narva linna vabastamiseks erines põhjalikult kõigist eelmistest lahingutest, millest 779. suurtükiväe polgul oli tulnud varem osa võtta Velikije Luki, Novosokolniki ja Neveli all ning Nasva raudteejaama juures. Seekord tuli läbi murda eriti tugev kaitseliin, Teiseks oli meie vägedel ees laia veejoone ületamine. Selle ülesande täitmiseks tuli põhjalikult ette valmistada ja eelkõige täpselt kindlaks teha vastase kaitsesüsteem ning üksikasjadeni välja luurata kõik kaitseehitused, tulepesad, -positsioonid.

Sajad käärpiksilmad, periskoobid ja binoklid olid välja suunatud öösel ja päeval Narva jõe läänekaldale. Luurajate töö oli väga keeruline, sest enamus kaitseehitusi olid valmistatud juba paar aastat tagasi, ning need sulasid nüüd üldise loodusepildiga kokku. Dzotid ja dotid, tranšeed ja jooksukraavide perved olid kasvanud rohtu. Kõrvuti tegutsevate tulepesadega oli vaenlasel ka pettepesi ja -positsioone.[1] Vaenlase luuramiseks võeti tarvitusele rohkesti täiuslikke luuretehnilisi vahendeid. Ainult

---

[1] Ф. Пауляан, Огонь и маневр, рукопись, стр. 191

Nii nägi suurtükiväe luuraja Rein Martin[1] polgu vaatluspunktist, mis asus Tõrvala küla rajoonis, vaenlase valduses olevat Narva jõe vasakkallast. Ainult õpetatud ja vilunud luurajasilm optiliste vaatlusabinõude kaasabil võis ühetoonilisel maastikul avastada kümneid tulepesi, dzotte, teraskupleid, transeesid ja ühenduskraave,(vt. märkide skeem lk.26) mis hävitati või suruti maha meie suurtükkide tulega.

---

1 Suurtükiväe panoraami originaal kuulub R.Martinile, kes elab Jõhvis ja töötab Kohtla-Järve ehitusvalitsuses.

— SUURTÜKIVÄE PANORAAM —

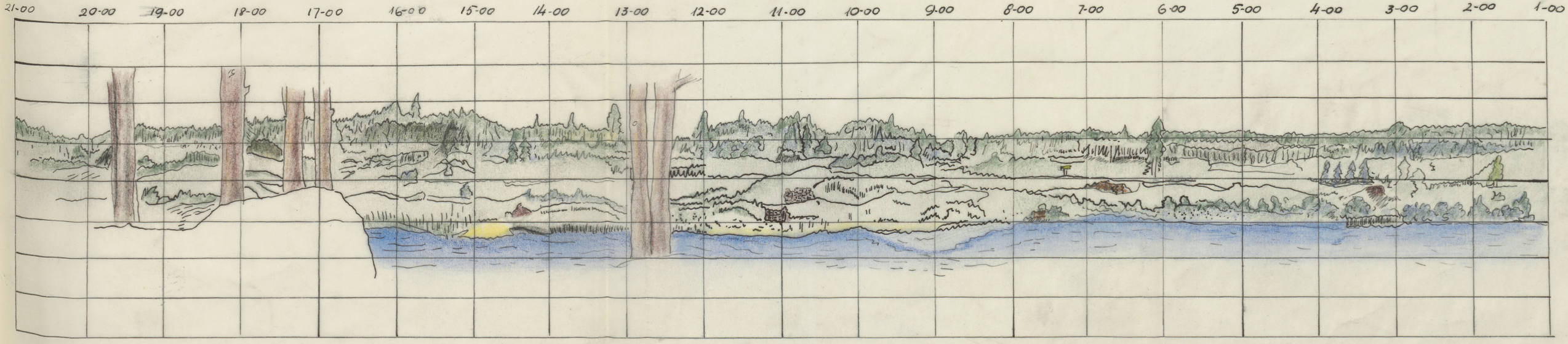

NARVA jõe kaldal
12.0744.a.

Eesti Korpuse suurtükiväe juurde anti üks heli ja optilise luure divisjon. Suurt abi suurtükiväele andis lennuväeluure, kes pildistas vaenlase kaitse sügavust. Nii avastati hulga tulepunkte, mis olid maapealsele vaatlusele kättesaamatud.[1]

Külgvaatluspunktide abil sälkis meie luure sisse vaenlase märgid, mis asusid kaitse eesliinil, ning mis planeeriti hävitada otsesihtimise tulega.[2] Otsesihtimise surrtükkidel võrreldes kaudse sihtimisega oli see eelis, et nende tuletäpsus oli suurem, märkide hävitamine nõudis vähemat ajakulu ja andis mürskude kokkuhoidu.

Luurates vaenlast, peeti meie poolt rangelt silmas kõiki moondamisnõudeid. Valvsuse tagamiseks keelati kategooriliselt kõik raadio- ja telefonikõned, mis olid seotud pealetungiga. Sellealased küsimused tuli lahendada asjaosaliste vahetus suusõnalises kõnes. Selleks, et anda vaenlasele ootamatu tulelöök pidi see algama ilma eellaskmiseta. Kuid selleks, et vaenlast hävitada vääramatult ilma eellaskmiseta, oli tarvis eeskujulikku topograafilist tööd lahingukordade sidumiseks. Topograafiliste tööde läbiviimisel Narva all paistsid silma vanemleitnant PALUVERE ja leitnant URBANIK.[3] 9.juuliks olid 779.suurtükiväe polgus täielikult lõpetatud topograafilised tööd, seotud lahingukorra elemendid ja ette valmistatud tõkketuled.[4]

Ettevalmistused lahinguks kulgesid normaalselt, ning arvata võis, et vaenlane ei aimanud talle lähenevat saatuslikku tundi.

---

1 Ф. Пауляк ..., стр. 192.
2 Боевой путь ..., стр. 16.
3 Ф. Пауляк ..., стр. 204.
4 Боевой путь ..., стр. 15.

Схема боевого порядка 779 ап.

24.7.44 г.

Карта 50000 39 г.

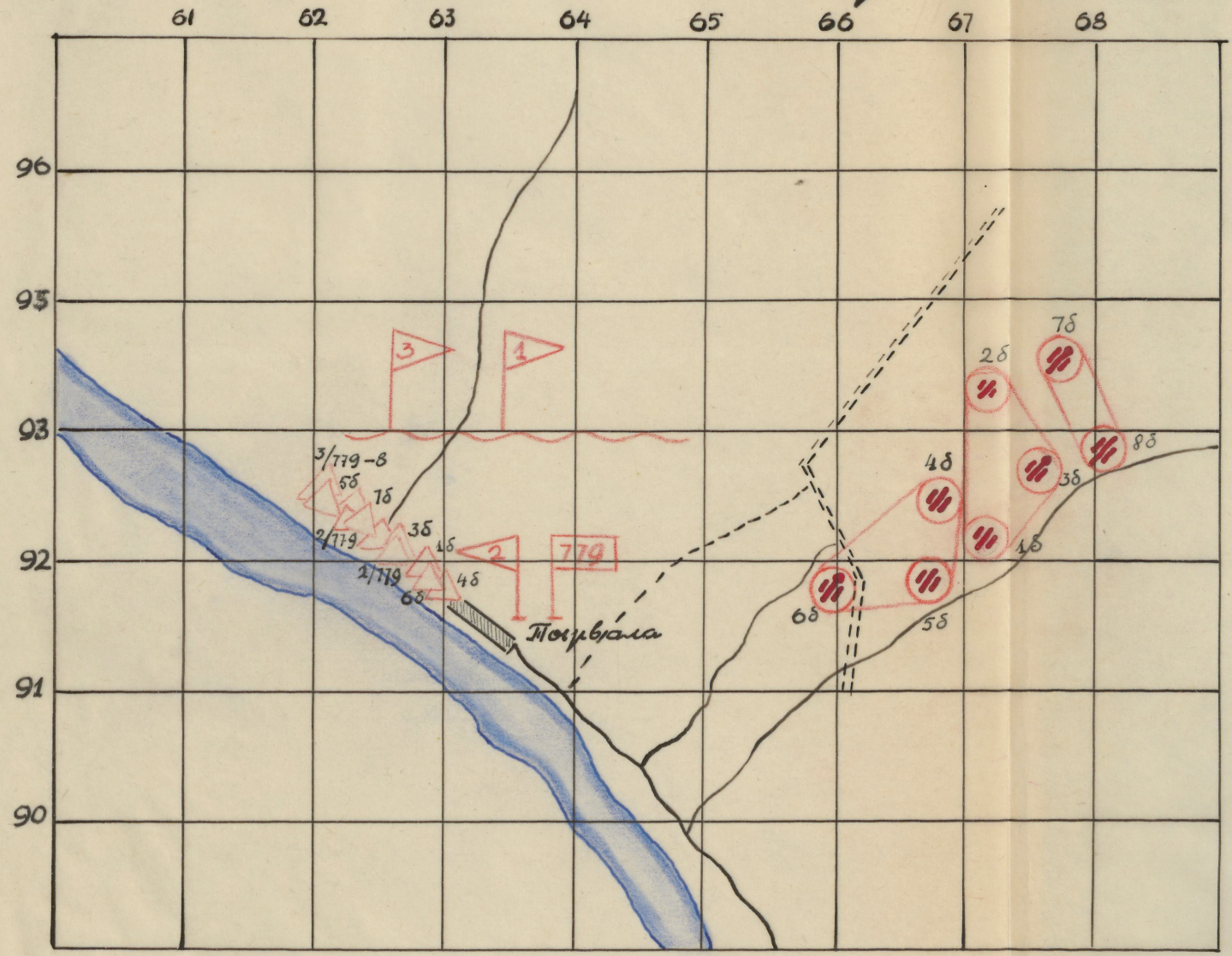

Схема целей 779. ап.

на реке Нарва к 24.7.44. Карта 10 000

Narva jõe läänekaldalt Riigiküla lähedalt kostis meie kaevikuteni eestikeelset laulu. Vigases vene keeles lasti lendu meile adresseeritud hüüdeid: "Mis teie pool uudist?" "Tulge üle meile! Siin on toredad tüdrukud ja hea vein." Meie poolt jäädi nende ja teiste hüüete peale tummaks.[1]

Narva operatsiooniks oli kohale toodud Eesti Laskurkorpuse kogu suurtükivägi, kaasa arvatud ka polgu ja pataljoni suurtükid - ühtekokku 462 toru. Põhja poole Narvat koondati ~~ühtekokku~~ 1369 suurtükki ja miinipildujat. Niiviisi tuli läbimurde ühele kilomeetrile 160 toru. Pealetungi peasuunas sai meie suurtükivägi tunduva ülekaalu 1:8,7 meie kasuks.[2] 779. suurtükiväe polk oli Narva lahingu eel täielikult komplekteeritud. Polgu koosseisu kuulus 3 divisjoni. 1. divisjonis oli 3 patareid. 1. ja 2. patarei relvastusse kuulusid 76 mm suurtükid, kuna 3. patareis olid 122 mm haubitsad. 2. divisjonis olid 4. ja 5. patarei suurtükipatareid, kuna 6. oli haubitsapatarei. 3.divisjonis oli kaks patareid - 7. suurtüki- ja 8. haubitsapatarei. Igas patareis oli 4 toru. Niiviisi oli väeosal kokku 20 suurtükki ja 12 haubitsat.

Selleks, et saada ettekujutust ühest 779. suurtükiväe polgu lahinguallüksusest, toome ära 4. patarei isikkoosseisu nimekirja[3], nii nagu see välja nägi enne Narva lahingut. Selles on märgitud ära sõjaväeliste ametikohtade ja eriala-

---

1 EKPA, F.79, nim.79-1, s.-ü. 252, 1.80.

2 Ф. Паулман . . ., стр. 186.

3 Sõja ajal oli igal allüksuse komandöril oma alluvate nimekiri, kuhu peale ametikoha, sõjaväelise auastme ja parteilisuse tehti märkmeid võitleja iseloomustamiseks. 4.patarei nimekirja andis töö koostajale sm.R.Juhe, kes Narva lahingu ajal oli 4. patarei komandöriks.

de kõrval ka inimeste parteilisus.

1. patareikomandör	vanemleitnant	R. JUHE
2. patareivanem	vanem	T.JAAGUSAAR, parteiliige
3. saninstruktor	nooremseersant	A.ŠUTKO, kandidaat
4. keemiainstruktor	vanemseersant	N.PETERSON, parteiliige
	J u h t r ü h m.	
5. rühmakomandör	leitnant	O.TOHVER, parteiliige
	L u u r a j a d.	
6. jaokomandör	vanemseersant	A.KOPPEL, parteiliige
7. vanemluuraja	punaväelane	E.MÄND, parteiliige
8. vanemluuraja	jefreitor	E.SAARMAA, komsomol
9. luuraja	punaväelane	H.POKKER, komsomol
10. luuraja	punaväelane	V.PALUVERE, komsomol[1]
	S i d e j a g u .	
11. jaokomandör	vanemseersant	H.KULLAMAA
12. vanemtelefonist	jefreitor	J.ALBERT
13. vanemtelefonist	jefreitor	O.ÕISMETS
14. telefonist	punaväelane	V.VÄINSALU, komsomol
15. telefonist	punaväelane	E.KASEMAA
16. telefonist	punaväelane	A.JUHANI, kandidaat
17. telefonist-voorimees	punaväelane	P.IVANOV
18. vanemradist	seersant	I.KERT
19. vanemradist	seersant	L.MELTSAS
20. radist	seersant	H.SIMSON, komsomol
21. radist	jefreitor	REINHOLD, komsomol
	1. T u l e r ü h m	
22. rühmakomandör	leitnant	A.OTU, parteiliige
23. suurtükimeister	seersant	V.POLL, parteiliige
	1. s u u r t ü k k	
24. suurtüki komandör	seersant	A.KIVISTIK, parteiliige
25. sihtur	seersant	G.ARHIPOV, kandidaat

---

[1] Luurajad E.Saarmaa, H.Pokker ja V.Paluvere said kommunistlikeks noorteks Eesti NSV vabastuslahingute ajal.

26. number nooremseersant A. RÄNI
27. number punaväelane S. KÕLLAMÄGI
28. number punaväelane KRISTJUHAN
29. number punaväelane JÜRGENSON, komsomol
30. van. sõitja jefreitor E. KUBI, kandidaat
31. sõitja punaväelane E.KIVIMÄE, kandidaat
32. sõitja punaväelane H.SERGO, komsomol
33. voorimees punaväelane H.KEBU, komsomol
34. voorimees punaväelane G.KIRSS

2. s u u r t ü k k

35. suurtükikomandör vanemseersant A.PALM, kandidaat
36. sihtur seersant E.HÕIMLA, kandidaat
37. number nooremseersant A.LAINLA
38. number punaväelane P.BLAUBRIK
39. number punaväelane SINIOJA
40. number jefreitor A.KAKIS
41. van.sõitja jefreitor H.EIK, kandidaat
42. sõitja punaväelane A.SPIRKIN, kandidaat
43. sõitja punaväelane J.LUIGENBERG
44. voorimees punaväelane K.VIKS
45. voorimees punaväelane V.AJANG

2. t u l e r ü h m

46. rühmakomandör leitnant A.TIMBERG

3. s u u r t ü k k

47. suurtükikomandör suuersant A.LAANSOO, parteiliige
48. sihtur nooremseersant R.UDRIK, kandidaat
49. number punaväelane A.KUIVJÕGI, kandidaat
50. number punaväelane A.EESLA
51. number punaväelane O.HARISTO, komsomol
52. number punaväelane V.KINGISEPP
53. van.sõitja jefreitor V.VAINO
54. sõitja punaväelane L.RÕÕM
55. sõitja punaväelane STEINBERG, komsomol
56. voorimees punaväelane K.KIMM
57. voorimees punaväelane E.ESNER

4. s u u r t ü k k

58. suurtükikomandör seersant E.KIVIARU

59. sihtur nooremseersant O.LILLEMÄE
60. number punaväelane E.VESSIK, komsomol
61. number punaväelane VISNAP, komsomol
62. number punaväelane ARHIPOVSKI, kandidaat
63. number punaväelane O.RAJASTO, kandidaat
64. vanemsõitja jefreitor E.SAAREMÄE, kandidaat
65. sõitja punaväelane M.SOBI, kandidaat
66. sõitja punaväelane E.KUUSMIK, kandidaat
67. voorimees punaväelane KAUP
68. voorimees punaväelane L.LIPPUR

Nagu nähtub ülaltoodud koosseisust oli tarvis nelja suurtüki teenindamiseks võrdlemisi suurt hulka mitmesuguse erialadega inimesi. Peale suurtüki sihturi, laaduri ja teiste numbrite olid jaos veel sõitjad ja voorimehed. 4.patarei isikkoosseisu nimekiri näitab, et 68 sõjamehe hulgas oli 25 kommunisti, 13 kommunistlikku noort ja 30 parteitut seltsimeest. Igas jaos ja meeskonnas oli 5-8 kommunisti ja kommunistlikku noort. Luurejagu tervikuna koosnes parteilastest ja komsomolidest. Narva pealetungilahingus tegutses 4.patarei komsomoli organisatsioon tervikuna silmapaistvalt hästi, mille eest patareikomandör avaldas tänu kõigile kommunistlikele noortele.[1]

4.patareist on säilinud ka hobukoosseisu ja hobuste hooldajate nimekiri. Toome alljärgnevalt selle kohta väljavõtte.

	1. suurtükk		hooldaja
7. juurpaar Neptun	2541	ruun	KUBBI
8. juurpaar Niikon	2540	ruun	KUBBI
9. 2. tõmme NÜBLIK	2419	täkk	KIVIMÄE

---

1 Märkmeid kommunistlike noorte võitlusest, lk. 10. Sõja ajal tehtud ülestähenduste käsikiri kuulub autorile.

10. 2. tõmme	Naksi	2417	ruun	KIVIMÄE
11. 1. tõmme	Nirk	2995	täkk	SERGO
12. 1. tõmme	Vaim	2107	mära	SERGO
13. voorihobune	Beebi	2398	mära	KEBU
14. voorihobune	Nurmi	2468	täkk	KEBU
15. voorihobune	Nõel	2312	mära	KIESS

Selleks, et suurtükid võisid kiiresti paikneda ühelt positsioonilt teisele oli vaja vilunud ja osavaid sõitjaid, kes oskasid juhtida k u u e h o b ü s e r a k e n d i t maastikul, vältides üksikuid puid, kivi kraave. Lahingus oli tähtis iga võidetud minut laskemoona kohaletoomisel, milles voorimehe osatähtsus ei olnud mitte viimasel kohal. Harvad ei olnud ka need lahinguolukorrad, kus kogu suurtükimeeskond võttis appi käterammu raske kahuri edasiveeretamiseks (vaenlase tuli ei lubanud hobuseid kasutada). Iga mees suurtüki meeskonnas, jaos ja patareis oli lahingu kõigil etappidel oma oskuste ja jõuvarudega arvel. Nii ka Narva lahingu ligi kolm nädalat kestnud ettevalmistuste ajal oli tööd ja tegemist igal mehel.

Suur kindlustunne läheneva lahingu paratamatus võidus tegi võitlejad läbematuks. Peaaegu iga päev esitati ohvitseridele ja poliittöölistele küsimusi: "Millal siis ometigi algab pealetung?" "Vaata, et sakslane pistab veel niisama plehku," arvasid 3.divisjoni mehed seersant VALK, jefreitor BULKIN ja punaväelane VILLERAND, "ja tõsine lahing jääbki pidamata, sest Valgevene rindel saavad fašistid lüüa, ning sealsete vägede tugevdamiseks võivad nad meie vastas olevad väed ära viia."[1]

Muidugi oli selline arutlus põhjendamatu, kuid teisest küljest näitas meeste lahinguküpset meeleolu.

---

[1] EKPA, F. 79, nim. 79-1, s.ü. 252, l. 82.

Viimaks ometigi saabus kauaoodatud silmapilk, mil tehti teatavaks lahingukäsk. Lahingueelsel ööl toimusid patareides ja vaatluspunktides välkmiitingud.[1]

Hommikul 25.juulil 1944 oli Narva jõel tihe udu, mis varjas meie kavatsusi vaenlase pilgu eest. Sedamööda, kuidas aga tõusis päike, hajus laiali uduloor. Päikesekiired hakkasid kõigepealt valgustama läänekallast, ning märgid, mida iga hetk pidid hakkama tulistama meie suurtükid, muutusid selgesti nähtavaks. Seda meile vaja oligi.

Täpselt kell 7.oo kärgatasid "katjušad". Siis pääses valla suurtükiväe kanonaad. Maa võppus, värises ja rebenes lõhkemistest. Vastu taevast lendasid tule-, mulla- ja suitsusambad. Taevasse ilmusid meie lennukid, mis üksteise järele pikeerisid vaenlase positsioonidele.

Üksnes 2.löögiarmee koosseisus, kuhu kuulusid ka Eesti laskurkorpuse suurtükiväelased, võttis rünnakutest osa üle tuhande suurtüki ja mitusada lennukit.

779. suurtükiväe polgust oli otsesihtimisel kaks gruppi suurtükke. Esimest gruppi juhatas leitnant H.LIPP. Sellesse gruppi kuulusid kaks 122 mm haubitsat 6. patareist ja üks 76 mm suurtükk 2. patareist. Teist gruppi juhatas nooremleitnant R.PARKSEPP. Tema grupis oli üks suurtükk 2. patareist, üks suurtükk 7. patareist ja üks haubits 8. patareist.[2]

---

1 A. Pusta ja P. Szmestjer, Lahingutes Nõukogude rahumaa eest, Tallinn 1964, lk. 84. ~~EKPA, F. 79, nim. 79-1, s.ü. 252, l.82~~

2 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.ü. 260, l. 62

Külmavereliselt ja ladusas koostöös tegutsesid lahingumehed otsesihtimise suurtükkide juures. 6. patarei haubitsa komandöri seersant ALDERI sihturiks oli nooremseersant Kaelusoo, laaduriks punaväelane TALME ja lukustajaks punaväelane KOSELA. Kiiresti hävitas see üksmeelne meeskond 5 dzotti, 1 soomuskupli ja 4 kuulipilduja pesa.[1]

Teist haubitsa meeskonda juhtis kogenud sõjamees vanemseersant E.TINNO. Tema relva sihturiks on nooremseersant O.RAIK, laaduriks nooremseersant KOLO ja lukustajaks punaväelane KAUTS: Lahingumöllus, kui TINNO suurtükk on hävitanud juba mitu märki, sai vaenlane esimesest ehmatusest üle ja avas vastutule. Mitu mürsku lõhkasid meie otsesihtimise suurtükkide vahetus läheduses. Nooremseersant RAIK sai killuga selga haavata. Hambaid kokku surudes jätkas ta aga sõjamehetööd. Alles pärast lahingut lubas ta seltsimeestel ennast evakueerida. Vanemseersant Tinno suurtüki arvele, kus sihturiks oli nooremseersant Raik märgiti järgmised lahingutagajärjed: hävitatud 4 dzotti (neist 2 suurtükkidega), 1 vaatluspunkt, 1 laskemoonakelder.[2] Samas otsesihtimise suurtükkide grupis tegi tõhusa lahingutöö 2.patarei suurtükk, mille komandöriks oli seersant TIHHOSIN, sihturiks F.LURICH ja laaduriks punaväelane KENTS. Selle toru lahinguarvele kirjutati 4 vaenlase dzotti, 3 kuulipildujapesa ning võitlusväljalt sunniti lahkuma 1 vaenlase tank.[3]

Silmapaistvalt hästi võitlesid ka nooremleitnant R.PARKSEPA otsesihtimisel mehed. Nendegi positsioonide kohal hõljus

---

1 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 260, l. 21

2 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 260, l. 21

3 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 260, l. 21

vaenlase lõhkevate miinide mõrkjat vingu ja vihisesid killud. Mürsukildudest sai vigastada seersant V.PAALBERGI suurtüki pöördemehhanism. Kuid ega sellepärast lahing pidamata jäänud. Sihtur seersant V.VICHROV, numbrid jefreitor TAMMISTE, reamehed E.TEMMIN ja R.ARUVEE pöörasid suurtükki käte jõul ühelt märgilt teisele. Nii jätkas tulistamist ka tehniliselt mittekorras suurtükk. Meie vaprad suurtükimehed lasksid puruks just sellesama fašistide suurtüki, mille mürsust oli saanud vigastada nende suurtüki pöördemehhanism.[1]

7.patarei meestest täitsid lahingus eeskujulikult ja kartmatult oma sõjamehekohust võitlejad P.MUHHIN, JAIK, VITKAR ja PÕLD. 8. haubitsapatarei suurtükimeestest aga seersandid KALDAS, LEETSMANN, LUHT jt. Nooremleitnant PARKSEPA otsesihtimise grupi lahinguarve sai järgmine: 7.patarei suurtükk, mille komandöriks oli seersant Paalberg ja sihturiks nooremseersant Vichrov, hävitas 3 dzotti, kaks suurtükki koos meeskonnaga ja 3 kuulipilduja tulepesa. 8. patarei haubitsa arvele märgiti 1 purustatud dzott ja 1 kuulipilduja pesa.[2]

Hiilgavalt täitis lahinguülesande 122 mm haubitsate rühma komandör leitnant LIPP. Selle operatsiooni eest autasustati teda Isamaasõja II järgu ordeniga, Nooremleitnant PARKSEPALE anti "Punase Tähe" orden. Kommunistlikud noored Oskar Raik ja Voldemar Paalberg said kumbki Isamaasõja II järgu ordeni. Kommunist Eduard Tinno sai samasuguse autasu. Narva lahingu eest said "Punase Tähe" ordeni kavalerideks kommunistlikud noored Vassili Vichrov, Ferdinand Lurich, Johan Kaelusoo jt.[3]

Otsesihtimise suurtükid kirjutasid järjekordselt suurepärase lehekülje polgu lahingulukku.

---

1 *F. Poljman ..., стр. 220.*

2. EKPA, F. 79, nim. 260, l. 25.

3 "Tasuja", nr.150, 6.august 1944 ja nr.157, 15.august 1944.

Vassili Vichrov oli Velikije Luki vabastamisel suurtüki laaduriks. Neveli ja Novossokolniki all on ta üks paremaist sihtureist polgus. Sünnimaa pinnale tagasi jõudes ehib südi sõjamehe rinda medal "Vapruse eest". S elleks et suurema mõõduga tasuda hitlerlastele mahapõletatud koduküla ja sunnitööle aetud ema ning venna eest, palus ta luba lahtisele positsioonile minekuks.

Narva lahingus purustab ta 3 dzotti, 2 suurtükki ja 3 kuulipildujat.

Seersant Vichrovi autasustati "Punase tähe" ordeniga.
~~"Punase tähe ordeniga.~~

Foto tehtud 1945.a. suvel.

Seersant Tinno otsesihtimise haubitsameeskond tõi väeosale kuulsust Narva ääres. Pildil vasakult: 1 rida - 1.....2. nooremseersant Stomma, 3. jefreitor Herkau, 2. rida - 1.....2. autojuht nooremseersant Meierau, 3. suurtükiülem Ed. Tinno, 4. sihtur nooremseersant O. Raik, 5.....

Foto tehtud mais 1945.

Legendaarne kuulsus oli 6. patarei luurejao komandöril Aleksander Poolil. See Krasnojarski kraist pärit nooruk oli võidelnud enne meie väeossa tulekut kolmel sõjatandril - jaapani samuraidega, valgesoomlastega ja saksa fašistidega Smolenski all. Tema ümber tekkis pärast Velikije Luki ja Neveli lahingut õigustatult lahinguveterani oreool. Esimeste suurtükiväelaste hulgas autasustati teda Kuulsuse III järgu ordeniga. Nõukogude Eesti vabastamisel kirjutas ta meie väeosa lahingulukku uusi kangelastegusid. A. Pool langes kangelasena aprillis 1945.a. Kuramaal.

Kuulsamaid sõjamehi polgus olid suurtüki sihtur Ferdinand Lurich ja Martin Polikarpus.

Foto tehtud mais 1944.a.

Sellest, kuidas lahingu käigus kasvas võitlusmeeleolu ja igaüks tahtis kogu hingest kaasa aidata vaenlase purustamisele, kirjutab diviisi ajalehele komsorg A.LUKS: "Saabus igatsetud tund... vanemleitnant VEEMAA patareilased tulistavad. Tuleposition komandör leitnant KARU viipab käega ja suurtükid haugahtavad kas korraga või järgimööda, paisates tuld vaenlasele. Vaatluspunktist tuli teade - vaenlase dzott purustatud kahe mürsutabamusega. See tõstis veelgi võitlusindu. San.-instruktor vanem H.JÜRNA ja patarei vanem H.VAINDORF ei suuda jääda pealtvaatajaiks. Nad asuvad suurtükkide juurde tegevusse. Lüüa vaenlast, lüüa kogu jõuga, lüüa halastamatult. Võitlushoog kasvab."[1] Ja ega suurtükiväelaste töö lahingu ajal nii kerge olnudki. See nõudis muuhulgas ka tublit füüsilist ettevalmistust. Näiteks 80 minutit kestnud suurtükiväe tulerünnaku ajal tuli haubitsa laaduril tõsta kolm kuni neli tonni mürske. Kõik need mürsud tuli aga kastidest välja tõsta, suurtüki juurde kanda ja rauda lükata.

Julgust ja ohvrimeelt Narva lahingu ajal näitas saninstruktor B.BULGAKOV: Roomates vaenlase tule all andis ta lahingu ajal esmaabi 12 haavatule, nende hulgas kolmele naaber vene väeosa ohvitserile.[2] Suurt vaprust ilmutas kommunistlik noor saninstruktor ZOJA ABRAMOVA, kes abistas eesliinil haavatud sõjamehi, sidudes nende haavu.[3]

Narva jõe forsseerimine algas kell 8.2o 131. laskurdiviisi ja 191. laskurdiviisi jõududega.[4] Ujuvvahendid lükati

---

1 "Tasuja", nr.146, 1.august 1944.

2 EKPA, F. 79. nim. 79-1, s.ü. 252, l. 84.

3 Märkmeid kommunistlike noorte võitlusest lk. 8.

4 P.Larin..., lk. 135

vette, mehed hüppasid paatidesse, parvedele ja täispuhutavatesse kummipaatidesse. Patareikomandörid oma vaatluspunktidega jälgisid pidevalt vaenlase vastuabinõusid ja meie allüksuste edasiliikumist. Pärast seda kui suurtükid olid hävitanud ja maha surunud neile kättenäidatud märgid hävitati veel need vastupanukolded, mis ilmusid lahingu ajal.

Suurtükiväeleitnant HELMUTH LIPP, kes vanade lahingukaaslastega kohtumisel meenutas Narva lahingut, rääkis ühe mälestusväärse episoodi: "Minu lõigus valmistas jõge forsseerima jalaväerood, mille komandöriks oli vanemleitnant-kasahh. Erutatult jälgis ta oma meeste liikumist jõel ja jagas korraldusi teistele, kes alustasid forsseerimist. Järsku hakkab ta jooksma minu poole, ning hüüab midagi meile arusaamatus kasahhi kelles. Siis langeb mulle kaela ja embab mind tugevasti. Üle saanud sügavast tundepuhangust, hakkab ta rääkima vene keeles: "Molotsõi, artilleristõi! Otlitšno streljajete!" Ja nüüd sai meile kõigile mõistetavaks jalaväekomandöri suur ja põhjendatud rõõm: paatkond tema esimeste meestega oli õnnelikult ületanud Narva jõe."

Me ei tea, kas esimene maabuja jõe läänekaldale, eestlaste põlisele maale, oli venelane või ukrainlane, kasahh või grusiin, kuid oluline oli see, et jõgi forsseeriti suuremate ohvriteta ja selles ei olnud suurtükiväelaste teene mitte väike.

20 minutit pärast ülemineku algust hõivasid meie tublid jalaväelased juba vaenlase esimesed transeed. 40 minuti pärast oli aga kahe diviisi esimese eşeloni üksused jõe läänekaldal Kudruküla-Vasa joonel. Samal ajal hakati ehitama pontoonsilda üle Narva jõe. Järsku ilmusid mere poolt vaenlase pikeerivad

pommilennukid. Meie õhutõrje võttis fašistlikud raisakullid vastu vihase tulega. Korratult heitsid lennukid alla oma pommikoorma ja kadusid. Neist neli tulistati maha.[1]

Koos jalaväega liikusid vaenlase kaitse sügavusse divisjonide luure ülemad, kellega olid kaasas luurajad ja radistid raadiojaamadega. Nende sõjamehetööd tuleb pidada eeskujulikuks. 2. divisjoni luure ülem vanemleitnant ERBSEN kutsus raadio kaudu välja divisjoni tule vaenlase koondumisele teede ristil. Pärast mõningaid tulelööke vaenlane hajutati. Nagu hiljem selgus oli vaenlasel kavatsus üsna suurte jõududega organiseerida siin vastupanu.[2] Narva jõe esimeste forseerijate hulgas oli ka 779. suurtükiväepolgu I, patarei komandör kaardiväe leitnant PERKOT. Koos jalaväega läks ta rünnakule, tehes aegajalt lühikesi peatusi, korrigeerides raadio kaudu tuld, puhastades teed jalaväele. Jõe ületajate esimestes ridades olid veel kommunistlikud noored luurerühma komandör nooremleitnant P.TEDER ja temaga kaasas radist E.KUUSKOR. Liikudes edasi jalaväe lahingukordades juhtis P.Teder tabavalt kahurite tuld, hävitades vaenlase elavjõudu. Noore suurtükiväeohvitseri teeneid hinnati "Punase Tähe" ordeniga. Radist Kuuskor sai medali "Vapruse eest"[3]. Kui Eestis Korpus forsseeris 17.septembril 1944. Emajõe tõi diviisi ajaleht "Tasuja" sama päeva numbris ära Narva lahingu ühe kangelase luureohvitser Paul Tedre foto.

---

1 Б. Пауман ..., стр. 229.

2 Боевой путь ..., стр. 17.

3 Märkmeid kommunistlike noorte võitlusest, lk. 11.

Vanemleitnant A. Veemaa, väeosa silmapaistvamaid noori ohvitsere. Kasvas lahingutes suurtükiüülemast patareikomandöriks. Tema oskuslikul juhtimisel saavutas 3. patarei lahingutes suurt edu.

A. Veemaa langes võitluses fašistide vastu Sõrve maakitsusel.

Foto tehtud kevadel 1944.a.

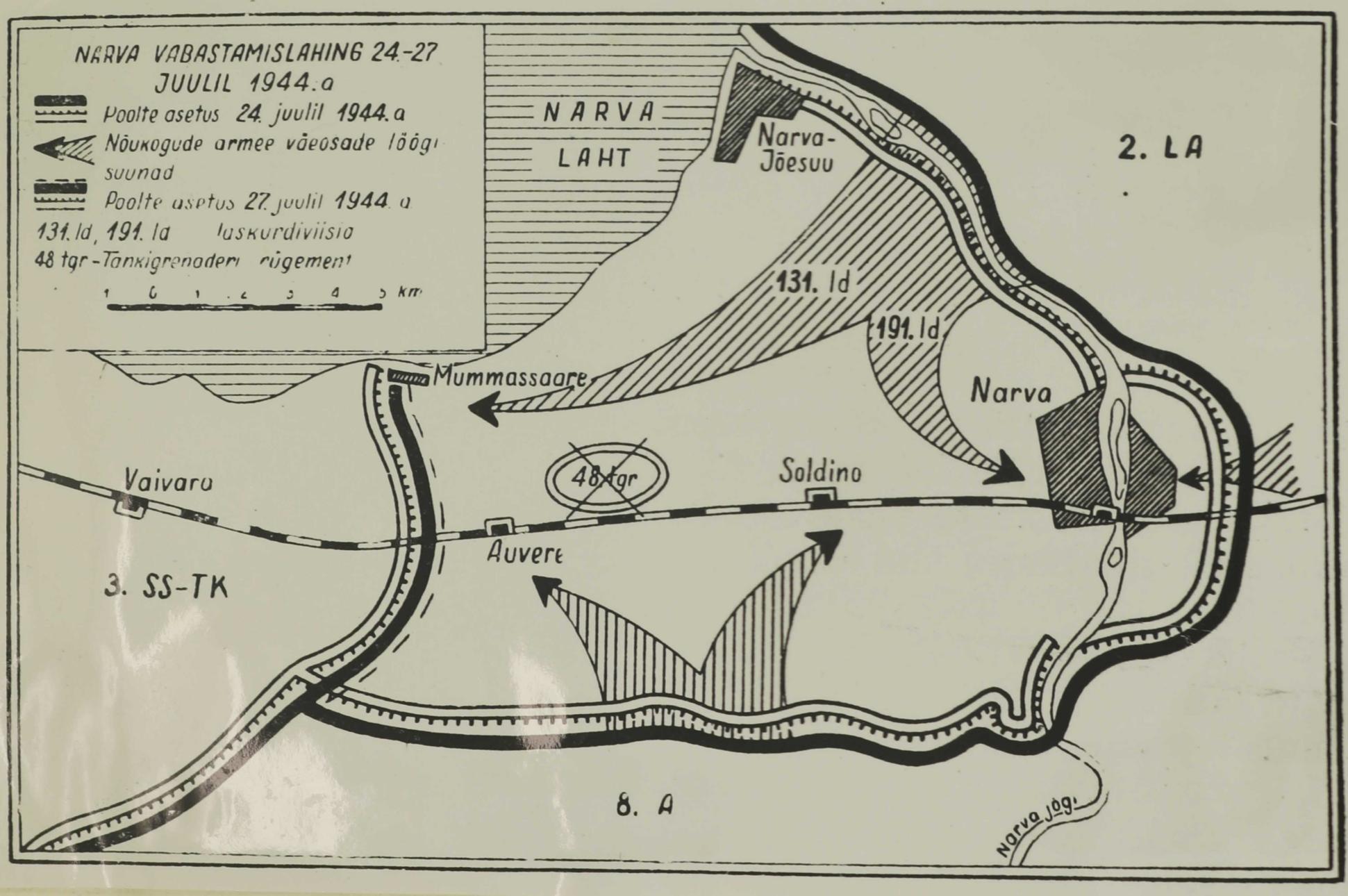

26. ja 27.juulil 1944 jätkasid meie väed aeglast edasiliikumist jõudes M u m m a s s a a r e - T a m b i - K i r i k u k ü l a joonele, kus kohtasid vastase hästi ettevalmistatud kaitsepositsioone. Varsti rinne stabiliseerus.[1]

Nõukogude Informatsioonibüroo operatiivteates nimetati eraldi Eesti Laskurkorpuse suurtükiväelaste silmapaistvat tegutsemist polkovnik K.ARU juhtimisel. Suurtükiväelastele avaldati vapra tegutsemise eest N a r v a vabastamisel kõrgema ülemjuhataja käskkirjas tänu.[2]

Nagu märgib korpuse suurtükiväe staabiülem polkovnik F.PAULMANN näitasid rünnaku suurtükiväelisel ettevalmistamisel initsiatiivi ja leidlikkust major A.POOLUS ja leitnant R.SIBUL.[3] Lahingu kriitilistel hetketel ilmutas polgukomandör A.Poolus meisterlikkust tulejuhtimise kunstis.[4]

Pärast Narva lahingut analüüsiti igakülgselt lahingu ettevalmistuse ja läbiviimise käiku. Vaeti vigu ja puudusi ning võeti tarvitusele abinõud nende kõrvaldamiseks. Polgukomandöri hinnangu järgi reastati patareide paremusjärjestus:

1. koht 3. patarei, komandör vanemleitnant VEEMAA
2. -"- 4. - " - - " - vanemleitnant JUHE
3. -"- 6. - " - - " - vanemleitnant TSIUKSON
4. -"- 1. - " - - " - kaardiväe vanemleitnant PERKOT
5. -"- 7. - " - - " - kaardiväe vanemleitnant LUKIN
6. -"- 5. - " - - " - vanemleitnant VIIDAS
7. -"- 2. - " - - " - vanemleitnant VINKEL
8. -"- 8. - " - - " - vanemleitnant KIMASK[5]

---

1 P.Larin..., lk. 135.
2 Nõukogude Informatsioonibüroo 27.juuli 1944.a. operatiivteade.
3 Ф. Пауляман ..., стр. 204.
4 там же, стр. 231.
5 EKPA, F.79, nim. 260, 1.25 (79-1, s.-ü.)

Suurtükipolgu veteran Aleksander Tsiukson sai mitmes lahingus haavata. Pärast paranemist tuli ta jälle tagasi oma väeossa. Kuni haavata saamiseni Saaremaal oli ta 6. patarei komandöfiks.

Foto tehtud suvel 1945.

Luurerühma komandör Paul Teder oli Narva forsseerijate esimestes ridades. Eesti vabastamisel sai haavata. Kuramaal oli jälle rivis.

Autasustatud "Punase Tähe" ja Isamaasõja II järgu ordeniga.

Foto tehtud augustis 1944.a.

Vanemleitnant Valter Paluvere oli sõjamees - rindekunstnik, ametikoha järgi topoteenistuse ülem. Tagasihoidliku inimesena nimetas ennast "sõjasulaseks", kellel tuleb esivanemate rehnutt peniriüütlitega lõpule viia.

Suurtükipolk sai oma ülesannetega hästi hakkama veel seepärast, et oma tööd tegid väsimatult ja kohusetnuult lahinguvafustuse mehed. 779. suurtükiväe polgu organiseeris mürskude kohaletransportimist suurtükiväe varustuse ohvitser kapten M.HAAVAMÄE. Viis ööd-päeva enne Narva pealetungi algust toodi iga suurtüki juurde mürsud. Lahingu käigus laskis polk 76 mm suurtükkidest 2 693 mürsku ja 122 mm haubitsatest 578 mürsku. Eesti Korpuse suurtükiväelased lasksid 80 minuti jooksul välja fašistide pihti umbes 50 vagunit mürske ja miine, kuid see oli ainult osa üldisest löögist.[1]

Narva lahingus tuli polgul kanda ka mõningaid kaotusi. Surma sai 4 meest. Ohvreid nõudis just otsesihtimise tulepositsioonide väljaehitamine. Kuigi seda tööd tehti vaenlase eest täiesti varjatult, sattusid mõned mehed miinipildujate tule alla. 18.juulil said vaenlase miinipildujate tulelöögi ajal surma R i i g i k ü l a rajoonis 5. patarei suurtüki number kommunistlik noor jefreitor ROBERT MULD ja 6. patarei suurtüki number punaväelane JOHANNES SIIDIRÄTSEP. Nende matmine toimus K a l l i v e r e küla rajoonis kõigi sõjaväeliste auavalduste kohaselt.[2] 20.juulil otsesihtimise tulepositsiooni väljaehitamisel T õ r v a la külas sai surma püssikuulist pähe punaväelane PAUL AGUS.[3] Rünnakupäeval 25. juulil langes lahinguülesande täitmisel otsesihtimise tulepositsioonil kommunist seersant RUDOLF LUIK. Samal päeval said haavata polgukomandöri asetäitja poliitalal major JAANUS,

---

1 Ф. Таубман ..., стр. 235.

2 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.ü. 260, l.62

3 Sealsamas

3.divisjonist leitnant R.TODING, 1.divisjonist seersant K.KÄÄRI, seersant E.ALTVÄLJA, jefreitor H.SULG, punaväelased J.IVASK ja A.KENTS, 2. divisjoni telefonist punaväelane ANDERSON sai pihta killuga liini parandamisel ning alles pärast ülesande täitmist laskis end evakueerida, nooremseersant O.RAIK pidas haavatuna vastu lahingu lõpuni, täites mehiselt sihturi kohuseid.[1]

Ajutist vaikushetke, mis oli tekkinud pärast Narva lahingut otsustas polgukomandör major POOLUS kasutada möödunud operatsiooni läbitöötamiseks ja analüüsimiseks. Selleks moodustati komisjon, kes määras maastikul vahetute mõõtmiste ja hindamiste teel kindlaks suurtüitule efektiivsuse vaenlase märkide purustamisel ja mahasurumisel. Komisjon leidis, et suurtükiväelased on tabanud märke eeskujulikult.[2] Kinnitust leidis ka luurajate hoolikas töö. Vaenlase trašeede süsteem oli 80 % välja selgitatud.[3]

Suurtükimeestes usu sisendamiseks meie relvade ja laskemoona jõusse, korraldati näitlik laskmine teraskupli pihta kumulatiivsete ja alakaliibriliste mürskudega. Otsetabamusel läbisid mürsud leegitsedes 200 mm paksuse soomuskupli, nii nagu polekski see terasest, vaid harilikust plekist.

Polgukomandöri asetäitja rivialal major O.RANDMER pühendas palju jõudu suurtükiväelaste kasvatamisele. Pärast Narva lahingut õpetas ta ohvitsere ja seersante analüüsima lahingukogemusi ning esines sõjamehe-propagandistina vestlejatele instruktaažiga teemal: "Suurtükivägi pealetungil."[4]

---

1 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.ü. 260, l.21

2 *Боевой путь ..., стр. 17.*

3 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.ü.264, l.16.

4 EKPA, F.79, nim. 79-1, l.9

Suures Isamaasõjas oli hobune suurtükiväelase lahutamatu lahingukaaslane.
Pildil: kuuehobuse rakend maastikul viib 76 mm suurtüki positsioonile.

Kahe maailmasõja veteran jefreitor Vene oli mees, kes armastas hobuste eest hoolitseda. Kui Eesti vabastamisel haakristlastest oli vaja kogu aeg taanduvale vaenlasele kanna peale astuda, ei juhtunud seda, et jefr. Vene hobused poleks jõudnud õigeaegselt laskemoona, varustuse või toiduga järele.

Hinnatavad olid alampolkovnik Olaf Randmeri teened polgukömandöri asetäitjana suurtükiväelaste kaadri kasvatamisel ja väljaõpetamisel. Paljudes lahingutes paistis ta silma isikliku mehisusega. Kuramaal sai ta haavata, kuid jätkas pärast seda viie päeva kestel lahinguülesannete täitmist. Teda autasustati Isamaasõja I ja II järgu ordenitega ning kolme medaliga.

Pärast Narva võitu tegeldi polgus lahingute vaheajal ka ratsaspordiga. Üks innukamaid ratsutajaid oli leitnant O. Tohver.

Suurtükiväepolgu sõjameestele andis Narva lahing hoogu ja indu uuteks taplusteks. Komandöridele kirjutati raporteid, milles paluti anda kõige raskemaid ja vastutusrikkamaid lahinguülesandeid. Polgukomandöri asetäitja poliitettekannetes on leidnud märkimist 5. patarei seersant SALLOKI [1] avaldus, milles ta kirjutab: "Palun mind määrata luurajaks. Olen valmis täitma ka kõige raskemaid ülesandeid." [2] Või jälle 6. patarei autojuhi, esimeste sõjapäevade võitlustules karastatud rindemehe JUHAN LÕHMUSE pöördumine komandöri poole palvega määrata teda juba järgmises lahingus otsesihtimisega suurtüki meeskonda.[3]

---

[1] Sm.A.VIIDAS, kes oli 5. patarei komandöriks, meenutab vanemseersant Sallokit, kui ta tuli patareisse ühest vene rindeväeosast. Sallok oli rühikas, vapper ja teotehteline sõjamees. Tema sõduripluusi rinnal säras mitu lahingumedalit. Suurtükiväelase eriala tal aga ei olnud. Sellepärast tuli mõelda, kuidas seda meest kasutada. Otsustasime panna Sallokile tallivanema kohused. Neid täitis ta kohustruult. Kui aga põlgus sai teatavaks, et osa suurtükke läheb otsesihtimisele, palus Sallok, et teda lubataks olla otsesihtimise suurtüki number. Saaremaal tunti puudust sidemeestest. Kõhklematult pakkus Sallok jälle oma abi. Surmapõlglikult tormas ta kümneid kordi päeva jooksul parandama katkenud kaablit. Ühel järjekordsel liiniparandusel langes vanemseersant Sallok kangelasena. Vaenlase miin oli otsetabamusega rebinud meie hulgast hulljulge sõjamehe.

[2] EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 251, l. 9

[3] EKPA, F. 79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 9

Eeskujulikule sõjamehele ei anna kunagi rahuldust tema teadmised. Alati on midagi tarvis juurde õppida, treenida, täiendada. Nii oli ka suurtükipolgus pärast võitu Narva all. Sellest kirjutab "Tasuja" 1.septembril 1944 järgmist: "Vanemleitnant JUHE organiseeris suurtüki ülematele õppuse, kusjuures toimus "vaenlase" tankide täielik rünnak. Tankimaketid suurusega 50 x 35 paigutati mäe taha, sealt tulid nad vastava leppemärgi järgi rünnakule. Tankide tulistamine toimus suurtükkidele kombineeritud vintpüssirauast. Suurtükiülemad seersant LAANSOO, nooremseersant UDRIK, vanemseersant TINNO ja seersant KIVIARU näitasid et nende suurtükkide tule eest ei pääse ükski vaenlase tank, kõnelemata juba liikumatust dzotist või dotist. Iga lastud kuul oli tanki maketis.

Samuti toimus suurtükiülemate teadmiste täiendamine ka tulejuhtimise ja laskeandmete ettevalmistamise alal."

Laskeandmete valmistamine ja tulejuhtimise kunsti omandamine seersantide poolt, nagu näitasid uued lahingud, oli praktilise tähtsusega.

Raugematu hooga käisid õppused ka polgu ühes parimas allüksuses - 3.patareis. Loorberidele seal puhkama ei jäädud. Ajalehele "Tasuja" kirjutab selle patarei sõjakirjasaatja H.JÜRNA järgmist: "VEEMAA patareis toimusid katsed suurtükkide väljasihtimise ning lahingukorda panemise alal. Väljasihtimises olid parimad seersant KAUK ja seersant TAMM, kes saavutasid normatiivist tunduvalt parema aja. Järgnesid nooremseersant H.NEEROT, nooremseersant JAKOBSON ja jefreitor LAANEMÄGI. Parandusi tegid kõige paremini jällegi seersandid TAMM ja KAUK. H.Neerot vajas paranduste tegemiseks ainult pool lubatud ajast. Ka suurtüki lahingukorda panemisel saavutasid suurtükimees-

konnad tunduvalt paremaid aegu." [1]

Diviisi ajaleht aitas tõhusalt kaasa eesrindlaste populariseerimisele ja kommunistide avangardse osa näitamisele. Leitnant A.OTU kirjutas meestest, kes Narva lahingus esimeste minutite jooksul hävitasid antud märgid. Need tublid suurtükimehed olid kommunistid KIVISTIK, LAANSOO, PALM, ARHIPOV, HÕIMLA, UDRIK, ARHIPOVSKI ja KUIVJÕGI. Samasuguse vaprusega tegutsesid seltsimehed KIVIARU, LILLEMÄE, LAINLA ja KÕLLAMÄGI. Kõik eeltoodud võitlejad näitasid sihturitena ja laaduritena, et nad on kogu oma jõu pühendanud fašistlike bandiitide hävitamiseks.

Kindlalt ja ennastsalgavalt võitlesid vahvad sidelased medalikandjad ALBERT ja VÄINSALU, kes vaenlase miinipilduja tule all parandasid sideliini. Nende julge ja oskusliku tegevuse tagajärjel oli side vaatluspunkti ja tulepositsiooni vahel pidev, mis tagas tuleeduka juhtimise." [2]

Üks agaramaid "Tasuja" sõjakirjasaatjaid oli 2.divisjoni partorg leitnant R.VÕHMA. 1.augustil 1944 ilmub tema sulest kirjutus autojuhi abist A.VEINBERGIST, kes lahingu ajal tuli vabatahtlikult asendama meest suurtüki juures. Julge võitleja kommunistlik noor punaväelane Veinberg võeti pärast lahingut vastu parteisse.[3]

Diviisi ajaleht tutvustas võitlejatele kuulsaid lahingumehi. Ühes numbris on juttu VOLDEMAR PAALBERGIST, kes juba sõja algul võttis osa lahingutest Leedus ja Lätis, siis Por-

---

1 "Tasuja", nr.176, 6.september 1944

2 "Tasuja", nr.144, 30.juuli 1944

3 "Tasuja", nr.146, 1.august 1944

hovi, Staraja Russa ja Novgorodi juures. Lahingute tee viib teda hiljem Velikije Luki, Neveli ja Novosokolniki alla. Niisuguse lahingumehe ja komsomoli aktivisti otsustasid kommunistid üksmeelselt vastu võtta parteisse.[1]

Narva lahinguoperatsiooni ettevalmistamise ajal tehti 779. suurtükiväe polgus poliitilist kasvatustööd major JAANUSE juhtimisel. Pärast major Jaanuse haavatasaamist määrati polgu komandöri asetäitjaks poliitalal major A.NUGIS.

Lahinguks ettevalmistamisel ja rindel oli tähtsal kohal poliitilises selgitustöös võitlejatele rindeuudiste teatavakstegemine. Seda tööd korraldas operatiivselt polgu agitaator vanemleitnant E.URB. Igal õhtul kell 22.00 lülitas ta sisse raadiovastuvõtja. Kui polk oli rindeteedel rännakutel, siis tulid õhtul väeosa agitaatori juurde raadiot kuulama allagitaatorid. Nii oli see ka 3-6 juulini. Ikka grupis 6-8 meest raadiovastuvõtja ümber. Saanud teada Nõukogude Informatsioonibüroo viimased uudised, läksid agitaatorid patareidesse ja rühmadesse ning juba õhtul-öösel jutustasid nad kõige värskematest võitudest oma sõjakaaslastele. Kui aga polk jäi pikemaks ajaks ühele kohale ning kujundati välja telefoniside divisjonide ja patareidega, siis lülitati viimaste uudiste saade polgu telefonivõrku.[2] Nii jõudis Moskva hääl igasse patareisse. Eriti haaras võitlejaid diktor Levitani sügavalt emotsionaalne lugemismaneer kõrgema ülemjuhataja käskkirjade lugemisel. Need olid pidulikud ja ülevad hetked, kui raadio kandis meieni vabastatud linnade nimesid, lahingus

---

1 "Tasuja", nr.133, 18. juuli 1944.

2 "EKPA, F.79, nim. 79-1, s.ü. 282, l.3

silmapaistnud väekoondiste ja väeosade komandöride nimesid. Käskkirja viimased sõnad - surm saksa röövvallutajaile! - oli aga öeldud niisuguse rõhuga, mis sisendas veenet, et fašistid karistusest ei pääse.

Huvitavaks dokumendiks agitatsiooni- ja propagandatöö küsimuste tundmaõppimisel Eesti NSV vabastamislahingute perioodist on polgu agitaatori päevikud. Muuhulgas on seal ära toodud "Meie propagandatöö miinimumi 20 punkti", mida tuleb võitlejatele selgitada ja mille tundmist tuleb neilt nõuda. Mõned neist punktidest olid sõnastatud nii:

1. Kes sõdivad meie poolt ja kes meie vastu .....
2. Mis alusel tekkis kaks riikide blokki. Meie koalitsioon ja teljeriikide blokk .....
3. Elementaarteadmised geograafiast .....
9. Millest oleneb meie Nõukogude riigi jõud ja tugevus. (Nõukogude kord, rahvaste sõprus, tööliste-talupoegade ühine liit.) .....
19. Saavutada seda, et igaüks teaks, mis vahe on Nõukogude korra ja kodanliku korra vahel.

Huvitav on 20. punkt, mis näeb ette tutvustada sõjameestele meie riigi välissuhete aluseid. Selles peetakse vajalikuks selgitada võitlejatele, et "kaks vastaspoolset riigikorda võivad püsida paralleelselt."[1] Sellesse lausesse oli mahutatud rahuliku kooseksisteerimise idee.

Propagandatöö miinimumis märgiti ära vajadust tunda J.V.Stalini biograafiat, ametikohti ja autasusid. Stalini

---

1 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 260, l. 18

Tartu Ülikooli Raamatuko
ARHIIVKOGU

isikut puudutati ainult kahes punktis. 17. punkt käsitles maailma tähtsamate riigitegelaste tundmist. Nende hulgas Churchill, Roosevelt, Eden, de Gaulle, Tito jt.

Propagandatöö miinimumi teesid on koostatud ajavahemikul 12-15.juulini 1944. Vahetult enne Narva lahingut.

Suurtükiväelaste sõjaelule tõid meeldivat vaheldust sisukalt korraldatud puhkehetked. Armastatum vaba aja veetmise vorm oli laul, muusika ja omaloominguline sõnakunst. Eriti suure populaarsuse väeosa võitlejate hulgas võitis elav lahinguleht "Saluut", mida toimetas vanemleitnant E.URB. 1944.a. kevadel ja suvel ilmus niisugune kunstiline elav ajaleht 3-4 korda kuus, vastavalt võimalustele. "Saluudi" esimesed elavad numbrid Eestimaa pinnal kajasid Narva jõe äärespärast võidukat lahingut. Ühest niisugusest elavast lahingulehest, kus "rohke huumori kõrval oli ka küllalt asjalikku ja ajakohast", loeme ajalehest "Tasuja": "Nooremleitnant Ülo TAMBEKI artikkel "Kõrgemale polgu au", viis kuulajate tähelepanu puudustele, mis esinesid mõningates allüksustes. "Saksa lennuk-mürsk" andis ülevaate ersatslennukist, mida kasutavad sakslased inimmaterjali puudusel. Vanem Ants KUKK kandis ette omaloodud sõnadega soololaulu "Meie maa". Följetonis "Miks Toomas naeris" kirjeldab punaväelane Albert LAUS hobuste hooldamist ja tõi välja humoorikalt Peeter Bõstra kuju, kes on tuntud suure viilina. Tabavalt anti pihta jefreitor Lokiste lubamatutele eesõigustele.

Suure poolehoiu osaliseks said nooremleitnant KAJANDI ja vanemseersant Osvald KALLI ettekanded - laulud ja muusika.

Huvitavalt esines oma luuletustega sm.Aleksander KRAHE"[1]

---

1 "Tasuja", nr.120, 2.juuli 1944.

Polgu agitaator vanemleitnant E. Urb ehk polgus levinud kõnepruugi järgi lihtsalt "onu Urb", oli see mees, kes pidi igal ajal teadma kõiki maailmasündmusi, ja teadiski! Sellepärast oli ta sõdurite, seersantide ja ohvitseride hulgas alati oodatud vestleja.

Jefreitor Ida Timmermann oli 3. divisjoni kokaks. Juhtus sedagi, et toitu tuli valmistada vaenlase tule all.

I. Timmermanni autasustati medaliga "Lahinguliste teenete eest".

Natan Asnovits oli 1944/45. aastal 2. divisjoni komsorgiks. Tema sõjatee algas aga juba 1941. aasta suvel hävituspataljonis. Sellele järgnesid sõjapäevad Leningradi kaitsel. Lahingutes oli ta suurtükiväe telefonistiks. N. Asnovitsit autasustati 4 medaliga.

Narva all, kus väeosa seisis kaks kuud, said hobused endale tallid.

Pildil: nooremseersant Tukk (vasakul) 1. patarei hobustele talli ehitamas.

Sõjaratsu rautati ühe talu õuel ja lahinguränna võis jätkuda.

Polgul oli olemas ka isetegevuslik džässorkester, kus mängisid VALTER ARNDT, ARNOLD LEPIK[illegible], HELMUTH KÄRMAS, RUDO LEEK, REIN MARTIN, GERHARD HÜRRI jt.

Tähelepanu pöörati ka rivilaulude õppimisele. Esimeses divisjonis pühendati sellele iga päev 10-15 minutit õhtuse loenduse ajast. Võeti kohustus õppida selgeks kaks rivilaulu: üks eesti-, teine venekeelne. Kommunist vanem ANTS KUKK koostas ise laule, mida meeleldi laulsid kõik võitlejad. Üks A.KUKE poolt koostatud laul kõneles suurtükiväelaste lahinguist Narva all.[1]

Mainimata ei saa jätta suurt hoolt võitlejate toitlustamisel, mida üles näitasid suurtükiväelaste kokad. Veel 20 aastat hiljem tuletavad 2. divisjoni mehed meelde kokk UUEHENDRIKUT, alati heatujulist ja lustakat, muheda jutuga naerunäolist meest. Sõja ajal kirjutas temast ajaleht "Tasuja": "Läbi võsa ja raba luuras ta välja õige tee". Pidid ju mehed, kes tegid rasket sõjamehetööd saama kehakinnitust sooja toidu näol.[2] Paremateks kokkadeks polgus olid veel jefreitor ÖÖBIK ja jefreitor IDA TIMMERMANN.[3] I.Timmermann võttis oma väeosaga osa lahingutest Neveli, Novosokolniki ja Nasva all. Narva vabastamisel näitas Ida Timmermann suurt hoolt ja kohusetruudust. Ta valmistas iga päev vaenlase tule all võitlejaile õigeaegselt sooja toitu. Mingid raskused ei suutnud teda takistada, ta töötas varahommikust hilisõhtuni![4]

---

1 "Tasuja", nr.161, 19.august 1944.

2 "Tasuja", nr.133, 18.juuli 1944.

3 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 252, l. 83.

4 "Tasuja", nr. 174, 3.september 1944.

Seersant A.Laus oli polgu staabipatarei topo-arvutaja. Täitis kõik lahinguülesanded suure kohusetunde ja täpsusega. Oli üks neist suurtükipolgu sõjamehest, kes võttis osa Moskvas toimunud võiduparaadist.

Foto tehtud suvel 1945.

Enne Narva pealetungioperatsiooni kaitseb major Kostabi suurtükipolgu au diviisi malemeistrivõistlustel. Teistkordselt tuleb ta 249. Eesti Laskurdiviisi malemeistriks.[1] Lahingutes Nõukogude Eesti vabastamisel juhib ta edukalt 1. divisjoni.

---

1 "Tasuja" nr. 121, 3. juulil 1944.

Narva lahing oli meile andnud uusi lahingukogemusi ja õpetanud lähemalt tundma vaenlast, kelle vastu me sõdisime. 25.juulil enne lõunat andis end vangi Eesti SS 20. diviisi 47. rügemendi koosseisu kuulunud sõdur Voldemar GROSS.[1] 8.augustil toodi ta 1. Eesti Üksikusse Tagavarapolku. Sellest ajast peale hakkas ta käima pikudes ja patareides, jutustades olukorrast Eestis ja saksa sõjaväes. Ühel päeval viibis ~~meie~~ V.Gross ka 779. suurtükiväe polgus, kus ta esines meie väeosa isikkoosseisule.[2] Võitlejad kuulasid keskendatud tähelepanuga selle mehe juttu, kes alles mõni aeg tagasi oli teeninud saksa sõjaväes, nüüd aga kandis õlakuteta nõukogude sõduripluusi ja peas oli viisnurkse tähekeseta pilotka. See Karksi vallast pärit noormees jutustas meile järgmist: "Veebruaris 1944. aastal kuulutasid sakslased välja üldmobilisatsiooni. Ilmusin surmanuhtluse ähvardusel Viljandi vastuvõtupunkti, kus mind arvati Viljandi tagavarapataljoni. Viljandist saadeti meid Tallinna, kust märtsi algul taheti saata Saksamaale väljaõppele. Mehed otsustasid eranditult mitte sõita. Kord viidi meid isegi Balti jaama, kuid teada saades meeste meelelolu, toodi meid tagasi. Tallinna raudteejaama ja sadama pommitamise ajal (ööl vastu 9.märtsi) ja peale pommitamist jooksid mobiliseeritud laiali. Nii näiteks jäi Tallinna tehnikumi ruumes asuvast 640 mehest toidule ainult 28 meest. Hiljem toodi neid karjakaupa tagasi. Kevadepühade ajal viidi meid üle Kloogale. Sinna saabus aga ainult 400 meest, üle 200 mehe oli laiali jooksnud. Ärajooksjaid toodi jälle nagu kariloomi karjade kaupa tagasi. Kloogale jõudes pidas üks saksa ohvit-

---

[1] EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 260, l. 28

[2] Sealsamas, s.-ü. 253, l. 9.

ser tõlgi kaudu sõimamiskõne, kus tegi teatavaks, et igaüks, kes astub sammu rivist eemale lastakse maha.

Kord oli raske. Kes julges natuke vastu rääkida sellele seoti 4 telliskivi selga ning pandi kirkaga maad lõhkuma. Kloogalt saadeti meid Kehra. Siin segati meie hulka endiste idapataljonide riismed nii, et igasse pataljoni tuli vähemalt üks idapataljoni mees, kes pidi valvama meie meelsuse üle. Neid mehi kui vabatahtlikult sõdima tulnuid vihati üldiselt. Kaadriks oli peaaegu eranditult vabatahtlikud, keda me ei sallinud.

19. juulil asusime Siiversi kohal Narva jõele eesliinile. Kui algas Punaarmee suurtükiväe tuli, siis ei kuulanud mehed kõigist ähvardustest hoolimata ohvitseride käsku ja jooksid enamikus laiali. Osa andis end vangi, osa põgenes kabuhirmus lääne poole. Sakslased ei suutnud meid enda eest võitlema panna."[1]

Hiljem sai Voldemar Grossist Nõukogude armee sõjamees. Ta võitles kuuliplidurina roodus, mille komandöriks oli tema vend kapten Peeter GROSS. Kuramaa lahingutes sai V.Gross haavata. Lahingus ülesnäidatud vapruse ja mehisuse eest autasustati teda "Kuulsuse" III järgu ordeniga.[2]

Narva lahing näitas suurtükiväelastele, et põhjaliku ettevalmistuse korral ei suuda meid tõkestada ükski vaenlase kindlustusjoon. Lahinguülesanne täideti hästi ja väheste

---

1 "Tasuja", nr.162, 20.august 1944.

2 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 451, l. 111.

ohvrite hinnaga. Nõukogude Informatsioonibüroo märkis oma operatiivteates eraldi Eesti Laskurkorpuse suurtükiväelaste silmapaistvat tegutsemist polkovnik K.ARU juhtimisel. Suurtükiväelastele avaldati vapra tegutsemise eest Narva vabastamisel kõrgema ülemjuhataja käskkirjas tänu.[1] Narva lahingus paistsid silma 779. suurtükiväe polgu 2.divisjoni komandör O.BOCKFELD ja 3.divisjoni komandör major M.SOOTS. Väeosa lahingumeisterlikkus tervikuna oli tõusnud enneolematule kõrgusele. Isikkoosseisu hulgas sai tähtsamaks kõneaineks sünnimaa täielik vabastamine. Selle nimel oldi valmis kandma kõiki sõjaelu raskusi.

---

1 Nõukogude Informatsioonibüroo 27.juuli 1944.a. operatiivteade.

2 P.Larin..., lk.136.

779. SUURTÜKIVÄE POLK VABARIIGI MANDRIOSA VABASTAMISEL

12.augustil 1944.aastal tõi Nõukogude Informbüroo rõõmustava teate. 3.Balti rinde väed arendades pealetungi, murdsid läbi vaenlase kaitse ja hõivasid rohkem kui 200 asustatud punkti Lõuna-Eestis. Olles vabastanud Võru linna, arendasid Nõukogude väed pealetungi Tartu suunas. Hitlerlased muutsid Tartu tugevaks kaitsesõlmeks, mis pidi tõkestama Punaarmeele tee Kesk-Eestisse. Samal ajal arenesid ägedad lahingud Valga pärast. See linn kujutas endast tähtsat teede sõlmpunkti, mille kaudu sakslased paiskasid oma jõudusid põhja.

19.augustil Punaarmee maismaa väeosad, koostöös Punalipulise Baltimere laevastikuga, forsseerisid Lämmijärve, mis tunduvalt halvendas vaenlase olukorda Tartu rajoonis. See oli ootamatu löök vaenlasele selja tagant. Nüüd arenes pealetung Tartule lõunast ja kagust. Kindral Abakumovi diviisil õnnestus julge manöövriga läbi lõigata Tallinn-Tartu maantee ning viia sellega vaenlane väljapääsmatusse olukorda. 25.augustil vabastas Punaarmee Tartu. Nõukogude vägedel läks korda forsseerida Emajõgi ja luua põhja pool Tartut mitte just suur, kuid operatiivselt väga tähtis platsdarm. Saksa fašistlik väejuhatus oli koondanud augusti lõpuks Eestisse küllaltki suured jõud, mille arv ulatus 80 000 tuhande meheni.[1]

4.septembril sai 779.suurtükiväe polk 249. eesti laskurdiviisi suurtükiväe ülemalt käsu valmistada isikkoosseis ja tehnika ette pikaks rännakuks. 7.septembril asus hobukolonn

---

1 *F. Tauman ..., lk. 241.*

Tõrvala rajoonist teele ja liikus marsruudil: J a a n i l i n n- S l a n t s õ - G d o v - Z a l o h t o v o e - K o z l o v - P n e v o. Kolonn saabus 11.septembril kell 9.3o Peipsi järve äärde ning kolme ja poole tunni jooksul oli isikkoosseis ja tehnika toimetatud üle järve Mehikoorma rajooni. Rännak jätkus marsruudil: S i k u k u r m u - M e t s a, kuhu polk saabus 12.septembril 1944 kell 15.20. Mehhaniseeritud patareid (3., 6., ja 8. sooritasid sama rännaku diviisi kolonni koosseisus.[1]

Mehikoormast Emajõele rännaku ajal kõlas eestikeelne sõdurilaul. Rahvas pidi teada saama ja kuulma, et eesti sõjamehed on taas tagasi kodupinnal.[2] Vaatamata küllaltki pikale rännakule ja kiirele liikumistempole, sooritas polk rännaku hästi. Ei olnud ühtegi mahajääjat ning kogu teekonna kestel säilitati lahinguvalmidus.[3]

13.septembril 1944 sai polk ülesande alustada ettevalmistust läbimurdeks Emajõel ja teostada koos jalaväe komandöridega rekognostseerimine. Määrati kindlaks läbimurde lõik: paremalt K a v a s t u M õ i s , vasakult K a s t r e - S a i a. Samal päeval määrati polk 354. laskurpolgu läbimurdegruppi, kuhu kuulusid veel 300. ja 354. laskurpolkude 120 mm patareid. Suurtükiväe gruppi juhatas alampolkovnik Poolus.[4]

Emajõe operatsiooni eripära seisis selles, et lahingu ettevalmistamiseks jäi väga vähe aega. Tingitud oli see väejuhatuse kavatsusest anda vaenlasele ootamatu löök. Ettevalmistus jõe forsseerimiseks kestis kõigest 4-5 päeva. Nagu märgib kor-

---

1 *Боевой путь ..., стр. 18.*

2 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 252, l. 110.

3 *Боевой путь ..., стр. 18.*

4 *там же ..., стр. 20.*

puse (suurtükiväe) staabiülem sm. F.Paulman, tuli otsida võimalust võita mõni lisapäev. Selleks võeti juba Narva all vastu otsus, saata suurtükiväe luurajad kiirmarsil Emajõele. Kui väeosad luurajatele järele jõudsid, olid need teinud ära juba märkimisväärse töö luureandmete kogumisel vaenlase kaitse kohta Emajõe põhjakaldal. Vastase tulesüsteemi ning reservide asetuse tundmaõppimisel olid meile suureks abiks aerofotod.[1]

779. suurtükiväe polk lõpetas kõik ettevalmistused 16. septembriks kell 16.oo. Selle aja jooksul vastane aktiivsust üles ei näidanud. Samal ajal võtsid 2. ja 3. divisjon sisse lahingukorrad K ä o küla rajoonis.[2]

Vaenlase eesmine kaitsejoon Emajõel koosnes üksikutest tulepunktidest, mis olid omavahel seotud käsirelvade- ja suurtükitulega. Hitlerlased olid muutnud kõik asulad ja iga üksiku hoone tulepesadeks. Eriti tugevasti oli kindlustatud Kastre mõisa kivihoone. Kivimüüridesse olid sisse raiutud laskepilud kuulipildujatele ja käsirelvadele. Tulepesade maskeerimiseks kasutasid sakslased ka rukkihakke.

Nii nagu alati, pööras Nõukogude armee väejuhatus ka Emajõel suurt tähelepanu vaenlase kaitse läbimurdmisel rünnaku suurtükiväelisele ettevalmistusele. Emajõel anti Eesti Korpusele tugevdamiseks juurde 112 suurtükki ja miinipildujat, sealhulgas kaks divisjoni 152 mm haubitsaid ja 40. kaardiväe reaktiivmiinipildujate polk.[3] Neid vaenlasele nii kohutavaid relvi kutsusid meie sõjamehed hellitusnimega "katjušadeks". Meie

---

1 Ф. Паулман ..., стр. 264.

2 Боевой путь..., стр. 20.

3 Ф. Паулман ..., стр. 249.

Схема боевого порядка
гр. ПП354

14.9.44.

Карта 25000

Схема целей гр. АПП 354

14.9.44г.

Карта 25000

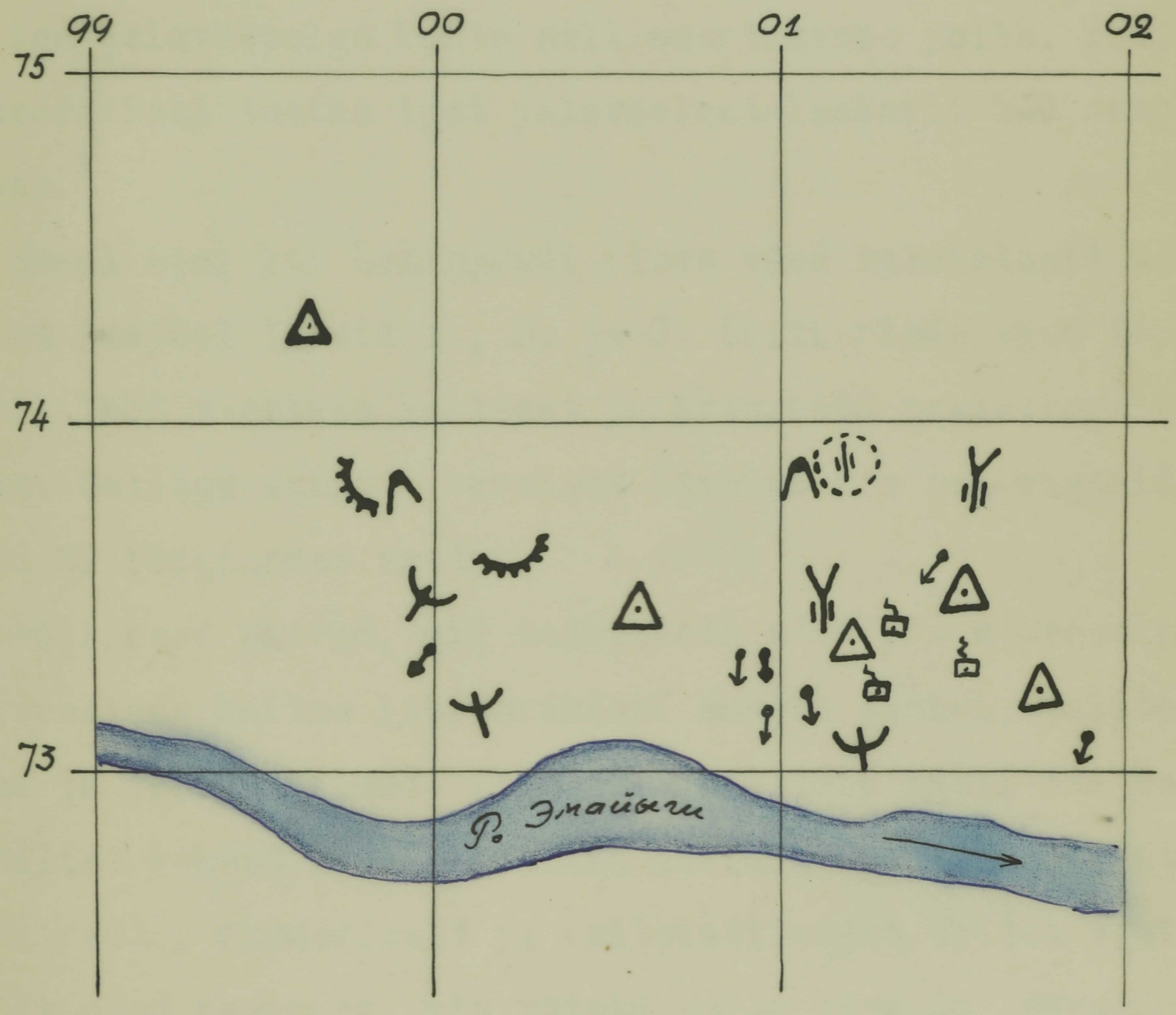

korpuse käsutusse antud suurtükivägi 3 km rindelõigul oli vastasega võrreldes suures ülekaalus - 1:10 meie kasuks. Selles lõigus, kus jõe forsseerimisele ja läbimurdele läks 354. laskurpolk, keda toetas ka 779. suurtükiväe polk, tuli jalaväele toetuseks 255 suurtükki ja miinipildujat, st., et suurtükiväe tihedus ühele kilomeetrile oli 170 toru, ehk teiste sõnadega - läbimurde lõigus tuli iga 6 meetri peale üks suurtükk või miinupilduja. Arvestamata polgu ja pataljoni suurtükiväge tuli iga jalaväepolgu kohta neli suurtükiväe polku. Emajõe forsseerimisel toetas igat jalaväelast-laskurit 5-6 suurtükiväelast.[1]

Samal ajal kui Leningradi rinde väed valmistusid pealetungiks Emajõel läksid 1., 2. ja 3. Balti rinde väed 14. septembril läbi vaenlase kaitsest ja arendasid pealetungi Riia suunas. Sellega sunniti vaenlast tõmbama ära osa vägesid, kes seisid 2. löögiarmee vastas.

Kõik need päevad, mil valmistati ette otsustavaks rünnakuks vaenlase kaitse läbimurdmisel Emajõe joonel, valitsesid kuivad ja jahedad ilmad. Sõjamehed mõistsid hästi oma patriootilist kohust sotsialistliku kodumaa ees, ning tegutsesid kiiresti, üksmeelselt ja initsiatiivselt, võites väsimuse ja kõik muud raskused, mis võisid esile kerkida pärast pikka rännakut. Sõjameeste võitlusmoraali aitasid tõsta poliittöölised ROBERT TIIRIK, FLOR STEPANOV ja PEETER KÜNNAPUU, kes kogu aeg viibisid sõdurite ja seersantide keskel, jutustades neile kõige värskemaid rindeuudiseid. [2] Isikkoosseis mõistis

---

1 Б. Пауман ..., стр. 249-250.

2 Боевой путь ..., стр. 20.

täie selgusega, et edaspidine edu sõltub juba neist endist. 17.sept. hommikul kell 6.oo peeti kõigis patareides miitingud. Need toimusid tõusva meeleolu tähe all. 4.patarei luurajad vanemseersant KOPPEL ja jefr. MÄND teatasid: "On saabunud otsustav tund meile, eestlastele. Me peame näitama eelolevates võitlustes eesti rahvale oma lahinguvõimet ja vaenlase vihkamist. Võitleme nii, et eesti rahvas võib meie üle uhke olla."[1]

17.septembril kell 7.30 algas Emajõe lahingu suurtükiväeline ettevalmistus. "Õhk värises lõhkemiste mürast ja kogu Emajõe põhjakallas oli mattunud läbipaistmatusse suitsu. Telefonides ja raadios võis vaid vilunud kõrv tabada ülitähtsaid käske ja korraldusi" kirjutab kapten VALGEPEA.[2] Suurtükiväe ettevalmistav tuli oli planeeritud 50 minuti peale, kuid kõik patareide komandörid täitsid tuleülesande vaenlase märkide hävitamisel ja mahasurumisel 10-15 minutit varem ettenähtust.[3] Selles plahvatuste kaootilises raginas andsid lahingut juhtivad komandörid raadio ja telefoni kaudu edasi käsklusi ning lahing kulges kronomtreeritult alltoodud järjekorras:

kell 7.30 - rünnaku suurtükiväelise ettevalmistuse algus;

8.10 - jõe forsseerimise algus (10 minutit planeeritust varem);

8.20 - ilmusid meie lennukid;

8.25 - jalavägi jõudis Poksi joonele = märge 55,5 (2 km vaenlase kaitse sügavuses);

8.35 - kõik patareide ja divisjonide vaatluspunktid olid ületanud jõe;

8.50 - teise ešeloni pataljon forsseerib jõge.[4]

---

1 EKPA, F.79, nim. 79-1, (s.-ü. 253) l. 1

2 1945.aastal kirjutatud käsikiri "Polk Nõukogude Eesti vabastamislahingus" on saadud A.Pooluselt

3 Andmed A.Pooluselt

4 Andmed A.Pooluselt

Emajõe kaitsejoone läbimurdmisel hävitas polk suurtükitulega 3 dzotti, 1 vaatluspunkti, 2 tankitõrje suurtükki, 2 blindaaži, 5 kergekuulipildujat ja 130 meetrit tranšeed ning rühma ülatuses elavjõudu. Pärast seda kui 2. divisjoni luure ülem vanemleitnant ERBSEN oli ületanud jõe, nõudis ta välja suurtükitule ja hävitas 12 laskemoonavoori, auto 37 mm suurtükiga ja võttis kaks vangi.[1] Emajõe ületajate esimestes ridades oli 1.pataljoni komandör kommunist kaardiväe vanemleitnant PERKOT oma luure jao komandöri nooremseersant METSA, radistide MOOVITSI ja VÄHIGA. Liikudes koos 354. Laskurpolgu 1. pataljoni komandöriga hävitas kaardiväe vanemleitnant Perkot oma suurtükkide tulega vaenlase tulepesi, kindlustades sellega 354. Laskurpolgu 1. pataljonile edu.[2]

4. patarei luuraja kommunist fejreitor MÄND koos sama patarei juhtrühma komandöri leitnant TOHVRIGA ja radistiga olid Emajõe esimeste forseerijate hulgas. Juhtus nii, et radist libastus ja kukkus koos jaamaga vette ja oleks peaaegu uppunud. Jefreitor Mänd hüppas talle järele. Päästis mehe ja tõi raadioaparaadi kaldale. Vaenlase jälitamisel andis jefr. Mänd patareile väärtuslikke luureandmeid, mis võimaldas patareil hävitada vaenlase elavjõudu ja tehnikat. Vapper luuraja autasustati "Punase Tähe" ordeniga.[3]

Asudes vabastama oma sünnimaad avaldasid paljud noored sõjamehed soovi astuda komsomoli ridadesse. Nii said enne Emajõe forsseerimist kommunistlikeks noorteks SAARMAA ja POKKER. Jõe ületamisel püüavad nad kogu aeg olla esimestes rida-

---

1 *Боевой путь ..., стр. 20.*

2 EKPA, F. 79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 4.

3 Sealsamas, l. 3.

des. Nii tuleb mõlemal noorel sõjamehel vaenlast lüüa ka käsitsivõitluses. Mõlemad mehed näitasid üles suurt vaprust. Lahingu käigus jõudsid nad koos kommunist Männaga vaenlase tagalasse. Kees äge lahing. Fašistide kuulipilduja takistas vägede edasiliikumist. Külmavereliselt roomas luuraja Saarma saksa kuulipildurile seljataha. Nõukogude sõjamehe automaadi ähvardusel tõstis alistuv vaenlane käed peale kohale.[1]

7.patarei luurejao komandör kommunist nooremseersant POTSEPP liikus edasi Emajõe põhjakaldal jalaväe lahingukorrdades. Ta nägi, et vaenlase kuulist sai haavata üks meie kuulipildur. Sm.Potsepp mõistis, et lahingus ei tohi relv vaikida. Roomates kuulipilduja juurde jätkas ta kuulipilduja tulega vaenlase hävitamist. Hävitanud ja ajanud laiali grupi vaenlase sõdureid, andis ta haavatule esmaabi ning jätkas oma lahinguülesande täitmist luurajana.[2]

Radistid nooremseersandid TSIRNASK ja TAMMESILD lõid silmapaistvalt ruttu raadioühenduse, mis võimaldas sm.KIMASKI suurtükiväelastel õigeaegselt ja täpse tulega toetada jalaväelasi pealetungil. Tublidele radistidele avaldas divisjoni komandör major SOOTS kiitust.[3]

Vaenlase jälitamisel tegutsesid hästi kaardiväe vanemleitnant Lukini patarei nooremseersant PALUKIVI võitlejad BALDIN, MUHHIN ja VELMANN. Nende ennastsalgava tegutsemise

---

1 Боевой путь ..., стр. 21.

2 EKPA, F. 79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 3.

3 "Tasuja", nr.191, 25.september 1944.

tulemusena võis patarei kiiresti avada tule. Kui vaatluspunkt oli jõudnud vastase kaitse sügavusse, haaras vaenlane meid tiivalt. Side katkes. Kuid mehised võitlejad leidsid kiiresti lahenduse. Jefreitor BLUM ja jefreitor KAUFMANN lõid kohe raadioside. Patarei jatkas tulistamist. Jefreitor Velmann tõttas sideliini parandama. Vaatluspunkti seljataha tunginud vaenlane võeti vangi.[1]

Varsti pärast seda kui jalavägi oli forsseerinud Emajõe alustasid sapöörid pontoonsilla ehitamisega. Tunni ajaga oli raske pontoonsild valmis, ning sellest hakkasid üle veerema suurtükid ja miinipildujad jalaväele toetuseks.[2] Kell 12.oo läksid üle jõe 779. suurtükiväe polgu allüksused ning hakkasid jälitama taanduvat vaenlast, liikudes marsruudil K r u u s-m a a - K o o s a - S o o k a l d u s e - S e l g u s e ja V ä l j a o t s a. Vaenlase taganemist katsid arjergardis saksa armee eesti väeosad.[3] 17.sept. kell 22.00 jõudis autokolonn rajooni 0,5 km kagu pool Väljaotsat. Eeskujulikult sooritasid marsi kaardiväe vanemleitnant Lukini patarei. 18.sept. kell 1.00 jõudis 7. patarei määratud dislokatsiooni. 19.sept. kell 9.00 oli kohal ka polgu tagala. Rännaku ajal vaenlasega kokkupõrkeid ei olnud.[4]

18.septembril 1944 ilmus diviisi ajaleht "Tasuja" loosungi all: "Edasi Tallinna!" Ajaleht pöördus sütitavate sõnadega võitlejate poole: "Eesti rahvas nõuab meilt, Lembitu ja Tasuja järglased, lõpetada täieliku võiduga võitlus, mida pidasid meie esivanemad aastasadu. Legendaarsete väepealikute

---

1 "Tasuja", nr.191, 25.september 1944.
2 Ф. Пайземан..., стр. 264.
3 Боевой путь..., стр. 20.
4 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 15

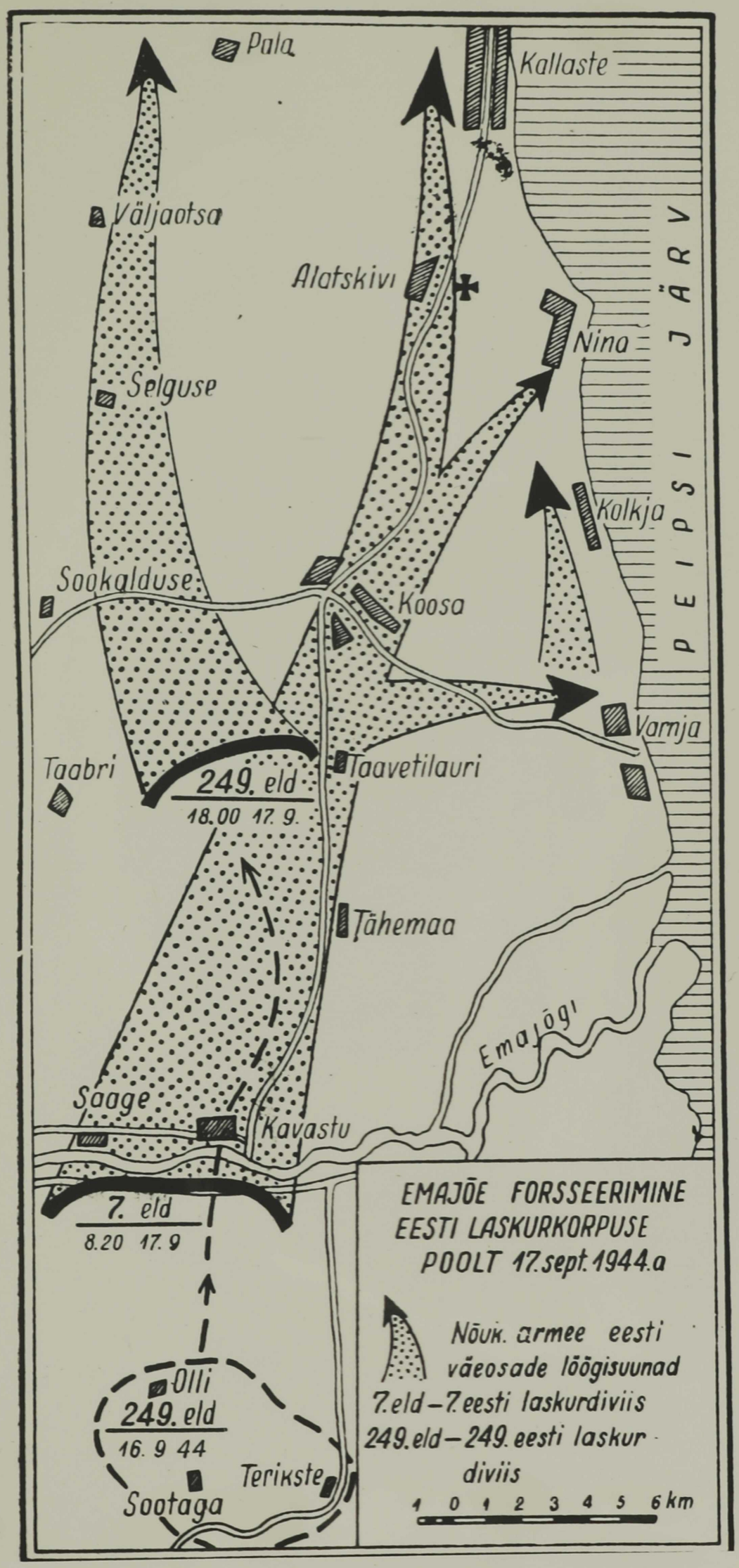
Pala
Kallaste
Väljaotsa
Alatskivi
Nina
JÄRV
PEIPSI
Selguse
Kolkja
Sookalduse
Koosa
Varnja
Taabri
249. eld
18.00 17. 9.
Taavetilauri
Tähemaa
Emajõgi
Saage
Kavastu
7. eld
8.20 17.9
Olli
249. eld
16. 9 44
Terikste
Sootaga
EMAJÕE FORSSEERIMINE
EESTI LASKURKORPUSE
POOLT 17.sept.1944.a
Nõuk. armee eesti
väeosade löögisuunad
7.eld – 7.eesti laskurdiviis
249.eld – 249. eesti laskur-
diviis
1 0 1 2 3 4 5 6 km

nimega huulil minnakse lahingusse. "Sangarlikud tasujad, ründame julgelt vaenlast, tegutseme mehiselt ja kiirelt, surmapõlglikult ja ennastsalgavalt. Löönud vaenlase taganema, haarame teda enne kui ta toibub, et uuesti vastu panna. Hoogsa survega ei lase me vaenlast Baltimailt välja lipsata, me uputame Hitlerlikud lurjused Balti merre!"

18.septembril saab polk diviisi suurtükiväe ülemalt käsu toetada 921. laskurpolku, kes jälitab taanduvat vaenlast.[1] Kell 15.[45] kohtas avangard vaenlasega K ä ä p a jõe joonel. Esialgu harv vaenlase püssi- ja kuulipildujatuli tihenes iga minutiga ja peagi lisandus sellele suurtüki ja miinipildujatuli. Kohe vastas vaenlase tulele polgu 8. patarei. Selles lahingus hävitatakse suurtükkide tulega 4 raske ja 5 kergekuulipildujat ning kuni 30 vaenlase sõdurit ja ohvitseri. Samaaegselt forsseerisid jalaväelased Kääpa jõe ja jätkasid pealetungi T o r m a suunas. Kääpa jõel peetud lahingu ajal päästis kommunistlik noor seersant V.KIVISTIK oma komandöri vanemleitnant ERBSENI elu.[2] Sellest kirjutas ajaleht "Tasuja". "Vanemleitnant ERBSEN ja luuraja seersant KIVISTIK kohtasid külas vaenlase tunnimeest. Sakslane suunas püssiraua nõukogude ohvitseri poole. Kiire hüppega lähenes seersant Kivistik sakslasele, rebis talt püssi ning päästis ohvitseri hädaohust. Järgmisel hetkel kõlas pauk vanemleitnant Erbseni püstolist. Fašist langes elutult maha.[3]

---

1 Боевой путь ..., стр. 21.

2 там же.

3 "Tasuja", nr.188, 22.september 1944.

8. patarei suurtükikomandör seersant Elmar Berg on kolmekordne ordenikandja. Tema suurtüki meeskond paistis üksmeelse tegutsemise ja vaprusega silma Torma alevi juures, kus vaenlane purustati otsesihtimise tulega.

Kapten Robert Tiirik oli 1. divisjoni komandöri asetäitja poliitalal. Tema juhtimisel kasvasid partei ja komsomoli read, peeti vestlusi, ilmusid lahingulehed, jõudehetketel aga kõlas hoogne sõdurilaul ja esitati kunstilise isetegevuse numbreid.

Leitnant Bõkov juhtis oskuslikult ja külmavereliselt kaks tundi kestnud fašistide vasturünnaku tagasilöömist, millest võtsid osa 8. patarei suurtükid.

19.septembril toetas 8. patarei 921. laskurpolgu peale-tungi. Torma alevile ning tulistas otsesihtimisel leitnant BÕKOVI juhtimisel kella 14.oo-16.oo Torma kirikut ja selle ümbrust, kuhu olid kogunenud vaenlase jõud. Suurtükitulega purustati kaks vaenlase kuulipildujat ja lahinguväljale jäi 10 fašisti.[1] Silmapaistvalt tegutses 8. patarei haubitsa meeskond seersant KALDASE juhtimisel. Vaenlase kuulipilduja ja püssitule all seadis osa meeskonnaliikmeid haubitsa lahingukorda, kuna teine osa suurtükiväelasi tulistas vaenlase pihta karabiinidest.[2] 19.septembril peetud lahingus sai kõrge hinnangu 3. divisjon, mille komandöriks oli major M.SOOTS. Divisjonil oli tihe side jalaväega, ning laskurroodude komandöride nõudmisel avasid meie suurtükid viivitamatult tule.[3]

19.septembril toetas 921. laskurpolku ka 2. divisjon, kes liikus mööda maanteed suunaga A v i n u r m æ peale. Hilja õhtul jõuti Avinurme lähistele, ning võeti sisse lahingukorrad. Vaatluspunktide rajooniks jäi Avinurme teederist.[4] 20.septembri varahommikul tegi vaenlane katset läbi tungida meie lahingukordadest, et minna läände. Puhkenud kohtumislahingusse tõmmati peagi mõlema poole peajõud. Lahing kestis Avinurme jaama ja asunduse ümbruses kogu 20.septembri hommikupooliku. Vaenlane läks korduvalt üle vasturünnakule, kuid purustati ja seejärel osalt hävitati, osalt võeti vangi, osalt aga jooksis ümbruskonna metsadesse laiali. Kell 16.oo jõudis 27. laskurpolgu 2.pataljon, kes oli oma õlgadel kandnud Avinurme lahingu pea-

---

1 EKPA, F. 79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 19.

2 Sealsamas, lk. 3

3 Sealsamas, l. 20

4 *Боевой путь ..., стр. 21.*

raskust, Tudulinna.[1]

20.septembri hommikul jätkas 1. divisjon liikumist V ä s t r i k u - V e n e v e r e - V a s s i k v e r e - L a e k v e r e ja P a d u suunas. Kell 14.oo jõudis luure eelgrupp kapten EDUARD ILVESE ja divisjoni ratsaluurajatega Vassikveresse, kus võeti vangi 48 vaenlase sõdurit ja ohvitseri. Pärast seda vaenlast enam ei kohatud. Õhtuks jõuti Padusse, kuhu jäädi ka ööbima.[2] Osa suurtükiväelasi puhkas M o o r a mõisas. Veel hilja õhtul istuti koos, puhudes juttu ja vahetades kogemusi, millised olid saadud põlgule täiesti uudses lahinguvormis - jälituslahingus. Meeleolu oli ülev.[3]
2.divisjon liikus koos 921. laskurpolguga diviisi peajõudude avangardis. See oli meie suurtükiväelastele tegevusrikas päev. Päeva jooksul hävitati üks fašistide miinipilduja patarei, üks raskekuulipilduja, ligemale kaks rühma jalaväge ja löödi tagasi üks vaenlase vasturünnak.[4]

21.septembril kell 16.30 avastas meie luure sakslaste suure kolonni, arvult 1500 meest, kes liikusid vooridega A s s a m a l l a s t T a m s a l u peale. 249. eesti laskurdiviisi komandör polkovnik FELDMAN, saanud sellest teada, andis polgu komandöridele käsu piirata ümber ja hävitada vaenlase kolonn. 249. eesti laskurdiviisi polgud lõikasid läbi vaenlase taganemistee. Kiiresti hargnesid suurtükiväelased lahingukorda, ning avasid vaenlase kolonnide pihta tule.[5]

---

1 P.Larin..., lk. 166

2 *Боевой путь ..., стр. 22.*

3 Valgepea, Polk..., lk. 5

4 *Боевой путь ..., стр. 22*

5 *Ф. Паулман ..., стр. 282.*

3. divisjon, kes oli liikunud peajõudude avangardis, võttis osa lahingust P o r k u n i rajoonis. Patareide tulepositsioonid asusid L o k s a külas.

Selles lahingus paistsid silma 7. patarei 1. tulerühma komandör leitnant SCHNEIDER, suurtükiülemad vanemseersant REMMEL ja vanemseersant VEESAAR, 3.divisjoni luureülem vanemleitnant REBANE ja radist seersant OLANDER, kes viibisid kogu aeg jalaväe lahingukordades. Vaatamata sellele, et vanemleitnant Rebane sai haavata, jätkas ta tule juhtimist. Suurepäraselt töötas raadiojaamal kommunist Olander, keda ei heidutanud ümberringi lõhkevad vaenlase miinid. Kogu lahingu kestel hoidis ta raadiosidet divisjoni komandopunktiga. Polgukomandöri asetäitja poliitettekandes märgitakse ära kõigi sidemeeste eeskujulikku tööd, mida juhtis divisjoni sideülem vanemleitnant PÄRN. Vaatamata kohtumislahingu ootamatusele organiseeriti tema juhtimisel välkkiirelt side lahingukordade vahel, ning see töötas häireteta lahingu võiduka lõpuni. Lahingu käigus kasvas 3. divisjoni sidelaste võitlushind ja entusiasm. Kommunistid vanem MILK, seersant SEPP ja seersant ILVES, olles täitnud eeskujulikult oma vahetud ülesanded sidemeestena, tõusid koos jalaväega rünnakule. Vanem Milk hävitas isiklikult kaks ja haavas üht vaenlase sõdurit , koos nooremseersant INTELMANNIGA napsasid nad maha 6 vaenlase kägu ja võtsid vangi 12 sõdurit. Ennastsalgavalt töötas 8. patarei juhtrühma komandör Neveli lahingu veteran vanemseersant K.MUST, kes kogu aeg oli vaenlase ägeda tule all vaatluspunktis ja alles pärast rasket haavatasaamist viisid seltsimehed ta ära lahinguväljalt. Julgelt ja mehiselt käitusid lahingute ajal kommunis-

Vanem Hamkovi nime leiame peaaegu kõigi polgu lahinguetappide poliitettekannetes alates Velikije Lukist. Nõukogude Eesti vabastamisel on see osav ja vapper luuraja võitlejate esimestes ridades Porkuni lahingus ja Saaremaal vaenlase jälitamisel. Sõja lõpetab ta Kuulsuse II ja III järgu ordeni kavalerina.

Foto tehtud nov. 1945.a.

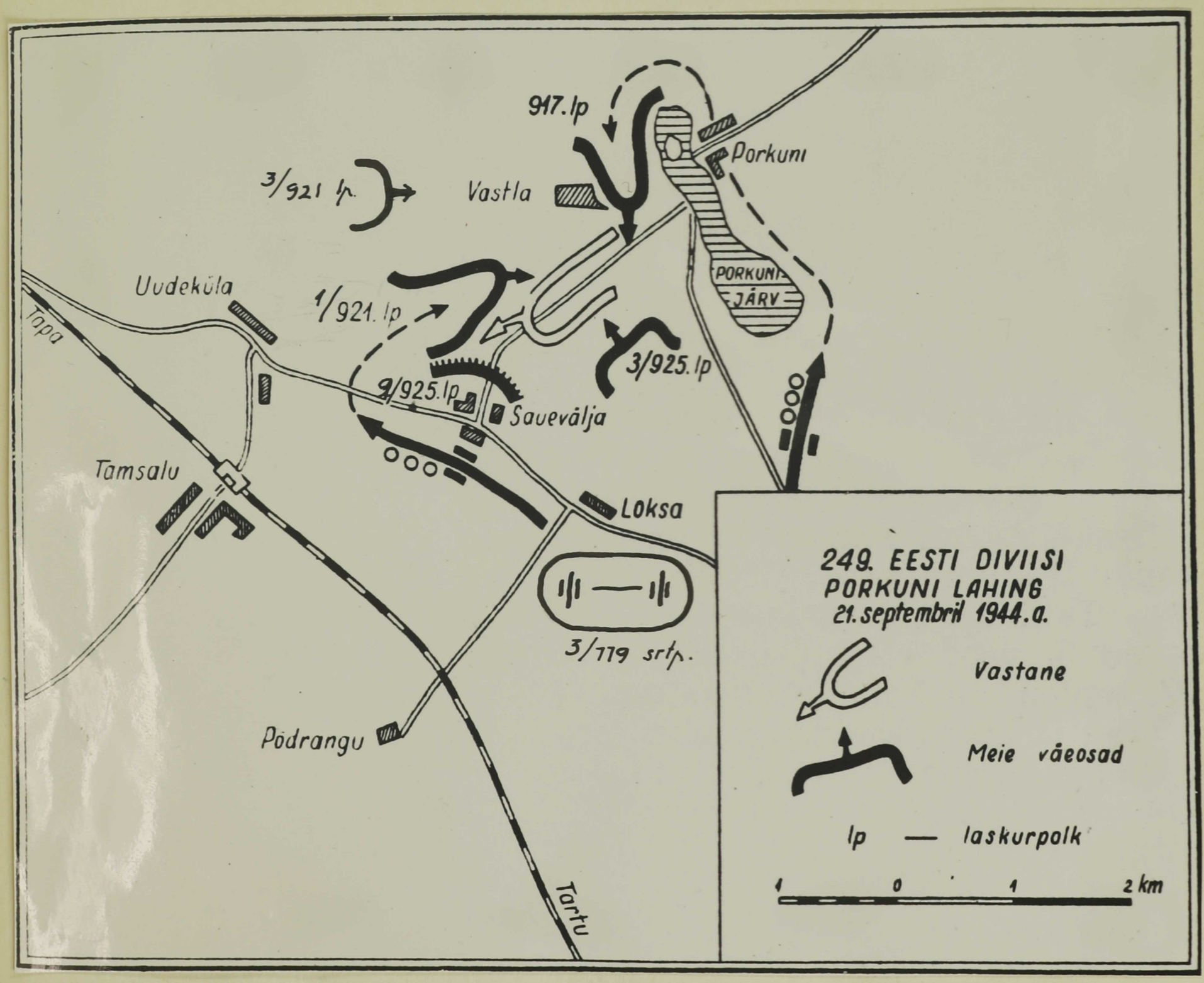

tid vanem HAMKOV, nooremseersant O.ANDERMANN ja vanem ROSALKA. Kõik nad said lahingumõllus haavata, kuid jätkasid võitlust.[1]

21.septembril pidas 1. divisjon maha jältuslahingu U u d e k ü l a rajoonis, kus ta toetas 925. laskurpolgu 2. pataljoni teel A m b l a suunas. Edasi liikudes avastati vaenlase grupeering N õ m m k ü l a teederistil. Käigu pealt võeti sisse lahingukorrad. 1. divisjoni suurtükitulega hävitati ja aeti laiali 300 vaenlase sõdurit. Hästi ja kiiresti tegutsesid 1. ja 2. patarei ning 3. patarei 1. tulerühma meeskonnad. Sel ajal, kui 3. patarei tulerühm leitnant KARU juhtimisel võttis sisse tulepositsiooni, hakkas vaenlane käsirelvadest tulistama selle patarei autosid. Autojuhid PURGEL ja ADAMSON nägid, et suurtükkide juures ei jätku numbreid. Oma algatusel asusid nad suurtükimeestele appi, hakates haubitsa juurde kandma mürske. Vaenlase rünnak löödi tagasi.[2] Jälituslahingud kestsid vahetpidamatult päeval ja öösel.

21.septembril ööpimeduses liikus 2. divisjoni kolonn uutele tulepositsioonidele. 4. patarei luurejao komandör A.KOPPEL märkas kolonnis võõrast sõdurit. Küsimuse peale: "Kuskohast te olete?", vastas tundmatu: "Kuuendast patareist."

"Aga missugusest polgust?"

"Mitte polgust, vaid rügemendist." tuli vastus. Nüüd oli kõik selge. Vanemseersant Koppel vangistas vaenlase, kellelt saadi väärtuslikke andmeid vastase arvulise koosseisu ja liikumissuuna kohta. Seersant Koppel esitati autasustamiseks "Punase Tähe" ordeniga.[3]

---

1 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 21.

2 Sealsamas, l. 22.

3 Sealsamas, l. 25.

Samal sügisööl näitas seersant KOOL 6. patarei suurtükkidele teed, seistes 40-50 meetrit metsast. Autojuht, kes tõi kohale suurtükke, hüüdis pimeduses seisva seersant Kooli poole pöördudes: "Kes seal on?" Kool ei jõudnud veel vastatagi, kui tema läheduses kõlas hääl: "omad!" Seersant Kool nägi pimeduses liikuvat siluetti ja mõistis, et see ei ole õige mehe hääl, ta jooksis eemalduva kogu suunas. Samal ajal kõlas lask. Haavatud seersant Kool tulistas vastu. Metsa pageva mehe suust kostis karjatus... Seersant Kooli haav oli väga raske. Lahingukaaslaste poole pöördudes suutis ta veel hüüda: "fritsud!" ja langes siis oma suurtüki kõrvale maha. 10 minuti pärast heitis seersant Kool hinge.[1]

Öösl vastu 22.septembrit läks 2. divisjoni juhatuse vanem Ilves polgu staabist oma divisjoni asukohta, mis oli Tamsalu lähedal metsas. Ootamatult kohtas ta teel hitlerlasi. Vanem Ilves ei sattunud segadusse. Ta kamandas: "Käed üles!", mispeale vaenlase sõdurid ka otsekohe reageerisid. Divisjoni jõudis vanem Ilves tagasi kolme sõjavangiga, kellest üks oli allohvitser. Vanem Ilves esitati autasustamiseks "Kuulsuse" III järgu ordeniga.[2]

22.septembri päeval oli polgul mandri-Eesti vabastamisel viimane tõsine kokkupõrge taanduvate hitlerlastega, kes meeleheitlikult püüdsid rünnata 1.divisjoni kolonni umbes 1 kilomeeter põhja pool K o i g i m õ i s a. Välkkiirelt seati kaks suurtükki lahingukorda. Need hakkasid otsesihtimisega

---

1 EKPA, F.79, nim.79-1, s.-ü. 253, l. 24.

2 Sealsamas, l. 25.

tulistama metsatukka, kus asusid vastase peamised jõud. Kui vaenlane ründas meie kolonni oli 3. patarei paremal tiival. Divisjoni suurtükitehnik leitnant ANTONOV, kes oli 3. patarei juures, organiseeris ringkaitse. Vaenlase lähenedes viis sm. Antonov grupi 3. patarei võitlejaid rünnakule, hävitades fašiste granaatidega. Kui granaadid lõppesid, sai ta veel kaks tükki lahinguväljal haavatud vaenlase sõduri vöölt , ning heitis need grupi hitlerlaste hulka. Teine granaat ei lõhkenud. Sel momendil lähenes üks saksa ohvitser ja sõdur leitnant Antonovile ning tulistasid teda. Oma komandörile tõttas appi 3. patarei autojuht seersant ADAMSON. Ühe lasuga tappis ta hitlerliku ohvitseri ja teisega haavas sõdurit. Saksa mundris ohvitseriks osutus raudristi kavaler strumführer Erich Peedendi.[1] Pärast tulevahetust Koigi rajoonis, kus meie sõjameeste vastas seisid jällegi eesti fašistlikud väeosad, võis märgata meeste hulgas üldist meelepaha ja nördimust vaenlase mõttetu vastupanu üle.

21.septembril käis 2.divisjoni sõjameeste suust suhu kurb teade. Sauevälja rajoonis avas vaenlane ootamatult metsast kuulipildujatule, mille tagajärjel sai surma divisjoni staabiülem kapten KELAMOV ja divisjoni luureülem vanemleitnant ERBSEN. Imekombel pääses nendega kaasas olnud luuraja seersant LIBBA, kes viskus piķali ja suunas automaaditule vaenlasele. Vanemleitnant Erbseni hukkumise traagika oli veel selles, et tal jäi ainult vähe maad oma kodukoha - Ambla vabastamiseni. Kui alevivahel tuli meie sõjameestele vastu Erbseni ema, saama

---

1 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.ü. 253, l. 25-29.

teateid oma pojast, langetasid küsitavad sõnatult pea. Keel tõrkus rääkimast karmi tõde.

22.septembril toimus Ambla kalmistul kapten Kelamovi, vanemleitnant Erbseni ja seersant Kooli matused. Peeti leinamiiting. Kõnelesid seersant Libba, 2.divisjoni juhatuse partorg vanemleitnant GITT, jefr. A.MELK ja kapten F.STEPANOV. Seersant Libba ütles: "Tasuarve armastatud komandöride kapten Kelamovi ja vanemleitnant Erbseni eest avasin ma eile. Kui kommunist ja sõjamees annan ma vande veelgi hävitavamalt lüüa vaenlast. Tahan kätte maksta fašistlikele lurjustele kõigi nende kuritegude eest, mis nad on toime pannud meie kodumaal."

23.septembril peeti allüksustes miitingud Tallinna vabastamise puhul. Seal jäid kõlama hääled, et fašistlikku metsalist tuleb lüüa tema enda koopas. Peamine arutlusobjekt oli liikumismaršruudi kindlaksmääramine! kas läheb meie teekond läbi Tallinna, või võtame kursi lõunasse Pärnu peale.[1]

24.septembril oli polk rännakul ja jõudis R a p l a s s e ning Rapla ümbrusse. Sel päeval polk lahingut ei pidanud. 24.septembril võttis kapten ILVES vangi 7 hitlerlast, 2.patarei vanem SIROTIN aga 2. vaenlase sõdurit.[2] 25.septembril oli polk rännakul, lahinguid pidada ei tulnud. Ööseks jäi polgu staap L o o d n a külasse.[3]

25.septembril peeti miitingud 8. Eesti Laskurkorpuse 2. aastapäeva puhul. Loeti ette meie diviisi juhtkonna tervitus ja kindralleitnant Pärna tervitus seltsimeestele Feldmanile ja Raadikule. Miitingutel kõnelesid seersant PALM 2.

---

1 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 27.

2 Sealsamas, l. 28-30

3 Sealsamas, l. 29.

4. patarei suurtükiülem Arnold Palm oli asjalik, täpne ja nõudlik seersant, kes oskas oma suurtüki meeskonna liita monoliitseks lahingukollektiiviks.

2. patarei võitlejate toitlustamise ja varustuse eest hoolitses vanem Sirotin. Jälituslahingute ajal võttis kaks sakslast vangi, mille eest autasustati medaliga.

2. divisjoni vanem Ilves, kes Tamsalu lähedal võttis üksinda 3 vangi. Sõjamehena oli ta igas asjas täpne. Lõuna-Eesti mehena jäi aga truuks kodukandi murdele. Tema lemmiklause lõpetatud töö puhul oli: "Papred kõrran, kõik om klaar!"

divisjonist, vanem PETERSON 5. patareist, nooremseersant KOLO 6. patareist, seersant KALMUS 3.divisjonist. Nende sõnavõttusid kandis veendumus, et vaenlane purustatakse tema enda koopas - Berliinis.[1]

26.septembril jätkas polk edasiliikumist L i h u l a suunas ning jäi puhkusele Lihula alevisse ja selle ümbrusse. Järgmisel päeval jõuti V i r t s u. 27.septembril ilmusid Suure väina vetesse saksa kaatrid. Meie suurtükid avasid nende laevade pihta tule. Vaenlane hakkas vastu tulistamä. 5.patarei suurtüki number punaväelane LÕOKE seersant MÖLDRI meeskonnast ja 6. patarei autojuht punaväelane IPITS said haavata. Saanud esmaabi tulepositsioonil, keeldusid nad evakueerimisest ja jätkasid lahinguülesande täitmist.[2]

Lahingutes 16.-28.septembrini olid polgul järgmised kaotused: 4 langenut - kapten KELAMOV, vanemleitnant ERBSEN, vanemseersant E. URB ja seersant E.KOOL (kõik kommunistid) ja 9 haavatut, kellest 6 jäid rivisse.[3] Samal ajavahemikul võttis polk vangi 251 vaenlase sõdurit ja ohvitseri ning hävitas tulega üle 700. Trofeedeks saadi 51 hobust, 2 veoautot jm. sõjavarustust.[4]

Virtsus andis juhtkond meie suurtükipolgule ülesande purustada masseeritud tulerünnakuga vastase kaitse Muhu saare idakaldal, valmistada ette koond- ja tõkketuled. Olla valmis tagasi lööma vaenlase kaatrite ja laevade rünnakud. Selleks

---

1 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 29.

2 Sealsamas, l. 4.

3 Sealsamas, l. 7.

4 Sealsamas, l. 8.

Схема боевого порядка
779 сп.

27.9.44. Карта 25000

paigutati suurtükid mere kaldale, neile anti kätte kindlad otsesihtimise laskesektorid. Veel enne õhtuhämariku saabumist patareid kandsid ette lahinguvalmidusest täita neid lahinguülesandeid. Polgu staap valmistas ette ja täpsustas suurtükiväe rännaku tuled ja 27.septembril kell 19.oo tehti eellaskmine.[1]

Paralleelselt lahingutegevusega arenes polgus poliitiline-agitatsiooniline töö, milles tähtsat osa etendasid patareide partei- ja komsomoliorganisatsioonid ning agitaatorite arvukas pere. Vestlused, Nõukogude Informbüroo teadete läbitöötamine, välk-lahingulehtede väljaandmine, lahingutes silmapaistnud võitlejatele, seersantidele ja ohvitseridele koju kirjade saatmine. Kõik see aitas veelgi tõsta võitlus- ja pealetungivaimu. Tervituskirjadel oli suur mõju. Kui 7. patarei komandör kaardiväe kapten Lukin sai polgu komandörilt tervituskirja, milles avaldati tänu selle eest, et tema patarei esimesena polgus surus maha vaenlase märgid, siis tekkis patareis stiihiliselt miiting. Paljud sõjamehed oma sõnavõttudes kinnitasid juhtkonnale, et nad võitlevad tulevikus veelgi paremini ja visamalt ning kahekordistavad patarei lahingulist kuulsust.[2]

Lahingute ajal oli parteipoliitiline töö suunatud lahinguülesannete eeskujulikule täitmisele. Iga lahingu või rännakuetapi eel peeti lühikesi parteikoosolekuid, kommunistidele anti parteilisi ülesandeid. Hästi ja operatiivselt tegutses 7.patarei

---

1 Боевой путь ..., стр.24.

2 Там же.

parteiorganisatsioon, mida juhtis partorg vanemseersant REMMEL. Igale kommunistile oli antud kindel parteiline ülesanne, mille täitmist pidevalt kontrollisid partorg ja tema kaks asetäitjat - nooremseersant POTTSEPP ja nooremseersant PALUKIVI. Lahingute ajal Emajõest kuni Virtsuni võeti selles parteiorganisatsioonis vastu 2 partei liikmekandidaati ja 3 partei liiget. Polgukomandöri hinnangu järgi täitis 7. patarei lahinguülesandeid hästi ning 3. divisjon, mida juhtis major SOOTS oli lahingülesannete täitmisel Emajõest kuni Virtsuni divisjonidest parim.[1]

Enne Emajõe forsseerimist anti patareides välja lahingulehti, kirjutati võitlusele kutsuvaid loosungeid autodele. 17.septembril, kui algas aga pealetung, ilmusid otsekohe välklahingulehed, milles populariseeriti parimaid sõdureid, seersante ja ohvitsere, suurtükkide meeskondi ja patareisid. Välklahingulehed õigustasid end igati. Kui 8. patarei võitlejad ja seersandid lugesid lahingulehest 7. patarei lahinguedust, teatasid nad: "Meie ei taha halvemad olla 7. patareist. Peksame vaenlast veelgi valusamalt, kui seda tegid 7. patarei mehed."[2]

Lahingute ajal Nõukogude Eesti mandriosa vabastamisel oli isikkoosseisu poliitilis-moraalne vaim kõrge. Kõiki kihutas tagant üksainus palav soov - vabastada võimalikult kiiresti Nõukogude Eesti ja lüüa vaenlast lõplikult. Sõjamehed reageerisid lahingusündmustele kiiresti, ning tegid võiduteadetest õiged järeldused. Näiteks 8. patarei luuraja seersant E.NÕU, saa-

1 EKPA, F. 79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 4-6.

2 Sealsamas, l. 5.

nud teada Tallinna vabastamisest, läks omal initsiatiivil auto juurde, millele oli kirjutatud loosung: "Edasi, Tallinna peale!", kustutas selle maha ning kirjutas asemele: "Edasi, Berliini peale!" [1]

Kokkupuutes kohaliku elanikkonnaga tuli meie väeosa poliittöölistel ja agitaatoritel selgitada fašistlikust propagandast ärahirmutatud inimestele tegelikku olukorda, ning aidata korraldada nende elu kuni nõukogude võimu kehtestamiseni. 23.septembril esines 1. divisjoni partorg leitnant TOONELA H a b a j a s o v h o o s i rahvale. Ta rahustas ärahirmutatud inimesi ja kutsus neid üles tööle. Koosolekul valiti sovhoosi tööde juhatajaks Anton Oras. Sovhoosi inimestel oli õnnestunud päästa saksa okupantide käest 120 pealine tõuloomade kari, ajades selle metsa. Meie vägede saabumisel tulid sovhoosi töölised metsast välja sinna peidetud loomade ja varandusega.[2]

Polgu komandör alampolkovnik POOLUS tegi mandrilahingute lõppedes polgu parteiaktiivile ettekande, milles märkis ära järgmisi puudusi:

1. Pealetungi mõningatel etappidel jättis soovida marsitempo. Mõnikord ei suudetud otsekohe mobiliseerida kõiki jõude purustatud teede parandamiseks.

2. Üksikutel juhtudel jättis soovida raadioside täpsus.

3. Ebaoperatiivselt tegutses staabipatarei.

Polgu komandör seadis kommunistide ette ülesande kõrval-

---

1 EKPA, F. 79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 6.

2 Sealsamas, l. 31.

dada need vead ning näidata Suure-Väina forsseerimisel ja saarte vabastamisel senisest veelgi kõrgemat lahingumeisterlikkust.[1]

Lahingud Nõukogude Eesti mandriosa vabastamisel olid eesti rahvuslikele väeosadele ja sealhulgas 779. suurtükiväe polgule oma iseloomult täiesti uudsed - jälituslahingud. Tuleb märkida, et lahingurännakutel ja kohtumislahingutes näitasid divisjonid, patareid, tulerühmad ja suurtükkide meeskonnad head manööverdamisoskust ja kiiret tegutsemist tule avamisel Kääpa jõel, Torma alevis, Avinurmes, Porkuni ja Tamsalu juures ning lõpuks Virtsus vaenlase laevasuurtükkidega duellides. Reas lahingutes andsid suurtükid otsesihtimise purustavat tuld, hävitades massiliselt vaenlase elavjõudu ja tehnikat ning tõstes laskurallüksuste võitlusmoraali. Koostöö jalaväega kulges häireteta. Mandri-Eesti vabastamisel karastus veelgi suurtükipolgu sõjameeste võitlusmoraal, kasvas vaenlase vihkamine ja soov kätte maksta saksa okupantidele kuritegude eest. Võitlejate esimestes ridades läksid kommunistid. Võitlustahe oli nii suur, et enamus haavatuid jäid rivisse. Jõudes Virtsu oli väeosa täies lahinguvõimes ja -valmisuses täita kodumaa käsk Suure väina forsseerimiseks ja Nõukogude Eesti lõplikuks vabastamiseks.

---

1 EKPA, F. 79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 7.

VÄEOSA LAHINGUTEGEVUS MUHU SAARE JA SAAREMAA VABASTAMISEL

Nõukogude Eesti mandriosa vabastamine oli toimunud hoogsa pealetungi ja pideva surve avaldamisega vaenlasele. Nõukogude väejuhatusel oli plaan viivitamatult forsseerida ka Suur väin, andmata fašistidele aega hingetõmbeks. Muhumaa vabastamine, mille algus oli varem planeeritud 30.septembrile, algas tegelikult päeva võrra varem.[1] 29.september 1944 oli suurepärane vaikne sügisõhtu. Lahinguoperatsioon Suure väina forsseerimiseks oli ette valmistatud. Sajad ja sajad silmapaarid olid suunatud üle veevälja Muhu saarele. Loojuva päikese punane helk peegeldus vastu tasaselt merepinnalt. 1. patarei komsorg suurtüki komandör nooremseersant E. KESKKÜLA, olles oma toru välja sihtinud Muhu saarele, ütles vestluses kaasvõitlejatega: "Nüüd vaatab meie suurtükk sisse otse minu kodumaja aknast, kuid mul ei liigu ükski närv. Süda ei värise ka siis, kui ma peaksin andma tulekäskluse. Ma tean, et seal peremehetsevad praegu sakslased. Niikaua kui nemad on seal, ega lase mind koju, ma olen valmis peksma vaenlast kasvõi oma kodu hävitamise hinnaga."[2] Kommunistlik noor JÕEÄÄR, kes elas enne sõda samal saarel ütles: "Ma olen õnnelik, et jõuan varsti koju vabastajana."[3]

779. suurtükiväe polgul lasus vastutusrikas ülesanne: purustada masseeritud tulega vaenlase kaitse M u h u saare idakaldal, tagada 925. laskurpolgule Suure väina forsseerimine ja

---

1 P. Larin..., lk. 179.

2 EKPA, F. 79, nim.79-1, s.-ü. 253, l. 6.

3 Sealsamas.

platsdarmi loomine. Kuna vaenlase kaitse- ja tulesüsteem ei olnud teada, siis andis polk teatavatele aladele koondtuld, eesliinile aga liikumata tõkketuld.[1] 29.septembril kell 19.oo saabusid esimesed Balti mere sõjalaevastiku 11 kaatrit taastatud Virtsu sadama kaide äärde. Kohe asuti 925. laskurpolgu 1. pataljoni peale laadima. Sama polgu teised allüksused paigutati 8. armee inseneriliste väeosade ujuvautodele. Pool tundi hiljem asus dessant Suurt väina forsseerima. Suurtükiväelased alustasid Virtsust rünnaku ettevalmistamist, koondades oma tule peamiselt Kuivastu rajooni. Kaatrid koos dessandiga ületasid 6-8 kilomeetri laiuse väina 15-20 minutiga. 925. laskurpolgu 1. pataljoni võitlejatel tuli Muhu saarel maabuda rasketes tingimustes: kivine madala põhjaga rannik ei võimaldanud kaatritel ranna lähedale sõita. Võitlejatel tuli 1,0-1,5 meetri sügavusse vette hüpata. Vastane osutas ägedat vastupanu, avades V õ l l a s t j a S i n e p i l t suurtükitule ja laskurrelvade tule K u i v a t u s t. Kella 21.oo paiku jõudis 925. laskurpolgu 1. pataljon kapten A.Petrovi oskuslikul juhtimisel Kuivastu küla rajooni, olles vallutanud 3 kilomeetri laiuse ja 2 km. sügavuse platsdarmi.[2]

Koos jalaväe esimese ešeloniga sõitsid kaatritel välja meie polgu luuregrupp eesotsas polgu luureülema kapten EINDORFIGA. Teises ešelonis läksid Muhu saarele polgu komandör alampolkovnik POOLUS, et organiseerida polgu materjalosa üleviimist, mis oli äärmiselt vajalik, sest ründav jalavägi ootas suurtükitule toetust. Materjalosa pealelaadimist Virtsus määrati juhtima polgu komandöri asetäitja alampolkovnik RANDMER,

---

1 Действие группы ..., стр. 12.

2. P.Larin..., lk.179.

Nõukogude Eesti vabastuslahingutes juhtis A.Poolus 779.suurtükiväe polku. Paistis silma lahingukogenud suurtükiväe ohvitserina, väejuhina ja isikliku vaprusega. Suure väina forsseeris vaenlase tule all ja jõudis oma polgu eelsalgaga rinnuni läbi merevee Muhu saare idakaldale.Alampolkovnik Poolust autasustati Aleksander Nevski ordeniga.

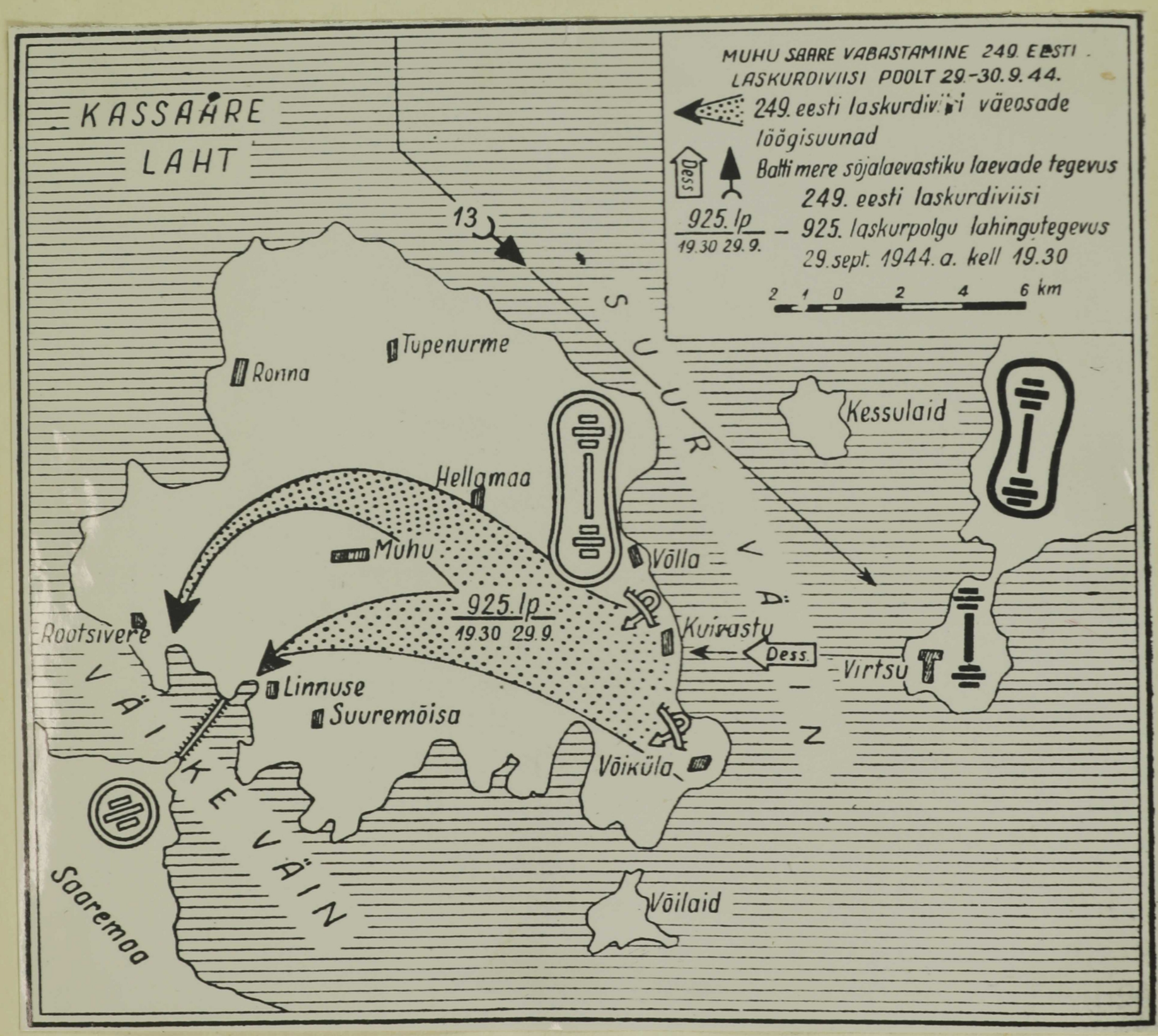

ning mahalaadimist 1. divisjoni komandöri asetäitja kapten ILVES. 3. ja 4. oktoobri jooksul viidi järjekorras kõik polgu allüksused Muhu saarele, kus nad tegid 20 kilomeetrilise rännakuk jõudes välja saare läänekaldale ja võtsid sisse lahingukorrad.[1] 29.septembril paistsid silma 7. patarei suurtükiväelased vanemseersant ANDERSON ja vanemseersant LIND, kes kiiresti ja taiplikult kõrvaldasid laskmise käigus suurtükil tekkinud tõrke, kindlustades sellega tuleülesande täitmise. Silmapaistvalt hästi töötas 3. divisjoni radist seersant OLANDER: Kogu aeg hoidis tema raadiojaam sidet divisjoniga.[2]

Rinnuni külmas merevees lähenesid Muhu saare idakaldale suurtükiväe luurajad vanem R.LEEK ja punaväelane LAUR.[3] Jõudnud maale sööstavad nad lahingusse koos jalaväelastega. Ees on vaenlase kuulipilduja, mis külvab tinaube ründajate ridadesse. Leegil ja Lauril on kuulipilduja vastu granaadid varuks. Osavalt heidetud granaadid panevad kuulipilduja vaikima. Hetk hiljem on suurtükiväelased Leek ja Laur vaenlase kuulipilduja juures, pööravad selle toru otsa taanduva vaenlase peale ja avavad tule.[4]

1.oktoobril Muhumaal anti pidulikult rivi ees kätte lahingute esimesel etapil Eesti mandriosa vabastamisel silmapaistnud sõjameestele tõendid autasustamise kohta. Need mehed, kes asusid vaatluspunktides, said kätte tervituskirjad ja tõendid eesliinil. 7. patarei komandöri kaardiväekapten LUKINI initsiatiivil saadeti autasustatute koju tervituskirjad

---

1 *Боевой путь ..., стр. 25.*

2 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 32.

3 Pv. Laur on lahingus kaks korda haavatud ja rivituks tunnistatud, kuid ikkagi nõudis ta enda saatmist eesliinile.

4 Märkmeid kommunistlike noorte võitlusest, lk. 15.

teatega mehe, isa või poja autasustamisest. 7. patarei algatusele järgnesid 8. patarei ja 3. divisjoni juhatus. 3.divisjonis anti välja välklahinguleht saksa fašistlike okupantide poolt toimepandud metsikustest 7. patarei võitleja jefr. BALDINI perekonna kallal. Sakslased lasid maha Baldini isa ja saatsid Saksamaale sunnitööle tema ema selle eest, et nende poeg läks 1941. aastal hävituspataljoni kaitsma oma kodumaad ja teenib Nõukogude armees. Lahinguleht pöördus sütitavate sõnadega kõigi võitlejate poole: "Seltsimehed, tasume kätte saksa fašistlikele okupantidele oma seltsimehe isa surma eest, meie rahva vere ja kannatuste eest! "[1] Muhu saare vabastamisel langes kangelasena kommunistlik noor punaväelane VEIKMAN, kes maeti sõjaväeliste auavalduste kohaselt Hellamaale.[2] Võitluskaaslase haua juures anti tõotus lüüa vaenlast mitmekordse energiaga.

Lahingute ajal Muhu saarel tõid ajalehed rindevõitlejatele teateid Klooga surmalaagri õudustest. Poliittöölised ja ohvitserid pidasid selle kohta poliitinformatsioone. Võitlejais lõi keema viha ja kättemaksutahe. 8. patarei suurtüki ülem seersant KALDAS ütles: "Saaremaal anname okupantidele niisuguse sauna, mis on tõeline saare saun. Meie oleme lahinguks valmis. Kirjutagu aga fašistid aegsasti avalduse teise ilma pääsemiseks, ~~valmis~~. Saaremaalt nad juba nii hõlpsasti plehku ei pista."[3]

---

1 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 32.

2 Sealsamas.

3 Sealsamas, l. 33.

Hõivanud Muhu saare hakkas Eestis Korpus intensiivselt ette valmistuma Saaremaa vabastamiseks. Nelja ööpäevaga toodi Muhu saarele kõik 7. ja 249. laskurdiviisi laskurüksused. 4.oktoobri õhtuks olid kohale jõudnud veel kaks divisjoni 23. suurtükipolgust, kaksteist 152 mm haubitsat ja seitse "katjušat". Selleks ajaks oli Muhu saarel 228 suurtükki ja miinipildujat ning neile vajalik laskemoon.[1] Lõpetati viimaseid ettevalmistusi Väikse väina ületamiseks.

Rünnaku ettevalmistamisel Saaremaale tegi luure kindlaks, et saare idarannikut kaitsevad vastase 23. jalaväediviisi osad koos merejalaväe pataljoniga "Ostland". Pidevat kaevikute süsteemi vastasel ei olnud, üksikud kaevikud ja kaitseks kohandatud kohapealsed esemed asusid veepiirist umbes 100 m kaugusel.[2] Suurtükiväe polk sai ülesande teostada vaenlase eelserva luuret O r i s s a a r e, M a a s i, L a h e ja K ä r u joonel, ülesandega määrata kindlaks vastase eelserv, tulepunktid ja tulede süsteem, tranšeed, kaevikud ja dzotid kogu vaatlussügavuse ulatuses. See töö oli keeruline, sest ilmastik oli vaatluseks ebasoodus ja vaenlasest eraldas meid üle 3 km laiune veeriba. Vaatamata ebasoodsatele vaatlustingimustele oli 4. oktoobriks polk suurtükiväe pealetungiks valmis. 1. divisjon hakkas toetama 921. laskurpolgu läbimurde gruppi, 2. ja 3. divisjon aga 917. laskurpolgu läbimurde gruppi. Üldiseks ülesandeks oli Väikese väina forsseerimine, platsdarmi vallutamine ja jõudmine T u m a l a - T a g a v e r e - R a t l a joonele.[3]

---

1 Ф. Паулман ..., стр. 314.

2 P.Larin..., lk. 183.

3 Боевой путь ..., стр. 25.

Suurtükiväe luure pidas vahetpidamata päeval ja ööl vaatlust. Tehti kindlaks 22 vaenlase suurtüki ja miinipilduja patarei asukoht, 5 tankitõrje suurtükki ja muid märke.[1] Suurtükiväe tule planeerimisel oli selge, et meie käsutuses olev suurtükivägi ja laskemoon ei ole küllaldane selleks, et maha suruda kogu vastase tulesüsteem, sellepärast suunati suurtükiväe pealöök vaenlase suurtüki-, ja miinipildujate patareide mahasurumisele. Läbimurdel lasus aga suur ülesanne 82 mm miinipildujatel. Nende üleminek planeeriti esimesse ešeloni.[2]

Kaks tundi enne forsseerimise ametlikku algust 5.oktoobril kell 3.oo alustąsid Muhumaalt Väikese väina forsseerimist 249. ja 7. eesti diviisi luuregrupid, kes maabusid Saaremaal kell 5.20, ning vallutasid platsdarmid M a a s i , O r i s s a a r e , U l a, T a l i l a ja K a n i s s a a r e ümbruses, luues seega head eeldused teiste väeosade pealetungiks Saaremaal.[3] Kell 4.20 raksatas kiiresti üksteise järel kaardiväe miinipildujate kogupauke. Neile järgnes suurtükkide ja miinipildujate võimas tulelöök. Orissaares, Tornimäel ja Kanissaare suunas oli näha kerkimas tuleleeke, mis nõrga kumaga valgustasid Väikse väina tasast veepinda.[4]

Platsdarmi loomiseks ja kindlustamiseks Saaremaal arenesid verised lahingud. Vaenlane tõi välja laevad ja lennuväe. Hitlerlaste vasturünnakuil oli tugev tuletoetus maalt ja merelt. Tammi ületamisel ilmusid 1. divisjoni kolonni kohale

---

1 Ф. Паулман ..., стр. 314.

2 Там же, стр. 316.

3 P.Larin..., lk. 183.

4 Eesti Tallinna Kaardiväe Laskurkorpuse võitlustee, Tallinn 1945, lk. 144.

madallennul fašistide lennukid, tulistades kuulipildujatest ja heites pomme. Samal päeval toetas 1. divisjon major KOSTABI juhtimisel 921. laskurpolgu 1. pataljoni, hävitades vaenlase neli 81 mm miinipildujat, 2 otsesihtimise suurtükki, 2 raskekuulipildujat koos meeskondadega, 8 kergekuulipildujat koos meeskondadega, 12 voorivankrit hobustega ning elavjõudu kuni 200 vaenlase sõdurit ja ohvitseri.[1]

5.oktoobri lahingupäeval paistis eriti silma 3.divisjoni luure ülem vanemleitnant A.REBANE, kes liikus edasi koos 917. laskurpolgu 1. pataljoni komandöriga. Radist seersant OLANDER kindlustas oma raadiojaamaga pideva side ja tulekäskluste edasiandmise patareidele. Sm. Rebase käskluse peale lasti välja üle 50 mürsu, millega hävitati umbes 100 hitlerlast, neli kuulipildujat ning suruti maha 2 otsesihtimise suurtükki. Lahingus T u m a l a m õ i s a rajoonis osutus sm. Rebane oma vaatluspunktiga vaenlase poolt sissepiiratuks. Ainus väljapääs selle olukorra lahendamiseks oli s u u r t ü k i t u l i v ä l j a k u t s u d a e n d a p e a l e. Seda vanemleitnant Rebane ka kõhklematult tegi.[2] Tumala mõis vallutati 3. divisjoni luurajate poolt eesotsas vanemleitnant Rebasega. Sellest hulljulgest rünnakust võtsid osa seersant KALMUS, vanemseersant LINDER, vanem MILK ja 917. laskurpolgu miinipildujaroodu komandör vanemleitnant ROOS.[3] Rünnates Tumala mõisat hüüdis agitaator-kommunist nooremseersant INTELMANN: "Edasi, seltsimehed! Saaremaa peab saama vabaks fašistlikest bandiitidest!"[4]

---

1 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 38.

2 Sealsamas.

3 Sealsamas, l. 17.

4 Sealsamas, l.39.

Fasistide vasturünnaku tagasilöömisel Tumala Mõisa juures läks vanemleitnant A.Rebane välja riskile: ta andis käsklüse patareile tulistada oma vaatluspunkti peale. See julge samm lahendas kriitilise olukorra. Kolmel korral sai A. Rebane haavata. Paranedes on taas oma polgus ja läheb uuesti võitlusesse.

Kui langes patarei komandör kaardiväe vanemleitnant Lukin, ei olnud vaatluspunktis enam ühtki ohvitseri. Suurtükitule juhtimise võttis enda kätte kildudega selga haavata saanud kommunistlik noor seersant Kaup. Tema valmistatud laskeandmed olid täpsed. Vaenlasele tekitati suurt kahju. Lahingutes kasvas tublist seersandist ohvitser ja juhtrühma komandör. Sm. Kaup võeti vastu parteisse.

---

1 Aleksander Rebane lõpetas 1964. aastal Tartu Riikliku Ülikooli majandusteaduskonna kiitusega ja töötab käesoleval ajal Vabariikliku Tekstiilikaubastu direktorina.

5.oktoober oli polgule palav lahingupäev. Oli surnuid ja 20 haavatut. Oma viimase lahingu pidas sel sügispäeval 8. patarei suurtüki sihtur Alfred MARNOT, väikesekasvuline elava jutu ja väledate liigutustega alati sõbralik seltsimees. "Oma kohuseid täitis ta võitluses kiiresti ja täpselt," kirjutab võitluskaaslasest nooremseersant N. RAJA, "pööramata tähelepanu ümbruses lõhkevaile vaenlase miinidele. Ta nägi vaid oma nurgamõõtjat ja märkpunkti, kuulis vaid oma komandot. Lahingu otsustavamail silmapilkudel leidis ta alati sobiva sõna kaaslaste ergutamiseks ja õpetamiseks. Temaga koos oli hea võidelda.

Seltsimees Marnoti viimane lahing toimub saarel. Vaenlase mürsk tabab meie patareid. Mõned võitlejad saavad haavata, nende hulgas ka Marnot. Talle tahetakse anda esmaabi, kuid seltsimees Marnot on ikka endine: ta mõtleb kõigepealt seltsimeestele. "Tehke teistele enne sidemed, minuga on aega". Ometi on ta surmavalt haavatud."[1]

5.oktoobril saab Väikse väina ületamisel raskesti haavata 1. patarei luuraja J.RAMJALG. Haavatute hulgas katkestavad sõjatee Saaremaal vanemleitnant A.VIIDAS ja nooremleitnant Ü. TAMBEK. Paljud kergemini haavatud seltsimehed ei taha aga kuuldagi evakueerimisest tagalasse, vaid nõutavad õiguse jääda rivisse. Nii jatkavad haavatutena lahingurännakut Saaremaa vabastamiseks polgu veteranid jefreitor M.POLIKARPUS ja S. ŠMOTKIN.[2]

---

1 "Tasuja", nr.245, 19.november 1944.

2 EKPA, F. 79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 38.

5.oktoobri õhtul kella viie paiku loodi 249. eesti laskurdiviisi komandöri käsul tugev motoriseeritud eelsalk. Sellele koosseisu kuulusid kaks roodu automaatoreid, kaks rühma 82 mm miinipildujaid, kaks rühma raskekuulipildujaid, kaks patareid major Milleri tankihävitajate divisjonist ja kaks patareid – 6. ja 8. haubitsapatarei 779. suurtükiväe polgust ning neli tanki. See grupp hakkas liikuma marsruudil T u m a l a m õ i s -K a l m a - T a g a v e r e - R a t l a - K o i k l a. Liikuv eelsalk võttis käigult Kalma, teel Tagaveresse purustati vaenlase suurtükiväe divisjoni staap. Ratla juures avaldas vaenlane visa vastupanu. Sealt liiguti lahingutega edasi Välja peale, kus lahingud kestsid hilisõhtuni.[1]

Vaenlase jälitamine kestis päeval ja öösel. Väsimusele ei tohtinud mõelda, Kiusatusest, heita pikali maha ja natukenegi puhata, tuli jagu saada. Vähegi pikem hingetõmme oleks andnud vaenlasele samasuguse võimaluse. See oleks aga tähendänud vastasele jõudude kogumist ja kaitse organiseerimist.

Lääne pool Suur-Rahula küla sattusid 3.divisjoni võitlejad ja ohvitserid ootamatult vaenlase kolonnile. Nooremseersant INTELMANN, kes sõitis jalgrattal kottpimedas sügisöös, pidi kellelegi peaaegu otsa sõitma. Ta kukkus maha ning märkas, et oli sattunud vaenlase kolonnile. Külmavereline kuuraja ei kaotanud meelekindlust. Tõusmata püsti avas ta automaadist vaenlase pihta tule, ning samaaegselt hüüdis seltsimeestele: "fritsud!" Kohe avasid vanemseersant LINDER, seersant KALMUS, vanem MILK, punaväelane MUHHIN, vanemleitnant A.REBANE ja kapten P.KÜNNAPUU isiklikest relvadest vaenlase

---

[1] *Т. Пауман ..., стр. 324.*

pihta tule. Võitlusväljale jäi lamama 15 vaenlase meest. Teised põgenesid metsa.[1]

Motoriseeritud eelsalk liikus kottpimedas sügisöös vaenlase tagalasse. Korraga märkas patarei komsorg VIIRPALU, kes istus eelikul, et haubitsa lafetile hüppavad kaks meest. Lafetil sõitmine oli aga hädaohtlik ja sellepärast hüüdis Viirpalu: "Hulluks olete läinud või, kukute veel rataste alla ja saate viga!" mehed aga ei kõssanudki. Viirpalu märguande peale peatati auto, selleks, et välja selgitada korrarikkujad. "Käed üles!" käratas Viirpalu sulaselges eesti keeles. Möödus murdosa sekundist ja siis sööstis hitlerlane Viirpalule kallale. Automaat tärises ja... kallaletungija langes maha. Teine fašist püüdis end päästa põgenemisega. Kolmas andis end vangi. See oli austerlane, keda sakslased olid kasutanud tentsikuna. "Punaarmee vabastab sind hitlerlaste tentsiku osast," teatas ülemeelikult kommunistlik noor SILLING. "Nüüd aga ütle kähku, kus paikneb teie väeosa, kus on staap, keskjaam?" Nagu austerlase seletusest selgus, olid nad kõik kolmekesi sideüksusest. Nende keskjaam ja raadiotöökoda asusid umbes 3-4 kilomeetrit Kuressaare suunas, mitte kaugel suurest maanteest. Suurema vaevata leidis punaväelane Silling üles majad, kus asusid sakslased. Keskjaamas olid parajasti kolm meest ärkvel. Luuraja Silling astus tuppa ja käsutas: "Hände hoch!" Hämarat ruumi valgustas klaasita petrooleumlamp. Tahi otsas vabises vilets tuluke. Silling märkas, kuidas pikk kuivetanud hitlerlane pööras pilgu lambile. Frits oli

---

[1] *EKPA, F. 79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 38.*

Боевые действия арт. полка по освобождению островов Муху и Сааремаа

lambist neli-viis sammu eemal. Välkkiirelt haaras ta laualt teeklaasi ja tõstis selle pea kohale... siis aga lendas klaas kildudeks ega tabanud märki. Silling oli jõudnud õigel ajal virutada sakslase küünarnuki pihta." [1]

Jätkates pealetungi, kohtasid meie väeosad K a r j a m õ i s a juures vastupanu ja organiseeritud tuld. 779. suurtükiväe polgu 1. divisjon andis 20 minuti jooksul kiirtuld vaenlase positsioonide pihta. Kella 20.oo oli Karja mõis meie vägede käes. Hitlerlased jätsid lahinguväljale üle 40 laiba.[2] Jälitades vaenlast Räägu küla juures kohtasid meie väeosad vaenlase suurte jõudude tugevat vastupanu ja ägedat tuld. Arenes verine lahing. Suurtüki ja miinipildujate tule toetusel tulid hitlerlased vasturünnakule. Jalavägi sattus marulise tule alla ja oli sunnitud taanduma. Suurtükiväelased tankihävitajad jäid ilma katteta, kuid seda visamalt jätkasid nad oma positsioonide kaitsmist kiirtulega suurtükkidest, kuulipildujatest ja automaatidest.

Kella 6 ajal jätkus R ä ä g u rajoonis lahing. Pärast rünnaku suurtükiväelist ettevalmistust, millest võttis osa 779. suurtükiväe polk, tegi 917. laskurpolk osava manöövri tiibadelt ja tagalast, ning julge otserünnakuga lõi vaenlase välja tema positsioonidelt.[3]

6.oktoobri ööl vastu 7. oktoobrit läks 2.divisjon 925. laskurpolgu läbimurde gruppi ja jõudis 7. oktoobril kell 17.oo Kuressaarde. Linna vabastamisest võttis aktiivselt osa

---

1 Võitluse radadel, Tallinn 1960, lk. 190-191.

2 Ф. Паулман..., стр. 330.

3 Там же.

4. patarei leitnant TOHVRI juhtimisel. Veel sama päeva õhtul oli divisjon lahinguränna kul K i h e l k o n n a l e. 8.oktoobril võeti sisse tulepositsioonid K ä r l a m õ i s a rajoonis.[1]

Kuressaare puhastamine vaenlasest toimus põhiliselt 7. diviisi jõududega. Selle diviisi juhtkond tegi aga vea, et ta jättis oma väeosad linna, ega osutanud 249. eesti laskurdiviisile abi Sõrve poolsaare vallutamisel. Õigeaegse abi korral oleks Sõrve poolsaarelt kihutatud hitlerlased merre hoopis kiiremini, ning palju ohvreid Sõrve vabastamisel oleks jäänud olemata.[2]

Öösl vastu 7.oktoobrit oli 3. divisjon antud 917. laskurpolgu juurde. Toimus öine lahinguränn ak vaenlase jälitamiseks. Ümberringi lasus vaikus, ainult suurtükihobuste kapjade raske astumine ja norsked häirisid üldist vaikust. Oli umbes kell 5 hommikul kui meie kolonn oli jõudnud mõne kilomeetri kaugusele K a a r m a asulast, kaikus õhe terav kuulipildujaragin. Sellele järgnes teine ja kolmas valang. Tulistas vaenlase kattesalk, kes tahtis tõkestada meie edasiliikumist. Kuid see ülesanne õnnestus tal ainult hetkeks. Kiiresti, ilma ühegi üleliigse liigutuseta, võttis 7. patarei sisse lahingukorra, olles valmis täitma lahinguülesannet. Seda ei tulnud oodata kaua. Varsti kõlas komandöri käsklus: "Fašistide pihta, sihik 36, patarei, neli mürsku, kiirtuld!" Neli korda haugahtasid patarei neli toru. Eespool lajatasid lõhkemised. Varsti teatas jalaväelaste komandör: "Hästi tu-

---

1 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 40.

2 P.Larin..., lk. 186.

listate, lahingisõbrad-suurtükiväelased!" Sellele järgnes võimas hurraa, ning jalavägi tõusis rünnakule. Tee edasiliikumiseks oli avatud.

Võis arvata, et vaenlase peajõud on Kaarma külas. Ja nii oligi. Jalavägi saab ülesande puhastada Kaarma sakslastest. Selle ülesande täitmise kindlustamiseks eraldati 7. patareist seersant VALGU suurtükk otsesihtimisele. Tema sihturiks on seersant KALJUMÄE ja numbriteks jefreitorid PÕLD ja MOISER. Suurtüki komandör saab ülesande hävitada vaenlase vaatluspunkt, mis asub kirikutornis. Vaenlane hoiab teed miinipilduja tule all. Suurtükikomandör annab käsu viia hobused varju ning edasi veeretatakse toru juba kätejõul, kuni soodsa positsioonini, kust on hea nähtavus. Sihtur Kaljumäe sihib suurtüki hoolega välja ja kannab komandörile ette: "Suurtükk valmis." Siis annab seersant Valk käskluse: "Torni pihta, neli mürsku, tuld!" Jefreitor Moiser söödab neli korda mürsu koos vaskselt haljendava kestaga rauda. Mõnesekundilise vaheaja järgi kõmahtavad lasud. Vaenlase vaatluspunkt hävitatakse.[1] Seersant Valk hävitab oma suurtükiga veel ühe auto, mootorratta, 2 kergekuulipildujat, ning võtab osa umbes 300 mehelise jalaväelaste grupi tagaajamisest. 8. patarei luuraja vanem HAMKOV liikus lahingukordades edasi Kaarma mõisa peale. Tormates hoovi kohtas ta seal kaht vaenlase automaatorit. Arenes võitlus kaks ühe vastu. Vanem Hämkov hävitas ühe vaenlase sõduri isikliku relva tulega, kuna teise tegi kahjutuks käsigranaatidega.[2] Lahinguülesande täitmisel sai õlga haavata 8.

---

1 *Боевой путь ..., стр. 26.*

2. EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 40.

patarei luuraja seersant O.ANDERMANN, kuid see ei suutnud teda mõjutada lahinguväljalt lahkumisele.[1]

Kaarma asula lähedal kohtas 6. patarei suurtüki komandör seersant ALDER oma ema ja kaht õde. Need jutustasid, kuidas sakslased olid käskinud nende nõukogude võimu ajal ehitatud maja ära lõhkuda. Õiget eluaset neil okupatsiooniajal ei olnud. Alderi isal tuli elada kütmata ruumis, kus ta külmetus, jäi haigeks ja suri. Seersant Alder jutustas sellest kõigest oma lahingukaaslastele.[2]

7.oktoobril peeti kõigis vaatluspunktides ja tuleposit-sioonidel miitingud kindral PÄRNA autasustamise puhul Suvorovi 1. järgu ordeniga ning Kuressaare linna vabastamise puhul, kus edukalt võitlesid 925. ja 300. laskurpolk ning 779. suurtükiväe polk. Miitingul võttis sõna seersant KOLO, kes ütles: "Meie kindrali kõrge autasu kõneleb ka meie edusammudest. Me ei ole juba kolm ööd saanud sõba silmale, kuid vaatamata sellele oleme me valmis iga minut astuma lahingusse ning toetama tulega meie kuulsat jalaväge." Miitingul võttis sõna veel 5. patarei seersant TAMMEOKS. Ta ütles: "Me võime uhked olla, et 2. divisjon võttis osa Kuressaare vabastamisest. Kuid kõrge hinnang, mis meile selle eest anti, ei tohi meid teha upsakaks. Tõotame, et meie suurtükkide tuli oleks edaspidi veelgi tabavam. Edasi Nõukogude Eesti lõpliku vabastamise poole!" [3]

8. ja 9.oktoobril oli polk jälle lahingutes. 1. divisjon

---

[1] EKPA, F. 79, nim. 79-1, s.-ü.253, l.40.

[2] Sealsamas, l. 41.

[3] Sealsamas, l. 40.

toetas oma tulega 921. laskurpolku K a r j a a s u l a rajoonis. Siin võttis laskurpolk sisse kaitse, kuna vaenlane üritas vastupealetungi umbes ühe pataljoni suuruste jõududega, mida toetasid kolm patareid. Esimesena avas vasturünnakule tulnud vaenlase pihta tule vanemleitnant VEEMAA patarei. 3. patareile kujunes see palavaks võitluspäevaks. Meie suurtükiväelaste tabava tulega hävitati 2 miinipilduja patareid ja 4 vaenlase autot. Ühe vaenlase patarei tuli sunniti vaikima.[1]

8.oktoobril märgiti kolme suurtükiväelase-vanemleitnant ANTONOVI, nooremseersant LUKSI ja autojuht JUHANSONI arvele 4 tapetud sakslast. Trofeeks võtsid nad aga ühe auto, mis kohe anti käiku laskemoona ja muu kraami vedamiseks. 2. patarei luuraja jefreitor JÜRGENSON, kes oli jalaväe lahingukordades ja korrigeeris patarei tuld, tormas peale tulelööki hulljulgelt rünnakule. Nüüd andis ta tööd oma automaadile. Osava luuraja käe läbi langes kaks sakslast, kes tahtsid autoga põgeneda. Jefr. Jürgenson võttis auto trofeeks ja tõi selle divisjoni.

3. patarei suurtüki komandör vanem AAS sõitis teise tulerühmaga A b a j a küla suunas. Teel märkas ta, et grupp meie võitlejaid, umbes 12 meest, taganeb sakslaste surve all Abajast kirde suunas. Silmapilkselt andis vanem Aas tulerühmale käskluse: "Lahingukorda!" Paari minuti möödudes andsid 2. tulerühma haubitsad juba vaenlase pihta tuld. Otsesihtimise tuli oli hävitav. Tugevajõulised mürsuplahvatused puistasid vaenlase üle killuvihmaga. Meie jalavägi sai suurtükitule toetusest julgust, ning läksid omakorda vaenlasele peale. Algas jälitamine 917. laskurpolgu võitlejate poolt.[2]

---

[1] EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 42.

[2] Sealsamas.

Nooremseersant Gustav Peterson parandas ühel lahingupäeval 24 korda vaenlase miinidest purukskistud telefonikaablit.[1] Komsorgina tegi ta tõhusat tööd noorte kasvatamisel isikliku eeskuju ja agiteeriva sõnaga. Pärast söda saab G.Peterson nooremleitnandi auastme ja on õppedivisjonis komsorgiks.

Foto tehtud suvel 1945.

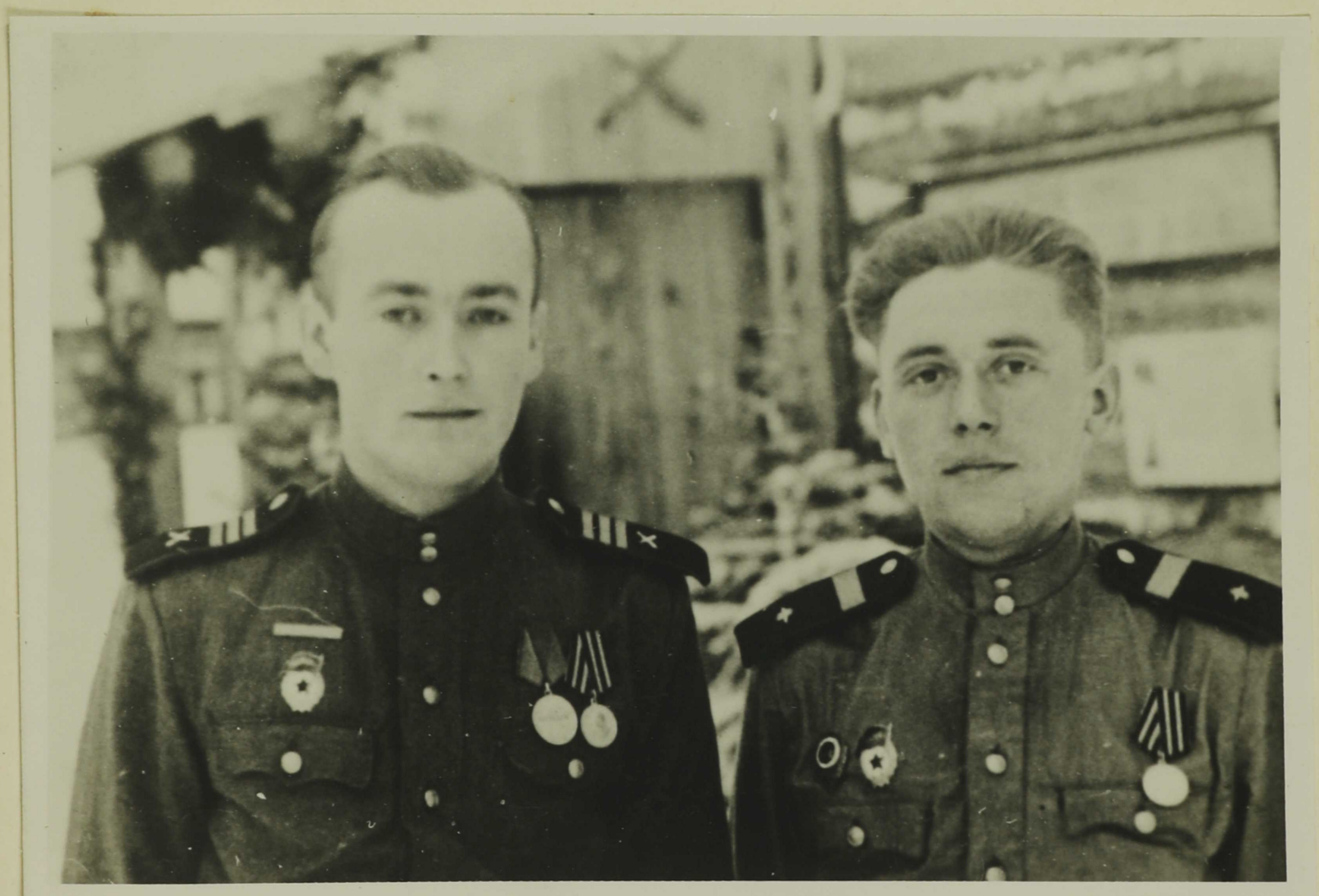

K.Kääri (vasakul) sai Narva lahingus haavata. Pärast paranemist on ta Saaremaal uuesti oma allüksuses. Luurajana jõuab ta välja Sõrve poolsaare lõunatippu. Vanemseersant Krotman karastus lahingutes sidemehena. 6. patarei kommunistid valisid ta partorgiks. Sõrves saab ta haavata.

---

[1] "Tasuja" nr. 244, 18. november 1944.

Saaremaa lahingutes sai juba päris tavaliseks asjaks, et lahingusse tuleb astuda otse käigult. Nii oli ka 8.oktoobril 3. divisjoniga K o g u l a küla juures. Lahing oli siin tuline ja kestis 5 tundi. Meie positsioonid ja vaatluspunktid olid vaenlase pideva tule all. Patarei tulepositsioonide ümber kees mürskude ja miinide lõhkemiste möll. Vastu suurtüki kaitsekilpi lendasid vingudes kuulipilduja- ja püssikuulid. Vaatamata sellele töötas kogu patarei isikkoosseis külmavereliselt. Suurtükiväelaste mehine töö aitas kindlustada jalaväelaste lahinguedu, kes vabastasid Kogula küla. Selles lahingus langesid kangelastena kaardiväe kapten A.LUKIN, jefreitor B.NAZAREVSKI, jefreitor J.NABEL ja reamees VELMAN. Pärast patareikomandöri kapten Lukini langemist võttis patarei tulejuhtimise üle kildudega selga haavata saanud seersant KAUP. Lahingus Kogula küla pärast näitasid üles erakordset mehisust 7. patarei seersant VALGU suurtükimeeskond, kes 300 meetri distantsilt tabas vääramatult vastase jalaväge, hävitades umbes rühma ulatuses vaenlase sõdureid. Suurtükikomandöride seersantide TAMBERGI, VEESAARE, KIKKERISTI ja KALDASE suurtükid olid pidevalt vaenlase tule all. Mürsud lõhkesid 30-50 meetrit suurtükkidest, kuid suurtükiülemate isiklik meelekindlus mõjus innustavalt ning julgustavalt kogu meeskonnale. Kõik kollektiivid töötasid ennastsalgavalt.[1]

Poliitettekannetes on märkimist leidnud ka meditsiinitöötajate teened. Divisjoni velsker KONT andis vaenlase tule all haavatutele esmaabi. Sai ise põrutada, kuid jätkas sidumist ja viis pärast seda haavatud 917. laskurpolgu medpunkti.

---

[1] EKPA, F. 79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 42.

7. patarei saninstruktor seersant NAZAREVSKI tõttas vaenlase ägeda tule all vaatluspunkti, kus olid haavatud. Ümberringi kees lõhkemiste lahingumöll. Saninstruktor valmistus raskesti haavatuid evakueerima. Kuid siis sai vaatluspunkt saatusliku otsetabamuse.[1]

Poliitettekandes 9.oktoobrist 1944. märgitakse järjekordselt ära 3.divisjoni luureülema vanemleitnant REBASE erakordset taibukust ja leidlikkust. Koos oma hulljulge luuraja seersant KALMUSEGA said nad ülesande kohtuda 8. patareiga. Järsku märkasid nad teel Kuressaare poolt taganevat vaenlase kolonni. Mida teha? Et ülesannet täita oli ainult üks väljapääs - minna läbi vaenlase kolonni. Seda mõlemad uljaspead ka tegid.[2]

Langenud kaasvõitlejate matuste puhul korraldatud leinamiitingud olid vihkamise kooliks nurjatu vaenlase vastu. 8.oktoobril 1944. kui 7.patarei isikkoosseis lahkus jäädavalt oma armsast patareikomandörist kaardiväekapten LUKINIST, saninstruktor NAZAREVSKIST ja sidelastest VELMANIST ja NABELIST, pidas leinamiitingul lühikese kõbe divisjoni partorg sm.TILK. Hingepõhjast erutavad sõnad lausus nooremseersant PALUKIVI. Ta ütles: "Kui astume uuesti lahingusse ei saa olla meie südames halastust julma vaenlase vastu. Me peame ta hävitama Sõrves, ning võidukalt välja jõudma fašistliku kiskja koopasse - Berliini." Tõotusvande, uutes lahingutes veelgi vihasemalt lüüa vaenlast, andis patarei sõitja jefreitor TSIKALOV. Leinamiiting lõppes langenud kangelaste auks lastud kolme kogupauguga karabiinidest.

---

[1] EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 42.

[2] Sealsamas, l. 50.

Leitnant Schneider tegi kaasa suurtükiväepolgu kogu võitlustee alates Velikije Lukist kuni Kuramaani. Teda autasustati kolme ordeni ja medalitega. Lahingutest aktiivse osavõtjana on ta teinud vahetult pärast võitlust märkmeid ja kirjutanud mälestusi 7. patarei ja 3. divisjoni lahinguülesannete täitmisest ja silmapaistnud sõjameestest.

Grupp Nõukogude Eesti vabastuslahingutest osavõtnud suurtükiväe ohvitsere. Pildil: esimene rida vasakult: 1. vanemleitnant A. Tsiukson, 2. kapten Ed. Ilves, 3.kapten R.Juhe, 4. kapten A.Viidas. Teine rida vasakult: 1. kapten I.Bergmann, 2.vanemleitnant A.Rebane, leitnant O.Tohver, 4. kapten Ed.Penn, 5. vanemleitnant A.Urbanik.

Patarei, asudes uuele tulepositsioonile, sihtis torud välja purustava tulelöögi andmiseks vaenlasele. Tulekäsklu-se andis uus patareikomandör leitnant SCHNEIDER: "Langenud komandöri, kaardiväekapten Lukini mälestuseks, fašistliku kiskja pihta, tuld!" Teisele kogupaugusele eelnes kättemak-sust õhkuv käsklus: "Langenud lahingusõprade eest, saksa lur-juste pihta, tuld!"[1]

9.oktoobriks oli kogu meie polk,toetades jalaväeüksusi, jõudnud Sõrve sääre kitsale kaelale. Siia koondas vastane suured jõud ja osutas visa vastupanu. Lahing, mis algas hom-mikul S a l m e küla rajoonis lõppes alles hilja õhtul meie võiduga. Tõmmates oma jõud Sõrve maakitsusele võttis vastane kaitse sisse varem ettevalmistatud kaitseliinil. Siin oli täielikult väljaehitatud fortifikatsioonisüsteem, kus olid tankitõrjekraavid, traataiad ja kivisse raiutud tranšeed. Sellise hoolikalt väljaehitatud kaitsesüsteemi vallutamine käigult oli võimatu. Algas suurtükiväe rünnaku hoolikas ette-valmistus.[2]

9. ja 10. oktoobril toetasid 2. ja 3. divisjon 917. laskurpolgu allüksusi, ning öösel vastu 11.oktoobril anti need divisjonid 925. laskurpolgu toetuseks, kes pidas peale-tungilahinguid Sõrve maakitsusel T e h u m a r d i - S a l m e-U i d i b e rajoonis. Vaatamata korduvatele katsetele, and-sid jalaväelaste rünnakud vähe tulemusi. Poliitettekandes 249. Eesti Laskurdiviisi Poliitosakonna ülemale teeb 779. suurtükiväe polgu komandöri asetäitja major A.NUGIS järgmised

---

1 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 43

2 Боевой путь ..., стр. 26.

ettepanekud:

a) on tarvis pikemat ettevalmistust vaenlase tulesüsteemi täpseks väljaselgitamiseks, ning vaenlase suurtüki- ja miinipildujate patareide asukoha kindlaksmääramiseks;

b) täieliku lahinguvõime saavutamiseks ümber formeerida eelmistes lahingutes tugevasti kannatada saanud laskurallüksused, või asendada need uute ja väljapuhanud roodudega;

c) minu arvates oleks vaja pikema kestvusega rünnaku ettevalmistavat suurtükituld kogu vaenlase kaitse sügavusse kuni vastase suurtüki- ja miinipildujate tulepositsioonideni. Selleks on aga vaja 1-1,5 lahingukomplekti mürske.

11.oktoobril ei olnud polgus haubitsamürske enam üldse järele jäänud. 76 mm suurtükkidele oli laskemoona ainult enesekaitseks. Eelmiste päevade jooksul peetud ägedad lahingud olid nõudnud rohkesti mürske.[1]

10.oktoobri lahingutes Sõrve poolsaare maakitsusel paistsid silma 3. divisjoni luure jao komandör seersant KALMUS ja luuraja seersant NÕU. Nende vaatluspunkt oli kaks kilomeetrit lõuna pool Salme küla P a g a d i t a l u lakas. See oli antud piirkonnas ainuke sobiv koht, kust sai pidada vaatlust, ning omada ülevaadet kogu lahinguväljast. Ka vaenlasele oli see hästi nähtav koht. Ja nagu arvata võis, hakkasid fašistid seda maja tulistama. Nii juhtuski. Meie vaatluspunkt sai 4 otsetabamust. Kaks miini tulid läbi katuse ja

---

1 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 44.

lõhkesid lakas. Heinad süttisid põlema. Kangelaslikud luurajad ei kõhelnud hetkekski. Nad lämmatasid tulekolde enne kui see jõudis lõkkele lüüa ja jätkasid vaatlust ning suurtükitule korrigeerimist. Nende poolt juhitud suurtükitulega hävitati 1 otsesihtimise suurtükk ja mitu tulepunkti. Kõik patarei poolt väljalastud 302 mürsku langesid suure täpsusega vaenlase kaitse eesliinile. Samuti peab märkima 8. patarei komandöri vanemleitnant KIMASKI ja 3. divisjoni luureülema vanemleitnant REBASE tegevust, kes sellest vaatluspunktist kordamööda juhtisid tuld.[1]

7. patarei luuraja jefr. BALDIN ja radist ROBISSON pidasid vaatlust ja korrigeerisid tuld. Järsku plahvatas vaatluspunkti brustveril mürsk. Kaevikusse langes kive ja mulda. Toibunud põrutusest, hakkasid nad mulda ja kive pealt ära ajama ning ronisid välja. Siinsamas ligiläheduses oli teine vaba kaevik. Vaprad suurtükiväelased seadsid end seal sisse ning jatkasid karmi ja rasket sõjamehetööd.[2]

12.oktoobril oli rohkesti kriitilisi momente, kus suurtükkide tule avamine olenes ainult ühest inimesest - telefonistist. Nii näiteks juhtus 2. divisjonis, et tulekäskluse andmise momendiks sidekaabel katkes. Punaväelane TOOMAR tõttas käsku ootamata liinile ja parandas selle. Lahingupäeva jooksul tuli tal palju, palju kordi korrata seda lihtsat, kuid lahingus väga olulist ja hädaohtlikku tööd - parandada kiiresti mürskudest ja miinidest puruksrebitud telefoniliin. Samasuguse lahinguülesande täitmisega paistis silma ka staabipatarei telefonist jefr. TIMBERG. Eriti leidis märkimist

1 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 47.

2 Sealsamas, l. 45.

3.divisjoni tulefonistide ja radistide töö 11. ja 12.oktoobril sideülema vanemleitnant PÄRNA juhtimisel. Vaenlase tihe suurtüki- ja miinipildujatuli lõhkus kogu aeg liine, ent niisugust olukorda ei tekkinud, kus patareid ei oleks saanud nõudmise korral tuld avada. Side töötas pidevalt ja laitmatult. 7.patarei side jao komandör kommunist nooremseersant PALUKIVI, julge ja mehine sõjamees, parandas 13.oktoobri lahingupäeva jooksul kümneid kordi vaenlase ägeda tule all sideliini, sai haavata miinikilluga, kuid jätkas liini parandamist.[1]

14.oktoobril hakkas polk toetama 734. laskurpolku. 1.divisjon toetas 3.pataljoni. 2. ja 3. divisjon aga 2. pataljoni. Ülemineku uude alluvusse tuli divisjoni staapidel koostada dokumentatsioon. Ühe tunni jooksul tulid sellega eeskujulikult toime 3. divisjoni staabiülem vanemleitnant LOORBERG ja vanemleitnant TOOMING. Hästi töötasid sama divisjoni sidemehed ROHTSAAR, JÄÄGER, SIMONOV, SILMBERG ja 8. patarei side jao komandör seersant VINOGRADOV, kes 45 minutiga vedasid maha divisjoni kogu sidevõrgu. Samal päeval hakati sideliine maasse kaevama. Selle töö juures näitasid üles erilist otsustusvõimet ja külma verd 6. patarei mehed punaväelane ELINKIN ja patarei komsorg nooremseersant E.MATROV. Mõlemad said lahinguülesande täitmisel raskesti haavata. Laskeandmete valmistamisel tegid täpse töö 1. divisjoni topograafid vanemseersant Aldo JAANO, vanemseersant Heino LOMP ja leitnant Arvo URBANIK. Väga kiiresti täitsid 1. divisjoni sideülema leitnant PAAVERI käsu punaväelased PÄRNALA ja PÕDER, kes joostes vaenlase tule all, vedasid 20 minutiga maha side-

---

[1] EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 49.

Fasistide vastupanu Sõrve poolsaarel on metsik ja meeletu. Võit on juba peaaegu käes, kui radist Ants Karemaa saab haavata. Sõjast tuleb ta koju "Punase Tähe" ordeni ja kolme medaliga.

Staabitöö kõrge kultuur ja korrektsus iseloomustasid kapten H. Loorbergi tööd. Siit sai alguse suurtükiväe tulelöögi täpsus lahinguväljal. H. Loorberg saab sõjas haavata. Teda autasustati kahe Isamaasõja ordeniga.

Sõja lõpp ei tähendanud veel võitluse lõppemist. Fasistide käsilased ja bandiidid olid pugenud redusse. Pillapalu metsa vahel haavasid nad raskesti major P. Künnapuud 1945.aasta sügisel.

liini jalaväelaste juurde.[1]

Lahingud Sõrve poolsaarel kujunesid raskemaiks, mida 779. suurtükiväe polgu sõjameestel tuli läbi teha oma sõjateel alates Velikije-Lukist. Vaenlane kavatses looduslikult soodsat kaitsepositsioone Sõrves - Baltikumi Gibraltarit - iga hinna eest enda käes hoida.

Niipea kui vastane läks Sõrve poolsaarel kaitsele, hakkas iga päevaga kasvama tema tuleaktiivsus. Alates 10.oktoobrist laskis ta iga päev meie positsioonide pihta 2000-8000 mürsku. Põhilised objektid, mida vaenlane püüdis tabada, asusid eesliinil. Meil oli küll sakslaste suurtükiväest ülekaal olemas, kuid esialgu ei saanud me seda realiseerida mürskude vähesuse tõttu, sest neid ei jõutud kohale vedada.[2]

Meie vastasel Sõrves oli kuni 12 pataljoni jalaväge, 186 suurtükki ja miinipildujat ning mõned tankid ja isesõitvad suurtükid. Üldkokkuvõttes oli sakslastel Sõrve garnisonis 6000 võitleja ümber.[3]

Selle väegrupeeringu toetamiseks olid hitlerlased sunnitud sellesse rajooni tooma suure grupi sõjalaevu. Suurtest sõjalaevadest olid ristlejad "Admiral Speer", "Prints Eugen", "Admiral Hipper" ja "Leipzig". Nende raskete pardarelvade tuld said korduvalt tunda meie väeosad.[4]

Kümme päeva - 9.-19.oktoobrini kestis kõigi väeliikide

---

1 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 50.

2 Ф. Паулман..., стр. 352-353.

3 P.Larin..., lk. 190.

4 Ф. Паулман..., стр. 356.

ettevalmistus sakslaste kaitsejoone läbimurdmiseks U n g r u-P a g i l a joonel. Selle ajavahemiku jooksul näitas üles aktiivsust ka vaenlane, võttes ette vasturünnakuid, eesmärgiga meid positsioonidelt välja tõrjuda, kuid need katsed ei andnud tulemusi.[1]

19.oktoobril enne lahingu algust peeti divisjonides miitingud, kus loeti ette 921. laskurpolgu kiri suurtükiväelastele, milles teatati, et jalaväelased on tulvil otsustavust lüüa vaenlast ja ootavad tihedat koostööd suurtükiväelastega. Kirja all seisid polkovnik MULLASE ja tema asetäitja poliitalal kapten ADASSONI allkirjad. Suurtükiväelased tõotasid töötada kiirésti, hästi ja täpselt, kindlustades sellega jalaväele edu vaenlase kaitse läbimurdmisel. 1. divisjoni punaväelane VASSILEVSKI ütles: "Meie uljad jalaväelased on kartmatud mehed. Nende pealetungi ei suuda pidada ükski vägi. Meie, suurtükiväelased, kinnitame ja näitame omalt poolt, mida suudab teha Nõukogude suurtükivägi vaenlase purustamisel."[2]

19.oktoobril kell 14.20 algas suurtükiväe võimas tulelöök, mida toetasid veel kaardiväe reaktiivmiinipildujad. Vaenlase esimese kaitsepositsiooni läbimurdmisel Sõrves oli suurtükiväe suhe 1:4 (arvestamata vaenlase laevasuurtükke) meie kasuks. Rünnaku suurtükiväelise ettevalmistuse ajaliseks kestvuseks planeeriti 40 minutit. Selle aja jooksul pidi vaenlase märkide pihta välja tulistatama 64 tuhat mürsku, st. igas minutis pidi langema 1600 mürsku ja miini.[3] Vastase

---

1 Боевой путь..., стр. 26.

2 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 55.

3 Ф. Паулман..., стр. 358.

kaitse murti läbi, ning jalavägi imbus meie raskerelvade poolt tehtud läbikäikudesse. Kell 24.00 jõudsid laskurüksused P i t s i n i n a - K a i m r i joonele.[1]

19.oktoobril juhtis 3. divisjoni suurte kogemustega suurtükiväelane kapten Koit SANDER. Suurepäraselt täitis ta kõik ülesanded, mis talle päeva jooksul anti. Nii sunniti vaikima 1 dzott, 4 raskekuulipildujat, 1 tankitõrjesuurtükk, vaenlase vaatluspunkt ja hävitati 200 vaenlase sõdurit ja ohvitseri. 3.divisjoni võitlejatest näitasid üles erakordset mehisust sidemehed vanemseersant MILK, punaväelased TEMMIN ja SADAM. Kriitilisel momendil, kui raadioside katkes, kindlustasid just telefoniside mehed ühenduse patareide ja vaatluspunktide vahel. Taibuka vaatlejana paistis järjekordselt silma luuraja LINDER, kes lahingu käigus avastas vastase vaatluspunkti. 19.oktoobri lahingus sai haavata 6. patarei komandör nooremleitnant R.MEISTER. Haavatuna jäi ta aga oma kohale ja jätkas patarei juhtimist. Eriti hästi tegutses koos oma vaatluspunkti meestega leitnant TOHVER, ning tulepositsioonil sama patarei 3. suurtüki komandör KUNEVITS. 2. divisjoni raadioside laitmatu töö raskust kandsid oma õlgadel radistid HALJAND, KONT ja KAREMAA.[2]

19.oktoobril paistsid veel silma 1. divisjoni mehed vanemseersant JAANO, kes haavatuna jäi rivisse, punaväelane LAUR, kes eelvaatlejana läks edasi jalaväe lahingukordades, sihtur jefreitor NOSSOV oma täpse tööga, jpt. 400 meetrit lõuna pool Pitsinina kõrgustikul kiviaedade taga püüdis

---

1 *Боевой путь ..., стр. 26.*

2 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 54.

Meditsiiniteenistuse kapten Jelena Müllerbek oli suurtüki polgus arstiks niihästi Narva all kui ka Sõrves. Sõja mehed, kellele ta andis tagasi elu, ei unusta teda kunagi. Praegu on ta meditsiiniliste teaduste kandidaat, ENSV Teaduste Akadeemia Meditsiinilise Instituudi teaduslik töötaja ja Tallinna Linna Lastehaigla juhataja.[1]

Leitnant Robert Meister omandas suurtükiväe ohvitserile vajalikud teoreetilised teadmised pingelise iseseisva tööga. Lahingus oli tema juhitud suurtükituli täpne. Saaremaal saab ta patareikomandörina haavata. Pärast sõda lõpetab Tallinna Ed. Vilde nim. Pedagoogilise Instituudi kiitusega. Lahingutes saadud autasude- "Punase Tähe" ja Isamaasõja II järgu ordeni kõrval hinnati tema pedagoogilist tööd Lenini ordeniga . Töötab Viljandi rajoonis Nuia keskkooli direktorina.

---

1 Võitluse radadel. Tallinn 196o, lk. 27o-274.

vaenlane kahe jalaväerühma jõududega ja 4 suurtüki toetusel organiseerida kaitset. Sinna antigi 1. divisjoni tulelöök, mille tulemusena vaenlane jättis oma positsioonid maha ja põgenes edela suunas asetsevasse metsa. Eriti täpse tulega paistsid silma vanemleitnant VEEMAA 3. patarei suurtükiväelased.[1]

23.oktoobril tekkis lahingu ajal olukord, kus 1. patarei, mille komandöriks oli leitnant MEHIDE ja patarei tulepositsiooni vanemohvitseriks nooremleitnant Jakob KIRSS, jäi ilma jalaväe katteta. Sakslased tahtsid kasutada olukorda ja haarata patarei positsiooni enda kätte. Nooremleitnant Kirss orienteerus välkkiirelt tekkinud olukorras. Komandöri kindlameelsed ja ranged käsklused andsid tulepositsiooni meestele konkreetse tegutsemisjuhise. Patarei võttis sisse ringkaitse. Taandunud jalavägi oli teele jätnud voorivankri kuulipilduja ja laskemoonaga. Punaväelane MÄTAS tõi kuulipilduja ära ja hakkas sellest tulistama hitlerlasi, sundides neid umbes 200 meetri kaugusel tulepositsioonist pikali heitma. Suurtükkide komandörid vanemseersant TERAS, nooremseersant KESKÜLA, seersant KARTAU ja nooremseersant KIVISELJA avasid nooremleitnant Kirsi käskluse peale otsesihtimisega tule vaenlase pihta. Vanemseersant Terase (patarei partorg) suurtükk hävitas vaenlase otsesihtimise suurtüki, mis oli välja toodud meie patarei pihta tule avamiseks. Nooremseersant Kesküla (patarei komsorg) suurtükk hävitas vaenlase raskekuulipilduja.

1. patarei suurtükkide ja võitlejate isiklike relvade

---

[1] EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 54.

tulega löödi tagasi hitlerlaste vasturünnak. Patarei kogu isikkoosseis tegutses mehiselt ja ennastsalgavalt. Mitte ükski võitleja ei näidanud vaenlase eest kõhklust. Kõik põlesid soovist kogu jõuga lüüa vihatud vaenlast. Noorem-leitnant Kirsi ja kogu 1. patarei isikkoosseisu ennastsalgavus tõkestasid fašistide vasturünnaku. Vaenlane peatati ja niiviisi aidati jalaväel taastada endine olukord. Antud rindelõigus ei lasknud 1. patarei vaenlasel rinnet läbi murda.[1]

24. ja 25.oktoobril 1944.aastal pidas polk lahingut vaenlase tugeva kaitseliini läbimurdmisel L õ p e küla rajoonis. 24.oktoobril, pärast visa võitlust hõivati Lõpe. 25.oktoobril liikus jalavägi edasi ainult tankitõrje kraavini ja jäi sinna pidama. Lahingus Lõpe asula pärast käis äge võitlus. Meie jalaväelased võtsid vaenlaselt esimesed majad, kuid edasi ei saanud minna. Takistuseks oli küla lõpus üles seatud fašistide otsesihtimise suurtükk, mis tiheda tulega tõkestas teed. Selle suurtüki tegid kahjutuks 4. patarei suurtükiväelased, ning jalavägi vallutas Lõpe küla täielikult.[2]

Muudatused lahingukordades tõid endaga kaasa rohkesti tööd sidemeestele. Ennastsalgavalt töötasid 3. divisjoni sidekaabli parandamisel vaenlase miinipildujate tule all vanem MILK ja jefreitor SILMBERG. Pidevate tulelöökide läbi sai kaabel aga varsti niipalju jätkusid, et iga kümnekonna meetri peale tuli parandatud koht. Kuuldavus muutus halvaks. Siis otsustasid seltsimehed MILK ja SILMBERG võtta kasutu-

---

1 EKPA, F. 79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 58

2 Sealsamas, l. 56

Схема боевого порядка 779.ап.

25.10.44 карта 50000

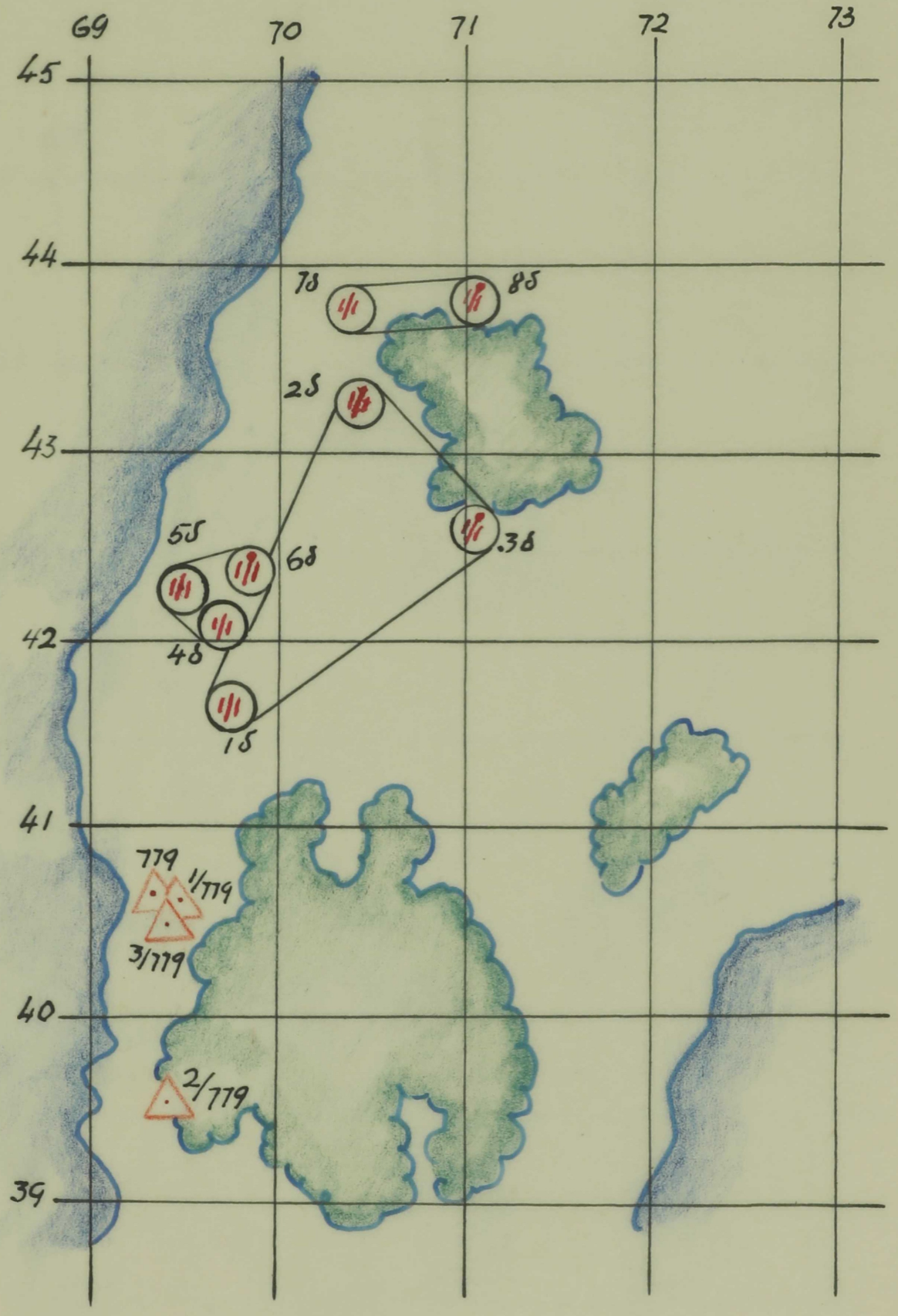

Схема боевого порядка 779.ап

26.10.44. карта 50000

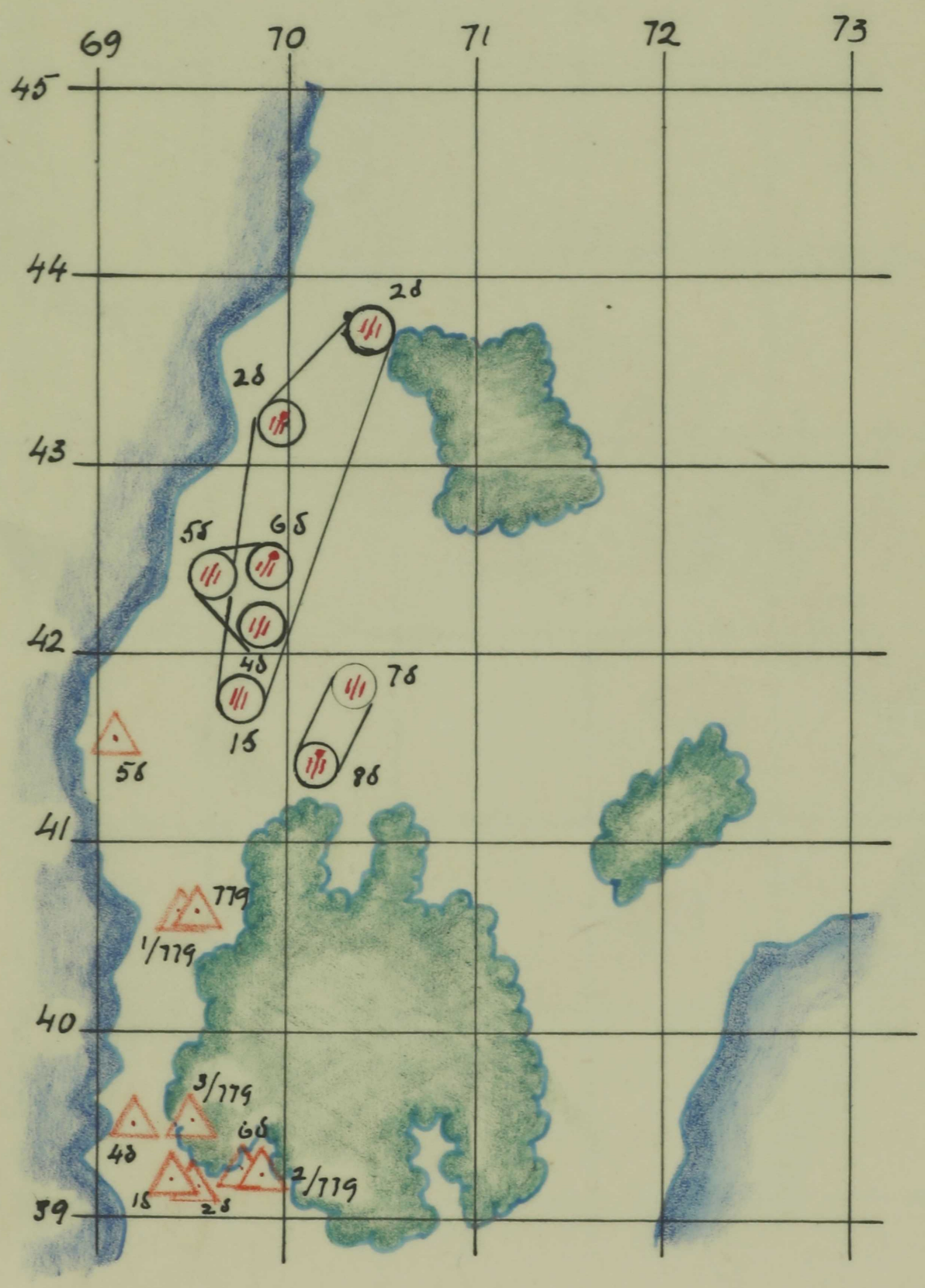

Схема огней 6-го СКК.

31.10.44. Карта 1:50000.

sele vaenlase kaabli, mis taandumisel oli maha jäänud. See näis olevat päris uus ja hea isolatsiooniga. Eluga riskides kerisid mehed vaenlase tule all üles 800 meetrit korralikku kaablit, ning asendasid sellega meie paljukannatanud ja rohketest lahingutest läbikäinud telefonijuhtme. 1.divisjonile kindlustasid kahe võitluspäeva jooksul pideva side jefreitor HEINASTE, vanemseersant TAMMEKUN, jefreitor VALDMEES, radistid saersant HELENURME ja nooremseersant ADAMSON, kes sõna otsese mõttes tulemöllus täitsid raudse meelekindlusega oma sõjamehekohust. Nende tublis töös oli lahutamatu osa divisjoni tuleülesande täitmisel. Telefonistidest olid eriti südid kaabliside loomisel ja töökorras hoidmisel staabipatarei telefonist jefreitor LIIN ja 2. divisjoni telefonistid TOOMAR ja MÄEPEA. Erilist märkimist leidis vanemseersant TIKANDI töö radistina. Äärmiselt rasketes tingimustes oli tema raadiojaam alati töökorras, ning võis lahingu igal etapil momentselt astuda sidepidamisele.[1]

Pärast korduvaid katseid Lõpe-Kaimri joonel läbi murda, mis ei andnud tulemusi, jäi rinne sinna mõneks ajaks pidama. 779. suurtükiväe polk jätkas pidevalt lahinguülesande täitmist.

26.oktoobril seisis polk kaitsel L õ p e - K a i m r i joonel. Päeva jooksul vahetati tulepositsioone ja vaatluspunkte. Kaevuti ja moondati. Vaenlane erilist aktiivsust ei ilmutanud. Märgiti ainult üksikuid tulelööke eesliinile ja meie lähema tagala pihta.[2] Pealetungi ajutine väibumine ei olnud aga hingetõmbeks ettenähtud aeg. Öösel ja päeval luuarati vaenlast. Isikkoosseis ehitas ja täiustas vaatluspunkte,

---

1 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 56.

2 Sealsamas, l. 71.

suurtüki kaevikuid, varjendeid, laskemoonahoidlaid.

1.novembril 1944.aastal leidis aset tähtis sündmus. Allüksustes viidi läbi miitingud seoses 249. Eesti Laskurdiviisi autasustamise puhul Punase Lipu ordeniga. Isikkoosseisu meeleolu oli ülev. Miitingul said sõna parimad, kelle võitlus oli lisanud kuulsust meie lahingulippudele. Sõna anti 8.patarei vanale lahingumehele kahe ordeni ja medaliga autasustatud seersant Elmar BERGILE, kes ütles: "Valitsus on kõrgelt hinnanud meie diviisi teeneid, sealhulgas meid kõiki, kalli Eestimaa vabastamisel saksa vallutajatest. Tahaksin öelda, et see kohustab meid eelseisvates lahingutes palju enamaks. Me peame õigustama uute lahingutegudega Punalipulise diviisi nimetust. Seltsimehed, tõotame, et vaenlane saab juba lähemal ajal kihutatud Sõrvest merre".[1]

2. novembri hommikul oli jälle tules 1.patarei. Tules, mis sõna otses mõttes oleks võinud paisuda kahjutuleks. Öösel, kell 4.00 langes vaenlase miin meie patarei mürsukastidele, lüües need segamini, vigastades laenguid ja tekitades tulekahju. Nooremleitnant KIRSI juhtimisel võeti minutitki kaotamata tarvitusele abinõud tulele piiri panemiseks. Nii hoiti ära suurem õnnetus ja mürskude plahvatamine. Vaenlase miini läbi osutus 70 mürsku kasutamiskõlbmatuks. Nooremleitnant Kirss näitas juba teist korda end külmaverelise ja otsustusvõimelise ohvitserina, mobiliseerides isikkoosseisu tule kustutamisele. Sellest sündmusest kirjutas mõni aeg hiljem üksikasjalikult ajalehes "Tasuja" seersant A.LUKS. "Seisukorra päästsid punaväelased TUKK ja TOTJE.

---

1 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 73.

Tundes määratut vastutust sel kriitilisel silmapilgul, asusid nad raudse tahtejõuga külmavereliselt kustutustööle. Iga sekund riskeerides eluga, kuid vaprad võitlejad sellest ei hoolinud. Esimestele kustutajatele tõttasid appi seersant RUMMI, punaväelane METUSALEM ja nooremseersant KIVISELJA. Mürsukaatrist vett võttes likvideerisid nad ühisel jõul ohtliku tule... Sm.KOSTABI saatis neile allüksuse juhatuse tänukirja."[1]

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäev 7.november 1944. oli suurtükiväelastele tavaline lahingupäev. Päeva jooksul saadi allüksustes niipalju mahti, et peeti Oktoobrirevolutsiooni aastapäevale pühendatud miitingud. 2. patarei miitingul kõneles autasustatud sõjamees seersant LURICH. Ta ütles: "Täna me tähistame Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva. 27. aastat tagasi võtsid meie isad võimu enda kätte. Fašistid katkestasid meie õnneliku elu. Me peame võitlema nii, et mitte kunagi enam meie kodumaad ei ohustaks fašism. Tõotan halastamatult lüüa vaenlast!" Vana lahingumees seersant KROTMAN 6.patareist rääkis: "Vaenlane ise õpetas meid ennast vihkama. Tema kuritööd ja metsikused, meie kodumaa kannatused, nõuavad kättemaksu."[2]

7.novembril isikkoosseisukaotusi ei olnud. Vaenlane tulistas miinipildujatest 1.patarei tulepositsiooni ja viis rivist välja ühe suurtüki. Öösl vastu 8. novembrit patarei vahetas tulepositsiooni. Järgmistel päevadel hakati ehitama tagavara tulepositsioone, et neid kasutada juhul, kui vaen-

---

1 "Tasuja", nr.242, 16.november 1944.

2 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 77.

lane avastab patarei asukoha.[1] Toimusid pingelised ettevalmistused vaenlasele lõpliku hoobi andmiseks Sõrves. Päeval ja ööl veeti suurelt maalt Sõrve poolsaarele laskemoona. Vaenlase tugevate kaitseliinide purustamine nõudis eriti palju mürske.

19.novembril 1944, Nõukogude suurtükiväe päeval, täpselt kell 9.50 algas meie suurtükiväe rünnak vaenlase kaitsejoonele. Tohutu lõhkemiste mürsulaviin pani maa ja kivid Sõrve säärel vappuma. Vaenlase kaevikute kohale kerkisid tule-, suitsu-, mulla- ja porisambad. Kaks tundi kestnud pöörase tulerünnaku lõpetasid meie sõjameeste armastatumad relvad kaardiväe reaktiivmiinipildujad "katjuušad". Suurtükkide ja miinipildujate tuli saavutas selle tünnaku ajal äärmiselt suure intensiivsuse, ning vaenlase teine kaitsejoon peksti, klopiti ja puserdati tundmatuseni läbi. Ei olnud veel jõudnud plahvatada meie mürsulaviini viimane lõhkemine, kui kaevikutest tõusis hurraahüüdega rünnakule jalavägi. Vaevalt ühe-kahe minutiga jõudis meie uljas jalavägi vaenlase kaitse eesjoonele. Samal ajal hakkasid edasi liikuma ka suurtükiväelaste vaatluspunktid. Suurtükituli oli teinud nii puhta töö, et kindlustusvööndist, miiniväljadest, traattõketest ja tulepesadest ei olnud midagi järele jäänud. Ümberringi laius segipööratud maapind, laialipaisatud kuulipildujad, püssid, automaadid ja nende kõrval hitlerlaste laibad.[2]

Vaenlase kaitse läbimurdmisel Lõpe-Kaimri joonel toetasid suurtükipolgu 1. ja 3.divisjon 109. laskurdiviisi 602. laskurpolku ja 2. divisjon 456. laskurpolgu 1. pataljoni.

---

1 EKPA, F. 79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 78-79

2 Боевой путь..., стр. 28.

Боевые действия 779. ап. по освождению полуострова Сырве.

SURM SAKSA OKUPANTIDELE!

Tasuja

Punaarmee N väeosa ajaleht

„ТАЗУЯ"—красноармейская газета Н-ской части

Nr. 245 (689) Pühapäev, 19. november 1944

Au vapraile nõukogude suurtükiväelastele!

Kõrgema Ülemjuhataja KÄSKKIRI

19. novembril 1944. a. Nr. 225 Moskva, Kreml

Seltsimehed nõukogude suurtükiväe suurtükiväelased ja miinipildurid, insenerid ja tehnikud, ohvitserid ja kindralid!

Täna pühitsevad nõukogude inimesed Punaarmee Suurtükiväe Päeva.

Kogu maa märgib täna ära suurtükiväe kui Punaarmee peamise löögijõu suurt tähtsust.

Nagu teada, oli suurtükivägi selleks jõuks, mis aitas Punaarmeel peatada vaenlase edasitungi Leningradi ja Moskva lähistel.

Suurtükivägi oli selleks jõuks, mis tagas Punaarmeele saksa vägede purustamise Stalingradi ja Voroneži all, Kurski ja Belgorodi all, Harkovi ja Kiievi all, Vitebski ja Bobruiski all, Leningradi ja Minski all, Jassõ ja Kišinevi all.

Oma purustava tulega puhastas suurtükivägi Isamaasõja suurimais lahinguis edukalt teed jalaväele ja tankidele, mille tulemusena vaenlane osutus meie Kodumaa piiridest väljakihutatuks.

Nüüd annab nõukogude suurtükivägi koos kogu Punaarmeega purustavaid lööke vaenlase elavjõule, tehnikale ja kindlustustele viimseis, otsustavais lahinguis võidu eest Saksamaa üle.

On kõigile teada, et nõukogude suurtükivägi on saavutanud lahinguväljal täieliku valitsemise vaenlase suurtükiväe üle, et nõukogude suurtükiväelased ja miinipildurid on arvukais lahinguis vaenlasega katnud end erakordse mehisuse ja kangelaslikkuse kustumatu kuulsusega, kuna komandörid ja ülemad on näidanud kõrget tule juhtimise meisterlikkust.

See on säärane edu, mille üle võib meie maa õigusega uhke olla.

Seltsimehed nõukogude suurtükiväe suurtükiväelased ja miinipildurid, insenerid ja tehnikud, ohvitserid ja kindralid! Õnnitlen teid Suurtükiväe Päeva puhul!

Punaarmee suurtükiväe otsustavate edusammude tähistamiseks Isamaasõjas

KÄSIN:

Täna, 19. novembril, Suurtükiväe Päeval, kell 19 saluteerida meie Kodumaa pealinnas — Moskvas, liiduvabariikide pealinnades ja Leningradi, Stalingradi, Sevastopoli, Odessa, Habarovski, Novosibirski, Sverdlovski, Gorki, Molotovi ja Tuula linnades Kodumaa nimel meie kuulsusrikkaile suurtükiväelastele kahekümne suurtükiväe-kogupauguga.

Elagu nõukogude suurtükivägi meie Kodumaa vaenlastele hirmuks!

Kõrgem Ülemjuhataja
Nõukogude Liidu Marssal
J. Stalin

Kindralleitnant L. Pärna tervitus

Minu tervitus teile, eesti Punalipulise väekoondise võitlejad ja ohvitserid!

Lõpplahingus meie kalli Kodumaa vabastamise eest on meie vaprad lahingnaabrid osutanud suurt kangelaslikkust, täites eile raskema ülesande vaenlase vastupanu purustamisel.

Meil, eesti sõjameestel, on vaja veel kord oma löögijõudu nurjatule vaenlasele tunda anda. Täna on selleks meil võimalus.

Kui vaja, tehke fritsudele kõva kuuma ja krõbedat, nii, et nad aastasadadeks mäletaksid eesti meeste relvarusikaid.

Teie lahingteenete suur kuulsus kohustab teid hästi sõdima. Koos oma relvavendadega peame täna oma rahvale tooma lõppvõidu.

Ma jälgin teie lahingtegevust ja olen nüüd jälle teie keskel. Ma näen teie teeneid ja märgin väärilisel ära iga tubli lahingumehe teod. Selles ärgu keegi kahelgu. Iga mehe teod hinnatakse ja märgitakse ära.

Au ja kiitus kangelastele! Olge tublid! Soovin edu! Võit on meie päralt.

Kindralleitnant LEMBIT PÄRN

NÕUKOGUDE INFORMBÜROOLT

18. NOVEMBRI OPERATIIVTEATEST

18. novembri kestel Ungaris vallutasid meie väed lahingutega mitmed asulad, nende hulgas GERNACY-NEMETI, SAYO-LAD, KISTOKAY, NOVAY, ANDORNAK, KERECENGY, KAPOLPA, DETK, HORT, TURA VALKO ja raudteejaamad KYLSE-BEČ, KAL, LUDAS ning HORT.

Teistes rindelõikudes — muutusteta.

17. novembri kestel tulistati õhulahinguis ja seniitkahureist alla 19 vastase lennukit.

Suurtükiväelaste võitlustee

Neljakordse ordenikandja sm. Pooluse suurtükiväelased on käinud läbi kuulsusrikka võitlustee. Nad on purustanud sadasid vaenlase dzotte, suurtükke, miinipildujaid ja kuulipildujaid, purustanud hulgaliselt sakslaste tanke, autosid ja hävitanud sadasid

Neljakordne ordenikandja seltsimees POOLUS

fritse. Lahinguis Velikije Luki, Neveli, Novosokolniki ja Narva all said sakslased tunda sm. Pooluse väeosa suurtükkide hävitavat jõudu. Narva vabastamisel võitlesid meie suurtükiväelased suure vaprusega ja oskusega. Märkigem vaid luureohvitser Tederit, kes koos oma radisti ja luurajatega oli üks esimesi Narva jõe forsseerijaid. Ta liikus jalaväe eesmistes roodudes ja juhtis suurtükkide tuld vaenlase hävitamiseks. Tekitades sakslastele raskeid kaotusi ja kindlustades laskureile edukat pealetungi, tegutsesid kangelaslikult suurtükkide komandörid sm-d Tinno, Alder, sihtur Raik jt.

Purustav oli meie suurtükimeeste löök sakslaste kaitse läbimurdmisel Emajõe joonel. Siin olid esirinnas seltsimeeste Lukini ja Kimaski allüksused. Sm. Perkoti luurajad olid esimesed jõe ületajad.

Nõukogude Eesti vabastamise lahingute käigus paistsid silma ohvitserid Lukin, Kimask, Veemaa, Rebane, Eindorf, Kirss, võitlejad Libba, Must, Teras, Keskküla, Mätas ja paljud teised vaprad sõjamehed. Suremata kangelasteo sooritasid võitlejad v.-ltn. Kirsi juhtimisel, tõues tagasi sakslaste paljukordselt ülekaalus olevate jõudude vastutõnnaku ja kindlustades seega kogu rindelõigu. Vaprate võitlejate kuulsuse võtsid endile ltn. Tohveri suurtükimehed, kes otsesihtimise-tulega purustasid hitlerlaste suurte jõudude pealetungikatse.

Kui v.-ltn. Rebane piirati sakslaste poolt sisse, ei kaotanud kangelaslik suurtükiväe ohvitser meelekindlust. Kaasasoleva raadioaparaadiga loodi kiiresti side patareiga ja sm. Rebane kutsus tule enda peale. Ümberringi lõhkevad mürsud puhastasid ümbruse fritsudest ja vappen ohvitser võis jätkata oma ülesannete täitmist.

Palju võib selliseid näiteid tuua kangelaslike suurtükiväelaste vägitegudest. Jalaväe komandöride poolt antud hinnangud sm. Pooluse väeosa „puhtast tööst" tõendavad meie suurtükiväelaste kõrget lahingmeisterlikkust ja suurt võitlustahet.

Meie suurtükiväelased ei rahuldu saavutatuga. Paisata saksa röövvallutajate kaela veel tabavamat mürskude-rahet, anda fašistlikule metslasele veelgi hävitavamaid lööke tema lõpliku purustamiseni tema omas koopas, — see on meie tahteks ja tõotuseks.

V.-ltn. E. URB

Esimesena tõusis kaevikutest ja läks rännakule 456. laskurpolgu 1. pataljon, selle järele 602. laskurpolgu allüksused. Jalavägi järgnes suurtükiväe tulevallile, mis veeres vastase kaitse sügavusse.

Kaks tundi kestnud suurtükiväe tuli oli niivõrd tõhus, et jalaväel õnnestus suhteliselt väikeste kaotustega hõivata vaenlase esimene tranšejoon. Kella 18.00-ni oli jalavägi edasi liikunud 4 km, kohati isegi 9 km. Taganev vaenlane jättis maha ulatuslikud miiniväljad kaugel esimese kaitsejoone taga. See põhjustas jalaväele palju ohvreid. Suurem osa haavatuid oli vigastatud jalgadest. Lahingupäeva jooksul kaotas 779. suurtükiväe polk langenutena 4 ja haavatutena 3 inimest. Surma sai andekas suurtükiväe ohvitser 3. patarei komandör vanemleitnant VEEMAA, 2. patarei komandör hulljulge sõjamees kapten VINKEL.

Lahingumeisterlikkuse parimat eeskuju näitasid suurtükiväe päeval peetud lahingus kommunistid - 3. patarei partorg LOGUSSOV, 1. patarei partorg TERAS, sidelane jefreitor SUKK ja suurtüki komandör vanemseersant ALDER.[1]

Sel päeval oli meie ülesandeks puhastada poolsaare parempoolne nurk. 3. divisjon, mida juhatas kapten KÜNNAPUU, toetas ja saatis oma tulega kapten SANKO allüksust, kelle võitlejad tõusid künnakule hurraahüüdega "elagu suurtükiväepäev!" Sakslased taandusid. Kahe lahingutunni jooksul jõuti edasi kaks kilomeetrit. Jäi veel vähe puudu ülesande täitmisest, kui meie jalaväe edasiliikumist hakkas tõkestama vaenlase otsesihtimise suurtükk. Kohe tegid 3.divisjoni suurtükiväelased selle kahjutuks.[2]

---

1 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 84.

2 Боевой путь ..., стр. 27.

Lahinguülesannete täitmisel ilmutatud mehisuse ja vapruse eest autasustati vanem Karl Targemit "Punase Tähe" ordeni ja kolme medaliga. Tõusis lahingutes lmurajast jaoülemaks ja rühmakomandöriks.

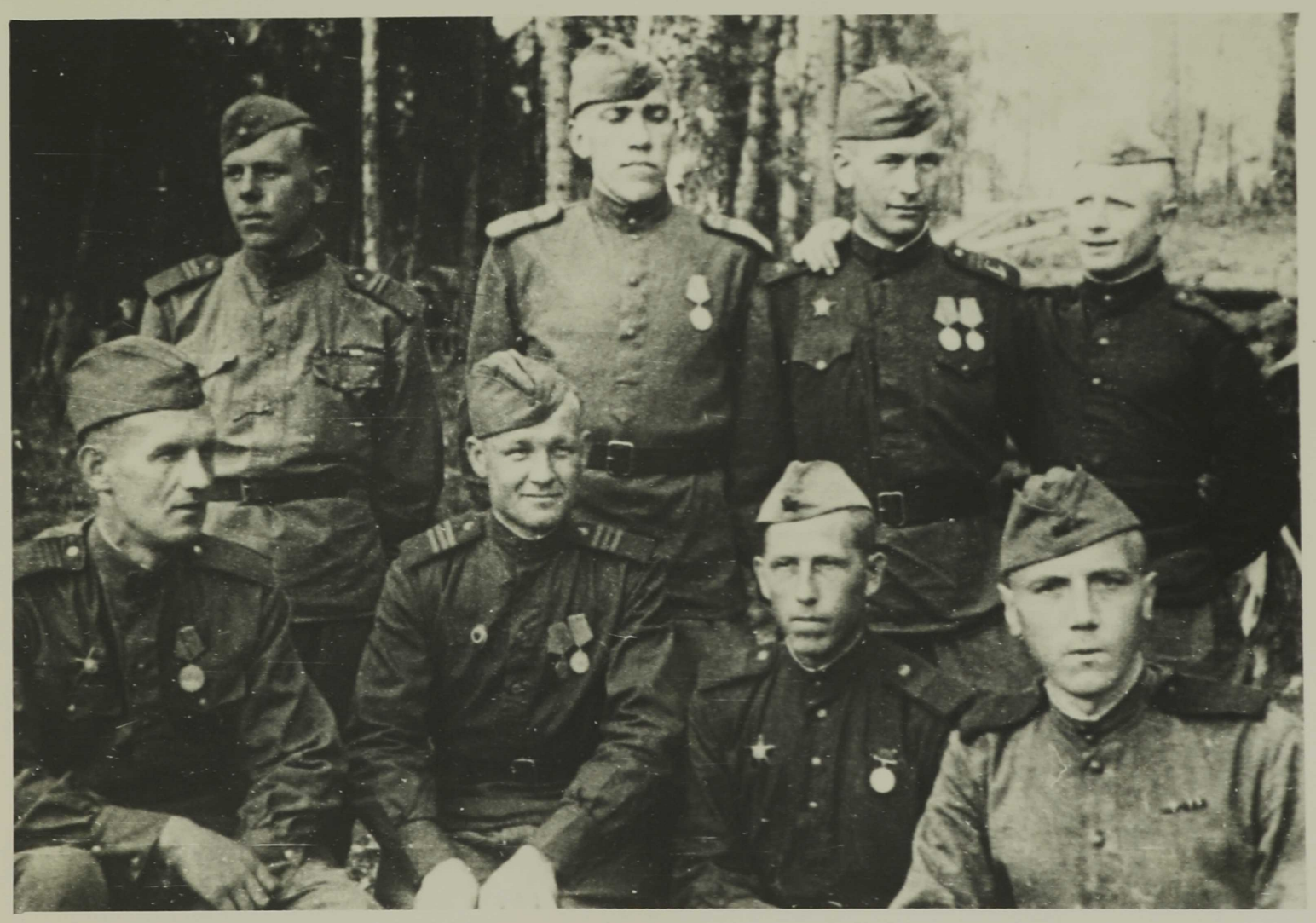

Grupp lahingutes kõige enam silmapaistnud võitlejaid. Esimeses reas vasakult: 1.....2. seersant Jõmusk. 3. sidejao komandör vanemseersant Sepp, 4. A. Kuinberg..... 2 rida: 1. nooremseersant Block, 2. R. Põldver.....3. seersant A. Karemaa, 4. vanemseersant Kaljundi.

Meie viimane suur pealetung Sõrve säärel oli vaenlasele niivõrd masendav ja tekitas tema ridades paanikat, et need, kes ellu jäid, põgenesid suure kiiruga, jättes maha relvad ja isiklikud asjad. Leitnant Schneider kirjutas, et kui meie sõjamehed sisenesid ühte punkrisse, avanes nende pilkude all mugavasti sisseseatud eluase, mida tema hiljutised peremehed vabatahtlikut vaevalt oleksid maha jätnud. Punkris oli külaelanikelt röövitud asju: toolid, lauad, voodid, pehmet mööblit, vaipu jm. Natside närvid ei suutnud nähtavasti vastu panna Punaarmee erakordselt tugevatele tulelöökidele. Suur oli meie võitlejate imestus, kui nad leidsid eest vaenlase poolt maha jäetud kümmekond raskemiinipildujat, mis seisid kõik lahingukorras ja miinikastid kõrval.[1]

Üle kahe kuu kestnud pidevad lahingud alates Emajõest kuni Sõrve poolsaareni olid endaga kaasa toonud märgatavad muutused polgu isikkoosseisu ridades. Kõik vanad patareikomandörid olid asendatud uutega. Lahingutes Sõrve poolsaarel kaotas polk patareikomandörid vanemleitnant PERKOTI, vanemleitnant VEEMAA, vanemleitnant KIMASKI ja kapten VINKELI, juhtrühma komandörid leitnant KÄÄRIKU, leitnant REINBERGI, leitnant ILBEKI. Nende asemele asusid teised kogenud lahingumehed. Patarei komandörideks said vanemleitnant REBANE, leitnant TOHVER, leitnant MEHIDE. Oma kangelastegudega õigustasid nad juhtkonna usalduse ja näitasid lahinguülesannete täitmisel suurt mehisust.[2] Ka 70 protsenti luurjatest olid haavatud või surma saanud. Osaliselt oli neid kaotusi taastatud,

---

1 Боевой путь..., стр. 28.

2 Боевой путь..., стр. 27.

Leitnant Aleksander Otu oli 4. patarei tulerühma komandör. Väeosas tunti teda veel diviisi ajalehe "Tasuja" sõjakirjasaatjana. Saaremaal saab ta haavata, kuid jätkab lahinguülesande täitmist.

Foto tehtud suvel 1945.

1. patareis oli koosseisus 38 hobust. Nende hulgas ardennid ja "suure hingega väikesed siberi hobused, kellest Saaremaale jõudes olid alles veel Kanni ja Kalli," jutustab A. Kukk.[1] "Need kaks pisikest olid nagu karvakerad, kuid neile võis alati kindel olla. Nad näitasid isegi mägedel korduvalt ardennidele, kuidas hobune peab suurtükki vedama."

Lahingukära lõppedes oli 1.patareis mittekoosseisulisena arvel "hiina templikoer Joonap", kes igas asjas oli meeskonnaga ühel meelel, ainult sõdurisuppi ja putru ei söönud, vaid nõudis piima ja biskviite.

Foto tehtud suvel 1945.

---

1 A nts Kukk on praegu Viljandi draamateatri direktor

kuid noor kaader oli veel väheste kogemustega.[1] Puudus 50 protsenti radiste.[2] Niisked ja külmad sügisilmad põhjustasid polgus palju haigestumisi. Medsanpatti evakueeriti staabiülem major PAALMA, polgu luureülem kapten EINDORF, 3. div. komandör major SOOTS, haigestus 1. divisjoni komandör major KOSTABI.[3] Ka raudsed tervised hakkasid üles ütlema, sest pidev külmetamine lageda taeva all kaevikutes ja vaatluspunktides, magamata ööd ja sõja argielu muud raskused hakkasid pikapeale tunda andma. Sõrve lõpulahingutes oli keeruline olukord ka transpordiga. Raskendatud oli suurtükkide vedamine tulepositsioonide vahetamisel. Näit. ööl vastu 21. novembrit ei olnud 1. divisjonis bensiini, suurtükihobuseid oli aga alles jäänud kõigest 12, s.t. ainult kaks suurtüki rakendit.[4]

Vaatamata kõigile raskustele ja takistustele liikusime visalt edasi Sõrve poolsaare lõpliku vabastamise poole. 21. novembriks oli jäänud veel 6 kilomeetrit Sõrve lõunatipuni. Siin oli ees veel üks kaitseliin, kus vaenlane kavatses meie teed tõkestada. Seda liini õnnestus tal enda käes pidada ainult üks päev. 23.novembril 1944 andis 779. suurtükiväe polk viimased kogupaugud okupantide pihta eestlaste maal. Kell 12.oo algas võimas suurtükiväe tulelöök, mis kestis üle tunni. 24.novembri hommikul kell 6.oo lehvis Sõrve lõunatipus punane lipp.[5]

---

1 EKPA, F.79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 72.

2 Sealsamas, lk.80.

3 Sealsamas.

4 Sealsamas, l.85.

5 *Боевой путь . . .*, стр. 26.

Nõukogude Eesti vabastamislahingutes juhtis suurtükipolgus parteitööd vanemleitnant K.BAUMANN. Sageli kirjutas ta kaastööd diviisi ajalehele, näidates polgu kommunistide eesrindlikku osa lahingutegevuses. "Kogu väeosa on uhke sellistele võitlejatele-kommunistidele" kirjutab K.BAUMANN, "nagu ohvitserid KOSTABI, PÄRN, LOORBERG, VINKEL, REBANE, seersant LIBBA, vanem HAMKOV, jefreitor KAREMAA, seersant LURICH, vanemseersant TINNO, seersant KESKKÜLA, vanemseersant TERAS.

Parteisse astusid lahingute ajal säärased kangelased nagu Jakob KIRSS, Paul TEDER, Punase tähe ordenikandja jefreitor SINISALU, Isamaasõja ordenikandja seersant ALDER, nooremseersant RAJA jt. Avalduses parteisse astumiseks kirjutas nooremseersant Niglas RAJA: "Lahingutes Nõukogude Kodumaa vabastamisel langesid mõned meie allüksuse paremad inimesed-kommunistid. Mina, oma sotsialistliku Isamaa poeg, tahan asendada neid kangelastena langenud kommuniste. Palun mind vastu võtta partei liikmekandidaadiks. Elolevais lahinguis õigustan enda kui parteilase kõrget nime." Lahinguis võitles nooremseersant RAJA mehiselt ja vapralt." [1]

Raske on leida vapramaid ja ennastohverdavamaid sõjamehi, kui olid seda 3. patarei kommunistid eesotsas patareikomandöri Arnold VEEMAA, sidejao komandöri Edmund LIEDKE, suurtükikomandör Aadu AASA ja paljude teistega. Nende kuulsaid lahingutegusid on käesolevas töös ainult põgusalt puudutatud. Ent nende sõjamehetee algas ju palju varem.

---

1 "Tasuja", nr.245, 19.november, 1944.

Lahingutes langenute ja haavata saanud sõjameeste hulgas oli suur protsent kommunistidel. Vaatamata sellele, et parteisse võeti vastu uusi liikmekandidaate ja liikmeid, lahingutes Nõukogude Eesti vabastamisel polgu parteiorganisatsiooni read vähenesid. Kui Narva lahingu ajal oli parteiarvel 324 kommunisti[1], siis lahingute lõppedes ja Klooga sõjavaelaagrisse jõudmisel oli polgu parteiorganisatsioonis 288 kommunisti.[2]

Suurtükipolgu komsomoli algorganisatsioon püsis peaaegu kogu Eesti lahingute perioodil saja piirides. ÜLKNÜ-sse võeti vastu Nõukogude Eesti vabastamislahinguis 35 noort, partei ridadesse astumiseks anti aga 22 soovitust. Tulles välja lahingutest oli polgu komsomolide peres arvel 96 kommunistlikku noort.[3] Väeossa oli jäänud kõigest 6 noorsooühingu ealist organiseerimata noort. Parimateks komsorgideks Nõukogude Eesti vabastamislahingutes osutusid 1. divisjoni komsorg nooremseersant Arni Luks[4] ja 4. patarei komsorg seersant Poll. Mõlemad seltsimehed said ÜLKNÜ aukirja.[5]

Agar sõjakirjasaatja oli 2. divisjon komsorg N.Asnovitš. Ta liikus palju noorte sõdurite hulgas. Tema sõnumid "Tasujale" olid napisõnalised ja konkreetsed. Nii kirjutab ta noorest kartmatust luurajast Valdak Paluverest, kellele kom-

---

1 EKPA, F. 79, nim. 79-1, s.-ü. 253, l. 62.

2 Sealsamas, s.-ü. 271, l. 8.

3 Märkmeid kommunistlike noorte võitlusest..., lk. 22.

4 Arni Luks teenib praegu poliittöötajana Nõukogude armees, on alampolkovniku auastmes.

5 Märkmeid kommunistlike noorte võitlusest..., lk. 22.

somoli 26. aastapäeval anti rindeolukorras üle komsomoli organisatsiooni tänukiri. Tänukirja vastu võttes lausus noor sõjamees: "Tahan olla alati esirinnas. Ma ei puhka enne kui fašistlik metsloom on oma koopas lõplikult purustatud."[1] N.Asnovitš kirjutab tublidest sidemeestest nooremseersant Mäepeast ja jefr. Sukast, kes tundide kaupa roomasid mürsusajus ja hoolitsesid selle eest, et nende liinid oleksid alati korras. Sm.Mäepead autasustati medaliga "Vapruse eest", sm.Sukale anti medalid "Vapruse eest" ja "Lahinguliste teenete eest."[2]

Lahingud Nõukogude Eesti vabastamisel kuni Sõrve poolsaare lõunatipuni olid niivõrd intensiivsed, et mitte alati ei suudetud sõjamehi eesliinil varustada värskete ajalehtede ja informatsiooniga teistelt rinnetelt. Näib, et diviisi ajaleht "Tasuja" ei jõudnud mitte alati lugejateni, kellele ta oli määratud.[3] Diviisi poliitosakond ei hoolitsenud aga selle eest, et lahingute kangelaste fotod oleks neile üle antud.

Kõige suuremaks poliitilise kasvatuse kooliks võitlejatele suure pealetungi päevil oli aga karm ja halastamatu võitlus ise. Hitlerlaste meeletu vastupanu, mis lõpetati Eesti pinnal 24. nov. 1944, näitas, et fašistide jabur fanatism vastu panna ja tahe võita on veel küllalt tugev. Viimastel lahingupäevadel Sõrves külvasid haakristlased meid üle vihase suurtüki- ja miinipildujatulega. Ainult 2. divis-

---

1 "Tasuja" nr.188, 22.september 1944.
2 "Tasuja" nr.257, 4.detsember 1944.
3 Diplomitöö kirjutamise ajal said sm.P.Tedder ja R.Juhe esmakordselt teada, et nende fotod on ilmunud "Tasujas" - Tedrel 17.sept. 1944 ja Juhel 25.septembril 1944.

jonis langesid 23. novembril rivist välja surnutena pv. RAUNISTE, jefr. ROOSIMÄE, pv. KOPPEL, raskelt haavata sai pv. MARTENS. Haavatuna evakueeriti võitlusväljalt jefr. KAREMAA, pv. STROO, jefr. KIIN, pv. KÜBART, n.-srs. UDAM, pv. LEPIK, pv. LÄÄNE, jefr TALME, pv. PÄRNAMETS, pv. PUSS, pv. LOORAND ja srs. KROTMAN, kokku 16 sõdurit ja seersanti.[1]

Sakslaste ebamõistlikust vastupanust jutustas meie võitlejatele üks haavatud vene väeosa sõdur, et nende roodu eest olid hitlerlased põgenenud mere kaldal kasvavatesse kõrkjatesse, ise üleni veest märjad, aga ikka tulistanud automaatidest vastu. Niivõrd metsik ja mõttetu oli vaenlase viimane vastupanu Sõrves.

Lahingud Saaremaal ja eriti Sõrve poolsaarel olid 779. suurtükiväe polgule nagu ka kõigile teistele väeosadele raskeimad ja ohvriterohkemad, mida Eesti NSV territooriumil tuli pidada. Kõiki lahinguraskusi ja ohvreid kanti aga mehiselt, õpiti tundma fašistide koletuslikke kuritegusid ning viha hitlerlaste vastu kasvas veelgi. Lahingutegevuse ajal Saaremaal kasvas noor seersantide ja ohvitseride kaader, kes astus kõhklematult rivist väljalangenud seltsimeeste asemele. Ei olnud juhust, et mõni patarei oleks jätnud lahinguülesande täitmata ka siis, kui kõik ohvitserid olid rivist välja langenud. See kõneleb seersant- ja reakoosseisu lahingulise

---

1 Andmed saadud R.Juhe märkmikust, kes tol ajal oli 2. divisjoni staabiülemaks.

ettevalmistuse kõrgest tasemest. Iga mees suutis täita eeskujulikult ülesannet oma erialal ja tarvekorral astuda rivist väljalangenud seltsimehe asemele. Lahingutes kasvas üles palju kangelasi - julgeid, vapraid ja leidlikke sõjamehi. E n a m u s s u u r t ü k i v ä e l a s t e k a n g e l a s t e g u s i d o l i d a g a k o l l e k t i i v s e d. Vaenlast suudeti purustada seetõttu, et polk oli monoliitne löögirusikas kogu oma keerulise lahingustruktuuriga. Üksmeelselt tegutsev suurtükimeeskond ei oleks veel toonud väeosale kuulsust, kui luurajad oleksid olnud saamatud, kui side oleks katkenud, kui staabid ei oleks õigesti planeerinud ja koordineerinud suurtükkide ja haubitsate tulevõimsust. Saaremaa lahingutes õppisid meie polgu sõjamehed veelgi rohkem mõtlema oma võitluskollektiivi nimel. Väljendades kirjaniku ja publitsisti Ilja Ehrenburgi sõnadega meil oli üks mure, meil oli üks vihkamine, meil oli üks õnn.[1]

---

1 "Tasuja" nr.68, 4. mai 1944.

KOKKUVÕTE

779. suurtükiväe polk võttis 1944. aastal ligemale 5 kuu jooksul osa lahingutest Nõukogude Eesti vabastamisel saksa fašistlikust okupatsioonist. 8. Eesti Laskurkorpusele, kelle ridadesse kuulus ka 779. suurtükiväe polk, on selle võitluse eest saanud kõrge hinnangu osaliseks. Ehkki eesti rahvuslike väeosade teened sünnimaa vabastamisel on suured, moodustavad need ainult ühe väärika osa Nõukogude armee teiste väeosade hulgas. Vaieldamatu on aga see, et eesti sõjamehed võitlesid oma kodupiiridel erakordse mehisuse ja vapрusega, mitmekordse energiaga lahingukogenud võitlejatena. Eriti suur oli haavatasaanud sõjameeste rivissejäämise protsent, väsimust nagu üldse ei tuntudki, vaatamata sellele, et rünnakutempo oli suur. Lahingud keesid öösel ja päeval.

779. suurtükiväe polk toetas Eesti vabastamislahinguis võimsa ja tabava kahuritulega nii Eesti Korpuse laskurpolke kui ka vene väeosasid, pataljone ja roodusid, millest kasvas tõeline lahingusõprus. Lahingu kõigil etappidel oli suurtükiväelastel tihe side ning koostöö jalaväelastega, mis tegelikult otsustas lahingute edu ja kõrgema juhtkonna poolt kavandatud operatsioonide elluviimise.

Suure Isamaasõja lahingutes Nõukogude Eesti vabastamise perioodil avaldub uue jõuga suurtükipolgu sõjameeste kõrgeltarenenud patriotismitunne ja palav armastus oma väeosa vastu. See tunne on jäänud püsima veel palju aastaid pärast raske ja ohvriterohke sõja lõppu. Sõjajärgsetel aastatel on

779. suurtükiväe polgu veteranid mitmel korral kohtunud - 1963.aastal suurtükiväe päeval, 1964.aastal Narva vabastamise 20. aastapäeval endistes lahingupaikades[1] ja 1964. aastal NSV Liidu Raketi- ja Suurtükiväe päeval.[2] Neil kohtumistel tuletatakse meelde lahinguepisoode, mälestatakse langenuid ja räägitakse tänapäeva tööülesannetest. Endiste suurtükiväelaste ridadest on kasvanud kaadrit meie vabariigi kõigile elu- ja tööaladele - kvalifitseeritud töölisi ja põllumehi, kaevureid ja kalureid, direktoreid ja kolhoosiesimehi, kunstnikke ja kirjanikke (Eesti NSV teeneline kirjanik E.RANNET), pedagooge ja teadlasi. Uute avastustega on rikastanud teadust füüsika ja astronoomiakandidaat Ch.VILLMANN, keemiakandidaat I.STEPANOV, meditsiinikandidaat J.MÜLLERBEK, bioloogiakandidaat K.PAAVER, filoloogiakandidaat J.PEEGEL, filosoofiakandidaadid A.LUKS, E.MATROV jt. Rahu ajal on saanud Lenini ordeni seltsimehed E.HÕIMLA ja R.MEISTER.

779. suurtükiväe polgu ajaloo uurimine Eesti NSV vabastuslahingute perioodil ning tutvumine sõdurite, seersantide ja ohvitseride kangelastegudega lubab teha mõningad järeldused:

1. Viies ellu väejuhatuselt saadud ülesandeid vaenlase tugevate ja ülitugevate kaitsejoonte läbimurdmisel näitasid 779. suurtükiväe polgu sõdurid, seersandid ja ohvitserid suurt mehisust, vaprust, surmakartmatust, leidlikkust ja initsiatiivi. Lahingu käigus reageerisid aga silmapilkselt uutele tekkinud olukordadele;

---

1 "Rahva Hääl" nr. 177, 28.juuli 1964.

2 "Rahva Hääl" nr. 278, 24.november 1964.

külmavereliselt, meelekindlalt ja meisterlikult tegutsesid suurtükkide meeskonnad otsesihtimisel nii vaenlase tugevalt kindlustatud märkide purustamisel, vaenlase jälitamisel kui ka kohtumislahingute ootamatutes olukordades;

määratu suure panuse vaenlase purustamiseks andsid suurtükiväe luurajad, sidemehed ja topograafid, kelle töö oli korrektne, asjatundlik ja täpne.

Väeosa tervikuna ning tema divisjonid ja patareid näitasid suurt manööverdamisoskust, tegutsesid tihedas koostöös jalaväega ja andsid talle vajalikku tuletoetust lahingu kõigil etappidel. Niisuguste veekogude, nagu Emajõgi, eriti aga Suure ja Väikse väina forsseerimisel lahingutega ilmutasid suurtükiväelased imekspandavat leidlikkust ja taipu. Raskete relvade, tehnika, autode ja hobuste üleviimine toimus häireteta.

2. Lahingud Nõukogude Eesti vabastamiseks näitasid kujukalt nooremkomandöride - jaoülemate ja suurtükikomandöride head lahingulist ettevalmistust. Nad omandasid küllaldaselt autoriteeti alluvate hulgas ning suutsid juhtida oma jagusid ja meeskondi lahingu käigus. Kahe Kuulsuse ordeni kavalerideks said seersant M.POLIKARPUS ja vanem A.HAMKOV. Kommunistlik noor seersant KAUP asendas lahingus langenud patareikomandöri.

Osutus õigeks polgu juhtkonna ja parteiorganisatsiooni põhimõtete elluviimine nooremkomandöride igakülgsel ettevalmistamisel. Seersantidest kasvanud patareikomandörid A.VEEMAA ja A.KIMASK näitasid end lahingus võimekate suurtükiväe ohvitseridena. Ka juhtrühma komandöride kaader sai täiendust

seersantide hulgast. Seltsimehed R.MEISTER, K.MUST ja R. TOODING said oma ülesannetega lahingutessuurepäraselt hakkama.

3. Lahingutes saksa fašistlike okupantide väljakihutamisel oma sünnimaalt, näitasid 779. suurtükiväe polgu sõdurid, seersandid ja ohvitserid üles massiliselt kangelaslikkust. Isegi haavatuna jäid oma lahingupostile vanemleitnant A.REBANE, leitnant A.OTU, seersant POLIKARPUS, punaväelased LEPP, LÕOKE, IPITS, MÄESOO, PUUSTE jpt. Nõukogude Eesti vabastamisel said valitsuse autasusid 557 suurtükiväepolgu sõdurit, seersanti ja ohvitseri. Lahingutes kasvas veelgi suurtükiväelaste kollektiivsustunne, mis leidis väljenduse tervete meeskondade kangelaslikus käitumises. Kuulsaks said Ed.TINNO, ALDERI, PAALBERGI, KALDASE, BERGI, AASA, KESKKÜLA, TERASE, KIVISELJA jpt. nooremkomandöride suurtükimeeskonnad, vanem HAMKOVI ja seersant LIBBA luurejagu, vanemseersant LIEDKE ja vanem MILGI sidejagu.

4. Tähtis osa võitlejate ja ohvitseride kasvatamisel patriotismi vaimus oli pidevalt tehtaval partei-poliitilisel ja komsomoli tööl polgus. Võitlejaid informeeriti operatiivselt rindeuudistest, peeti vestlusi, anti välja välklahingulehti, tähtsamate sündmuste puhul peeti välkmiitinguid, parteikoosolekutel tehti kokkuvõtteid läbikäidud lahinguetappidest ja seati kommunistide ette uusi ülesandeid. Kommunistid ja kommunistlikud noored olid enamasti kõige vastutavamatel lahingupostidel. Lahingute käigus täienesid partei ja komsomoli read lahingus silmapaistnud seltsimeeste arvel. Parimateks partorgideks patareides olid sm-d REMMEL

ja LOGUSSOV, komsorgideks POLL ja LUKS.

5. EKP Keskkomitee Ajaloo Instituudi Arhiivis olevate materjalide läbitöötamine ning sõja ajast säilinud kirjalike materjalide kogumine, mida on alles hoidnud 779. suurtükiväe polgu sõjamehed, lisaks sellele lahinguveteranide isiklikud mälestused, võiks olla baasiks, millele saab rajada ühe väeosa ajaloo edaspidise uurimise.

Suure Isamaasõja ajajärgu uurimist on võimalik suurepäraselt siduda kaasajaga ja näidata tänapäeva noorele generatsioonile, milles seisab tõeline kangelaslikkus. Näidata, et kangelasteoks ei ole alati tarvis mürskude ja miinide lõhkemist, pommiplahvatusi, kuulipildujate ja automaatide raginat. Kangelaslikkus seisab püstitatud eesmärgi saavutamises, tahtejõus, visas ja sihikindlas töös, jäägitult hästi elatud elus. Paljude endiste suurtükiväelaste töösaavutused kinnitavad tõsiasja, et kangelasteod jätkuvad ka rahu ajal. Parimate inimeste ideaaliks on saanud praktiline võitlus, antud ajajärgu kõige olulisemate ülesannete lahendamine, millest kunagi ega ühelgi generatsioonil ei tule puudust, nii nagu ei lakka kunagi olemast võimalus teenida hästi oma Isamaad ja sooritada kangelastegusid.

Elagu NSDL Rakett-ja Suurtükivae jüdev!

779.SUURTÜKIVÄE POLGU KOKKUTULEKUST OSAVÕTJAID NSV LIIDU RAKETI-JA SUURTÜKIVÄE PÄEVAL 1964. AASTAL:

Piidil 1.rida vasakult:

1.A.Jõgi
2.A.Potter
3.S.Šmotkin
4.M.Tellis
5.A.Timberg
6.G.Hürri
7.A.Luks
8.I.Ipits
9.J.Lombak
1o.F.Paulman
11. A.Poolus
12.A.Borkman
13.A.Põlda
14.R.Linnas
15.H.Mannermaa
16.E.Tikand
17.A.Lindorf

2 rida vasakult:

18. L.Võõbus
19.K.Ever
20.J.Anger
21.V.Murre
22.R.Seene
23.G.Leimann
24.Kandre
25.Saksen
26.J.Andra
27.A.Viidas
28.R.Sibul
29.H.Lipp
3o.M.Kõrts
31.H.Vahi
32.E.Urb
33.J.Palginõmm
34.A.Laksberg
35.A.Röhtla
36.P.Kivisepp
37.P.Rihgo
38.V.Šilova
39.I.Stepanov
4o.V.Käsper
41.K.Pihlamägi
42.A.Jänes
43.J.Lõhmus
44.V.Arndt
45.L.Metusalem

3 rida vasakult:

46.A.Prohhorov
47.R.Kasemaa
48.A.Lepik
49.N.Kaan
5o.....
51.....
52.....

4 rida vasakult:

53.Asta Rebane
54.H.Vaindorf
55.....
56.A.Karemaa
57.A.Aivistik
58.J.Talts
59.R.Juhe
6o.P.Teder
61.....
62.Oja
63.M.Kaplan
64.H.Kärmas
65.E.Üksik
66.P.Künnapuu
67.V.Nigol
68.....
69.K.Baumann
70.N.Tilk
71.....
72.....
73.V.Kivistik
74.B.Spungen
75.....
76.....
77.A.Sagal
78.....
79.....

5 rida vasakult:

8o.V.Reinsoo
81.....
82.B.Sagen
83.H.Kruusmaa
84.....
85.R.Leek
86.O.Kgll
87.B.Mölder
88.H.Lomp
89.M.Vähk
90.V.Kaufmann
91.E.Toonela
92.....
93.J.Ramjalg
94.....
95.....
96.V.Oolu
97.A.Eving
98.....
99.C.Villmann
1oo.K.Paaver
1o1.R.Meister
1o2.A.Tuha
1o3.E.Nõu
1o4.O.Andermann
1o5.F.Sedrik
1o6.A.Juhala
1o7.J.Tammõu
1o8.E.Matrov
1o9.H.Simson
11o.J.Mehide
111.S.Lumi
112.

Viimane rida:

112.A.Kirss
113.A.Rebane
114.E.Püümets
115.M.Haavamäe
116.A.Kello
117.R.Tiirik
118.I.Bergmann
119.E.Teras
12o.E.Ellermäe
121.E.Liedke
122.....
123.....
124.N.Asnovitš
125.....
126.V.Aero

Р Е З Ю М Е

Настоящая дипломная работа "779-й артиллерийский полк в боях за освобождение Советской Эстонии" (июль - ноябрь 1944 года) написана в основном на архивных, до сих пор не использованных материалах, а также на основе рассказов и документов, сохранившихся на хранении у ветеранов этого полка.

При изучении и освещении этой темы дипломант ставил перед собой следующие задачи:

1. Осветить боевой путь полка в составе 249-й Эстонской стрелковой дивизии 8-го Эстонского стрелкового корпуса Советской армии от реки Нарвы до полуострова Сырве.

2. Выявить и осветить факты мужества, отваги и героизма солдат, сержантов и офицеров в боях за освобождение Родины от фашистских захватчиков.

3. Показать на примерах боевых действий 779-го артполка в общих чертах использование и тактику Советской артиллерии, как главной ударной силы нашей армии в период минувшей войны, и вклад этого полка в обеспечении прорыва заранее подготовленных, хорошо укрепленных оборонительных позиций противника.

Первая глава посвящена описанию боевых действий полка в Нарвской наступательной операции в июле 1944 года. Там особо отличились обеспечивавшие форсирование пехотой реки Нарвы и прорыв обороны противника артиллеристы этого полка под командованием лейтенанта Х.Липпа и младшего лейтенанта Р.Парксеппа, командиры орудий сержанты Э.Тинно, Алдер, В.Паалберг и наводчики-сержанты Ф.Лурих, О.Райк, В.Вихров и другие. Первыми в боевых порядках пехоты форсировали р. Нарву гвардии старший лейтенант Перкот, младший лейтенант П.Тедер, радист красноармеец Э.Куускор.

Во второй главе рассматриваются боевые действия полка в его боевой путь период боев за освобождение материковой части ЭССР, т.е./от Эмайыги до Вмртсу. При форсировании р. Эмайыги у мызы Кастре 779

артиллерийский полк поддерживал огнем форсирование реки и бой 354 стрелкового полка. Артиллерийский огонь был метким и разрушительным, что дало возможность начать форсирование реки на 10 минут раньше предусмотренного срока. Наступление наших войск б было таким стремительным, что неприятель не смог оказать серьезного сопротивления. Контратаки вражеской пехоты были сорваны на рубежах реки Кяпа, у поселков Торма, Авинурме и Поркуни. В этих боях пехоту поддерживали и батареи артиллерийского полка. В тех боях отличились лейтенант Быков, старший лейтенант А.Ребане, старшина А.Хамков, старший сержант К.Муст, сержант Каллас, сержант Э.Берг и др. За 10 дней полк прошел с боями около 400 км.

В Виртсу состоялся партактив полка, где командир полка подполковник А.Поолус подвел итоги боев за освобождение материковой части Эстонии. Были отмечены слаженные действия 3-го дивизиона, его командира майора М.Соотса и командиров батарей старших лейтенантов Лукина и Кимаска. Командир полка поставил перед партактивом новые задачи по форсированию 8-ми километрового пролива Суур-Вяйн и освобождению островов Западно-Эстонского архипелага.

В третьей главе дается характеристика боев на островах Муху и Сааремаа. Задача освобождения Муху была 29 сентября возложена на 249-ю Эстонскую дивизию, в состав которой входил и 779-й артиллерийский полк.

С первым эшелоном через пролив на остров Муху от 779-го арт. полка выехали разведывательные группы под командованием начальника разведки полка капитана Эйндорфа. К вечеру 30 сентября остров Муху был полностью освобожден. 5 октября в 4.00 началось артиллерийское обеспечение наступления частей Эстонского корпуса на острове Сааремаа. В 7 часов утра Ориссареская дамба была уже в наших руках, части стали продвигаться вглубь острова. Противник предпринял несколько яростных контратак. У мызы Тумала начальник разведки 3-го дивизиона старший лейтенант А.Ребане со своей группой оказался в окружении. Оставался единственный выход - вызвать артиллерийский огонь на себя, что старший лейтенант Ребане и сделал. Контратака врага была успешно отражена.

Ожесточенные бои завязались I0 октября на узком перешейке полуострова Сырве, где нашим войскам пришлось прорывать три оборонительные полосы противника. Только I9 октября наши войска прорвали первую линию обороны противника и вошли на рубеж Питсинина - Каймри. Вторая оборонительная полоса на рубеже Лыпе - Каймри не уступала по своему сооружению первой. В этих боях полк потерял лучшие кадры офицерского состава командиров батарей - старших лейтенантов Лукина, Перкота, Веема и Кимаска и капитана Винкеля. Погибли или были ранены 70 процентов разведчиков, 50 процентов радистов, но несмотря на это, полк продолжал беспрерывно вести бои. I9 ноября - День артиллерии полк встретил новыми боевыми успехами. Советская артиллерия разгромила долговременные укрепления противника и наша славная пехота шаг за шагом стала продвигаться вперед. К утру 24 ноября полуостров Сырве был полностью очищен от немецко-фашистских захватчиков. Этим и завершилось окончательное освобождение Эстонской ССР от ига гитлеровских оккупантов.

За образцовое выполнение боевых заданий командованием 779 артиллерийский полк был награжден орденом Кутузова Ш степени, а из числа его личного состава наградили орденами 266 человек и медалями 228 человек.

Многие бывшие солдаты, сержанты и офицеры 779 артиллерийского полка в настоящее время славятся своими трудовыми подвигами: уже в послевоенный период два человека были награждены орденами Ленина (тов. Мейстер и Хыймла). Около I0 человек имеют ученые степени и т.д.

В I963 году было положено начало хорошей традиции - ежегодное ознаменование Дня артиллерии, проводится встреча - слёт однополчан бывшего 779 артиллерийского полка.

Свято чтя память погибших на полях сражений Великой Отечественной войны советских патриотов, бывшие воины-артиллеристы Эстонского корпуса самоотверженно трудятся во славу светлого будущего нашей Родины - коммунизма.

DIPLOMITÖÖ KOOSTAMISEL KASUTATUD ALLIK-
MATERJALID JA KIRJANDUS

I NLKP d o k u m e n d i d

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ajalugu, Tallinn 1959.

КПСС о Вооруженных силах Советского Союза, сборник документов 1917-1958, Москва 1958.

II A r h i i v i m a t e r j a l i d

Eestimaa Kommunistliku Partei Ajaloo Instituudi Partei arhiiv (EKPA). Fond 79, nim. 79-1, s.-ü. 251, 252, 253, 257, 258, 26o, 262, 263, 265, 27o, 272, 273, 274, 275, 279, 281, 282, 447, 449, 451, 471.

EKPA käsikirjade fond, 779. suurtükipolgu kommunistlike noorte algorganisatsiooni ajalugu 1942-1943.

EKPA käsikirjade fond, Пауэман, Ф. Огонь и маневр.

Eraarhiivid

Juhe,R. 4. patarei komandöri ja 2. divisjoni staabiülema päevik 1944. aastast.

Martin,R. Skeemid.

Poolus,A. Действие групп и подгрупп при поддержке стрелкового полка и батальона в наступлении с форсированием рек и проливов и построение б/порядков артиллерии при преследовании.

Teder,P. Боевой путь 484-го гв. ЭПАОКП 1942-1945 г.г.

III. Teosed, uurimused, kogumikud

Eesti Tallinna Kaardiväe Laskurkorpuse võitlustee, Tallinn 1945.

Nõukogude armee Eesti Rahvuskorpus Suures Isamaasõjas 1941-1945, Tallinn 1949.

Kaasaja ajaloost, Tallinn 1961.

Karastustules, Tallinn 1963.

K u r t s a v o v, I. Nõukogude Esti vabastamine, Tallinn 1945.

L a r i n, P. Eesti Laskurkorpus Suures Isamaasõjas, Tallinn 1962.

P u s t a, A. ja I z m e s t j e v, P. Lahingutes Nõukogude kodumaa eest, Tallinn 1964.

Rahvatasujad, Tallinn 1962.

Suure pealetungi päevilt, Tallinn 1964.

T a m m, B. Eesti rahva võitlusteest Suures Isamaasõjas, Tallinn 1959.

Võitluse radadel, Tallinn 1960.

IV. Ajakirjandus

"Rahva Hääl" 1964, nr.-d 177, 278.

"Tasuja" 1944, nr.-d 1, 2, 1o, 26, 32, 35, 37, 43, 47, 54, 57, 62, 63, 65, 69, 81, 96, 113, 12o, 121, 122, 133, 136, 141, 142, 144, 146, 147, 15o, 152, 153, 157, 158, 159, 168, 17o, 171, 172, 173, 177, 178, 183, 188, 191, 193, 195, 2o1, 2o2, 2o7, 22o, 223, 224, 225, 229, 23o, 24o, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 253, 257, 258, 279, 281.

V. Fotomaterjalid ja suulised allikad

Asnovits, N.

Juhe, R.

Karemaa, A.

Kukk, A.

Kääri, K.

Künnapuu, P.

Lipp, H.

Martin, R.

Meister, R.

Paulmann, F.

Poolus, A.

Rebane, A.

Rätsep, A.

Talts, J.

Tambek, Ü.

Urb, E.

Viidas, A.

Üksik, E.

S I S U K O R D

lk.

Sissejuhatus.....2

I. 779.suurtükiväe polgu osavõtt Narva pealetungi-operatsioonist..... 18

II. 779.suurtükiväe polk vabariigi mandriosa vabastamisel..... 6o

III. Väeosa lahingutegevus Muhu saare ja Saaremaa vabastamisel..... 88

Kokkuvõte.....140

.....147

Diplomitöö kasutamisel kasutatud allikmaterjalid ja kirjandus.....150

5. mail 1965.a. H. Kaasiku